САБАН ТУЕ
САБАНТУЙ
SABANTUY

САБАН ТУЕ /САБАНТУЙ /SABANTUY

САБАН ТУЕ
САБАНТУЙ
SABANTUY

САБАНТУЙ

СЫБАНТУЙ

УДК 394.21
ББК 63.5стд1-731
С-12

ИЗ СЕРИИ «ТАТАР ДӨНЬЯСЫ/ТАТАРСКИЙ МИР»

Книга издана при поддержке Правительства Республики Татарстан

Сабан туе = Сабантуй = Sabantuy. – Казань: ООО «Казанская недвижимость», 2024. – 320 с.: ил. (на тат., рус., англ. яз.).

Редакционная коллегия:

Л. Р. Фазлеева, И. Х. Аюпова, Л. Г. Низамова, А. Р. Мифтахова, Р. М. Мусабирова, Г. М. Латыпова, С. Ю. Измайлова, Г.Р. Асфандьярова, Р.Р. Сулейманов

Научный редактор:

Г. Ф. Валеева-Сулейманова, доктор искусствоведения, профессор, заслуженный деятель науки Республики Татарстан

Рабочая группа:

Ф. К. Зайнуллина, Р. М. Гайфутдинова, Г. И. Гильфанова, Г. А. Нечаева

Авторы статей по истории праздника Сабантуй:

Давлетшин Гамирзан Миргазянович – доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник отдела литературоведения Института языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова Академии наук Республики Татарстан;

Измайлов Бахтияр Искандерович – кандидат исторических наук, старший научный сотрудник отдела новой истории Института истории им. Ш. Марджани Академии наук Республики Татарстан

Министерство культуры Республики Татарстан
ГБУ «Ресурсный центр внедрения инноваций и сохранения традиций в сфере культуры Республики Татарстан»

Партнеры проекта, предоставившие материалы для публикации:
ГНБУ «Академия наук Республики Татарстан»
ГБУК «Национальный музей Республики Татарстан»
ГБУК «Государственный музей изобразительных искусств Республики Татарстан»
ГБУ «Ресурсный центр внедрения инноваций и сохранения традиций в сфере культуры Республики Татарстан»
ГБУК РТ «Национальная библиотека Республики Татарстан»
МБУК «Музейный комплекс города Казани»
Музей Баки Урманче в составе МБУК «Музейный комплекс города Казани»
Фонд поддержки и развития научных и культурных программ имени Ш. Марджани (г. Москва)

Фотографии из личных архивов:
Галиева Рамиля Якубовича
Губаева Фарита Саитовича
Исхакова Султана Нурисламовича
Канаева Евгения Александровича
Камалетдинова Салавата Фаридовича
Козловского Михаила Борисовича
Петриченко Дмитрия Олеговича
Тухватуллина Фархата Рашитовича
Якупова Рифхата Гусмановича

УДК 394.21
ББК 63.5стд1-731
С-12

«ТАТАР ДӨНЬЯСЫ/ТАТАРСКИЙ МИР» СЕРИЯСЕННӘН

Китап Татарстан Республикасы Хөкүмәте ярдәмендә нәшер ителде

Сабан туе = Сабантуй = Sabantuy. – Казан: ААҖ «Казанская недвижимость», 2024. – 320 б.: ил. (тат., рус., инг. тел.).

Редакция коллегиясе:

Л. Р. Фазлыева, И. Х. Әюпова, Л. Г. Низамова, А. Р. Мифтахова, Р. М. Мусабирова, Г. М. Латыйпова, С. Ю. Измайлова, Г.Р. Әсфәндиярова, Р.Р. Сөләйманов

Фәнни редактор:

Г. Ф. Вәлиева-Сөләйманова, сәнгать фәннәре докторы, профессор, Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе

Эш төркеме:

Ф. К. Зәйнуллина, Р. М. Гайфетдинова, Г. И. Гыйльфанова

Сабантуй бәйрәме турындагы мәкаләләр авторлары:

Дәүләтшин Гамиржан Миргажан улы – тарих фәннәре докторы, Татарстан Республикасы Фәннәр Академиясенең Тел, әдәбият һәм сәнгать институты әдәбият бүлегенең әйдәп баручы фәнни хезмәткәре;

Измайлов Бәхтияр Искәндәр улы – тарих фәннәре кандидаты, Татарстан Республикасы Фәннәр Академиясенең Ш. Мәржани исемендәге Тарих институты яңа тарих бүлегенең өлкән фәнни хезмәткәре

Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгы
«Татарстан Республикасының мәдәният өлкәсендә инновацияләр һәм традицияләр саклау ресурс үзәге» ДБУ

Проектның материаллар белән бүлешкән партнерлары:
«Татарстан Республикасы Фәннәр Академиясе» ДФБУ
«Татарстан Республикасы Милли музее» ДБМУ
«Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музее» ДБМУ
«Татарстан Республикасының мәдәният өлкәсендә инновацияләр һәм традицияләр саклау ресурс үзәге» ДБУ
«Татарстан Республикасы Милли китапханәсе» ТР ДБМУ
Казан шәһәренең «Казан шәһәре музей комплексы» МБМУ
«Казан шәһәре музей комплексы» карамагындагы Бакый Урманче музее
Ш. Мәржани исемендәге Фәнни һәм мәдәни программаларга ярдәм итү һәм үстерү фонды (Мәскәү ш.)

Фотографияләр түбәндәге кешеләрнең шәхси архивыннан алынды:
Галиев Рамил Якуб улы
Гобәев Фәрит Сәит улы
Исхаков Солтан Нурислам улы
Канаев Евгений Александрович
Камалетдинов Салават Фәрит улы
Козловский Михаил Борисович
Петриченко Дмитрий Олегович
Төхвәтуллин Фәрхат Рәшит улы
Якупов Рифхат Госман улы

«Сабан туе». Ф. А. Әминов. 1950. Киндер,майлы буяу. 120,3 х 196 см. ТР ДССМ. Инв. № Ж-1310
«Сабантуй». Ф. А. Аминов. 1950. Холст, масло. 120,3 х 196 см. ГМИИ РТ. Инв. № Ж-1310
«Sabantuy». F. A. Aminov. 1950. Oil on canvas. 120,3 х 196 cm. SMFA RT. Inv. No. Ж-1310

б. 10. «Сабан туе». Б. Урманче. 1976. Катыргы, темпера. 119,5 х 71 см. Мәржани фонды тупланмасыннан
с. 10. «Сабантуй». Б. Урманче. 1976. Картон, темпера. 119,5 х 71 см. Собрание Фонда Марджани
p. 10. «Sabantuy». B. Urmanche. 1976. Cardboard, tempera. 119,5 x 71 cm. Collection of the Mardjani Foundation

Татарстан Республикасы Рәисе
Р. Н. Миңнеханов

Раис Республики Татарстан
Р. Н. Минниханов

Rais of the Republic of Tatarstan
R. N. Minnikhanov

Сабан туе – татар мәдәни кодының аерылгысыз бер өлеше. Гасырлар дәвамында Сабан туеның кунакчыл мәйданы туган телнең, ата-бабаларыбыз гореф-гадәтләренең кадерен белгән, якын иткән бар кешене: эшчән игенчеләрне, кыю батырларны, ат чабышларын яратучыларны, танылган мәдәният һәм сәнгать эшлеклеләрен җыя килә. Татар халкының уникаль милли традицияләрен кадерләп саклап калган һәм үстергән Сабан туе халкыбызның иң күркәм сыйфатларын – эш сөючәнлеген һәм җиңүгә омтылышын, кунакчыллыгын, башка халыклар белән дус-тату яшәвен, туган телебезгә һәм мәдәниятебезгә мәхәббәтне гәүдәләндерә.

Хәзерге вакытта Сабан туеның, дөньядагы бик күп илләрдә үткәрелеп, төрле континентларда татар халкының милли мәдәниятен, телен, аш-суын, шулай ук республикабызның хәзерге казанышларын зур уңыш белән тәкъдим итүе мине куандыра.

Сабан туе – татар халкының асылташы ул, күпмилләтле Татарстан Республикасының бәһасез мәдәни мирасы. Сабан туеның халыкчанлыгы һәм үзенчәлеге үткәннәрне бүгенге көн һәм киләчәк белән тоташтыра.

Сабантуй – это неотъемлемая часть культурного кода татарского народа. На протяжении многих веков яркий, гостеприимный майдан Сабантуя собирает трудолюбивых земледельцев, храбрых батыров, любителей конных скачек, выдающихся деятелей культуры и искусства – всех, кому близки и дороги родной язык, традиции и обычаи предков. Бережно сохранив и приумножив уникальные национальные традиции татар, праздник Сабантуй воплотил в себе лучшие качества нашего народа: его трудолюбие и волю к победе, добрососедство и гостеприимство, почитание обычаев наших предков, любовь к татарскому языку и культуре.

Я рад, что в настоящее время Сабантуй с неизменным успехом проводится во многих странах мира, представляя татарскую культуру, язык, кухню, современные достижения нашей республики на разных континентах планеты.

Сабантуй – настоящая жемчужина татарского народа, бесценное культурное наследие многонациональной Республики Татарстан. Подлинный народный характер и самобытность Сабантуя – это живые связующие нити между нашим прошлым, настоящим и будущим.

Раис Республики Татарстан
Р. Н. Минниханов

Sabantuy is an integral part of the cultural code of the Tatar people. For many centuries the bright, hospitable maidan of Sabantuy was gathering hardworking farmers, brave batyrs, horse racing enthusiasts, outstanding personalities of culture and art – all those for whom their mother tongue, traditions and customs of their ancestors are conversant and precious. Having carefully preserved and multiplied the unique national traditions of the Tatars, the Sabantuy holiday embodied the best qualities of our people – their hard working nature and will to win, friendliness and hospitality, reverence for the customs of our ancestors, love for the Tatar language and culture.

I am happy that at present Sabantuy is held in many countries of the world with persistent success, representing Tatar culture, language, cuisine and modern achievements of our republic on different continents of the planet.

Sabantuy is a real pearl of the Tatar people, priceless cultural heritage of the multinational Republic of Tatarstan. Authentic folk character and identity of Sabantuy constitute live connecting links between our past, present and future.

Rais of the Republic of Tatarstan
R. N. Minnikhanov

Бүген бездә Сабантуй

Фәнис Яруллин

Бүген бездә Сабантуй,
Эшләреңнең барын куй.
Тизрәк йөгер мәйданга:
Бәйрәм башлана анда.

Кемдә нинди һөнәр бар?
Йөгерергә кемнәр бар?
Кызганмый табаннарны
Узыгыз мәйданнарны.

Ә көрәшә кайсыгыз?
Көч сынашып кайтыгыз,
Курыкмагыз егылудан,
Йөгереп артта калудан.

Ансыз булмый Сабантуй,
Колагыңа киртеп куй.
Булмаса һөнәрегез,
Читтән карап йөрегез.
Картлар чүлмәк ватканын,
Көрәшчеләр бер-берсен
Җилкә аша атканын.

Карасагыз – бәйрәм бар.
Сусасагыз – әйрән бар.
Ял итәрсез – арсагыз,
Үкенмәссез – барсагыз.

ЭЧТӘЛЕК

Сәламләү сүзе 11
1 бүлек. Сабан туе бәйрәменең барлыкка килү тарихы 19
Тарихи тамырлар 29
2 бүлек. Сабан туе йолалар комплексы 89
Сабан туе йолалары 96
3 бүлек. Бүгенге Сабан туйлары 149
Бүгенге Сабан туйлары 152
Сабан туе – БДБ илләре һәм ерак чит илләрдәге татарларның гомуммилли бәйрәме 176

СОДЕРЖАНИЕ

Приветственное слово 12
Глава 1. Истоки праздника Сабантуй 19
Исторические истоки 29
Глава 2. Обрядовый комплекс праздника Сабантуй 89
Обряды Сабантуя 96
Глава 3. Сабантуй сегодня 149
Сабантуй сегодня 152
Сабантуй – общенациональный праздник татар стран СНГ и дальнего зарубежья 176

CONTENT

Welcome speech 13
Chapter 1. The origin of Sabantuy holiday 19
Historical origins 29
Chapter 2. The ceremonial complex of Sabantuy holiday 89
The ritual complex 96
Chapter 3. Sabantuy today 149
Sabantuy today 152
Sabantuy is a national holiday of the Tatars of the CIS countries and foreign lands 176
Chapter 4. Traditional competitions of Sabantuy holiday 185
Traditional competitions 192

4 бүлек. Сабан туеның гадәти ярышлары 185
Сабан туеның гадәти ярышлары 192
Ат чабышлары 195
Йөгереш 212
Сикереш 214
Аркан (канат, бау) тартышу 215
Гер (таш) күтәрү 221
Татар милли көрәше 229
Татар көрәшенең хәзерге чор кагыйдәләре 243
Сабан туеның милли уеннары 252
Көянтә-чиләк белән йөгерү 258

Глава 4. Традиционные состязания праздника Сабантуй 185
Традиционные состязания 192
Конные скачки 195
Бег 212
Прыжки 214
Перетягивание каната 215
Поднятие тяжестей 221
Национальная борьба корэш 229
Спортивные правила и условия борьбы корэш в современном мире 245
Основные правила борьбы корэш 247
Игровые состязания 252
Бег с коромыслом 258

Horse racing 195
Running 212
Jumping 214
Tug of war 215
Weight lifting 221
National koresh wrestling 229
Sports rules and conditions of koresh wrestling in the modern world 245
The basic rules of koresh wrestling 249
Game competitions 252
Running with a yoke 258

Йомырка салынган кашык кабып йөгерү 259
Капчык киеп йөгерү 260
Колгага менү 264
Авыш бүрәнә өстеннән йөрү 268
Капчык сугышы 271
Чүлмәк вату 278
Таяк тартышу 282
Катыктан тәңкә эзләү 283
5 бүлек. Сабан туеның йомгаклау өлеше 293
Сабан туеның йомгаклау өлеше 298
Сабан туе турында әдәбият исемлеге 314

Бег с ложкой с яйцом 259
Бег в мешках 260
Лазание на столб 264
Проход по наклонному бревну 268
Бой мешками 271
Битье горшков 278
Перетягивание палкой 282
Поиск монеты в катыке 283
Глава 5. Заключительная часть Сабантуя 293
Заключительная часть Сабантуя 298
Список литературы о Сабантуе 314

Running with a spoon with an egg 259
Running in bags 260
Climbing a pole 264
Passage along an inclined log 268
Bag fighting 271
Breaking pots 278
Tug of war with a stick 282
Searching for coins in katyk 283
Chapter 5. The final part of Sabantuy 293
The final part of Sabantuy 298
List of literature about Sabantuy 314

САБАН ТУЕ БӘЙРӘМЕНЕҢ БАРЛЫККА КИЛҮ ТАРИХЫ

ИСТОКИ ПРАЗДНИКА САБАНТУЙ

THE ORIGIN OF SABANTUY HOLIDAY

«Сабан туе». Л. А. Фәттахов. 1957. Киндер,майлы буяу. 150 х 273 см. ТР ДССМ
«Сабантуй». Л. А. Фаттахов. 1957. Холст, масло. 150 х 273 см. ГМИИ РТ
«Sabantuy». L. A. Fattakhov. 1957. Canvas, oil. 150 x 273 cm. SMFA RT

«Чәчү кызу бара». Е. Канаев фотосы. 1996
«Посевная в разгаре». Фото Е. Канаева. 1996
«The sowing is in full swing». Photo by E. Kanaev. 1996

«Сука-төрән артыннан». Е. Канаев фотосы. 1989
«За бороной». Фото Е. Канаева. 1989
«Plowing». Photo by E. Kanaev. 1989

«Чәчү өсте». Р. Галиев фотосы. 1991
«Посевная». Фото Р. Галиева. 1991
«Sowing season». Photo by R. Galiev. 1991

«Борынгы Казанда Сабан туе». Р. Кадыйров. 2012. Киндер, майлы буяу. 80 х 120 см.
Казан шәһәре музей комплексы
«Сабантуй в древней Казани». Р. Кадыров. 2012. Холст, масло. 80 х 120 см.
Музейный комплекс города Казани
«Sabantuy in the ancient Kazan». R. Kadyrov. 2012. Canvas, oil. 80 x 120 cm.
Museum complex of Kazan city

Тарихи тамырлар

Борынгы заманнардан бирле язгы чәчү эшләренә багышлап үткәрелә торган календарь йоласы буларак, татар халкының төп милли бәйрәме – Сабан туе билгеләп үтелә. Сабан туеның буыннан-буынга тапшырылып килүче гореф-гадәтләре татарларның күпгасырлык тарихындагы тирән милли-мәдәни тамырларын чагылдыручы чылбыр булып тора. Сабан туе татар халкының үзенчәлекләрен ачып күрсәтә. Сабан туе – мәдәни һәм иҗтимагый тормышның аерылгысыз өлеше ул.

Кызганычка каршы, борынгы чыганакларның сакланмавы сәбәпле, Сабан туеның барлыкка килү вакытын да, йолаларының формалашу процессын да төгәл билгеләү мөмкин түгел. Күп кенә галимнәр (Н. П. Загоскин, Г. Әхмәров, А. Х. Халиков, Р. Г. Кашафетдинов, Р. К. Уразманова, Д. Р. Шәрәфетдинов һ.б.) бәйрәмнең тарихи тамырларына кагылышлы үз фаразларын тәкъдим итәләр. Әлегә

Исторические истоки

Сабантуй, издревле отмечающийся как календарный обряд в честь весеннего сева, – главный национальный татарский праздник. Передаваемые из поколения в поколение обряды Сабантуя стали связующим звеном многовековой истории татар. Сабантуй отражает индивидуальность татарского народа и является составной частью его культурной и общественной жизни.

К сожалению, отсутствие источников не позволяет четко установить ни время зарождения Сабантуя, ни процесс оформления его обрядности. Многие исследователи (Н. П. Загоскин, Г. Ахмеров, А. Х. Халиков, Р. Г. Кашафутдинов, Р. К. Уразманова, Д. Р. Шарафутдинов и др.) предлагали свои версии исторических корней праздника. Одно можно сказать точно: Сабантуй никогда не был застывшей структурой, а постоянно развивался вместе с татарским народом – носителем народного праздничного духа и традиций.

Historical origins

Sabantuy, since ancient times celebrated as a calendar custom in honor of spring sowing, is the main national Tatar holiday. The Sabantuy rituals, passed over from generation to generation, have become a link in the centuries-old history of the Tatars. Sabantuy reflects the individuality of the Tatar people and constitutes an integral part of their cultural and social life.

Unfortunately, the lack of sources does not allow to clearly establish either the time of the Sabantuy's origin or the process of registration of its customs. Many researchers (N. P. Zagoskin, G. Akhmerov, A. H. Khalikov, R. G. Kashafutdinov, R. K. Urazmanova, D. R. Sharafutdinov and others) offered their own versions of the historical roots of the holiday. One thing is for sure: Sabantuy has never been a frozen structure, but was constantly developing together with the Tatar people – the bearer of its spirit and traditions.

Татарстан Республикасы Әлки районы Иске Салман авылында табылган эпиграфик һәйкәл,
1292 елның июне белән билгеләнә
Эпиграфический памятник, найденный в д. Старые Салманы Алькеевского района Республики Татарстан,
датируемый июнем 1292 г.
Epigraphic monument found in Starye Salmany village of the Alkeevsky district of the Republic of Tatarstan,
dated June 1292

шунысын тәгаен әйтеп була: Сабан туе беркайчан да нык калыплашкан структура булмаган, вакытлар узган саен гореф-гадәтләрнең һәм йолаларның чыганагы булган татар халкының үзе белән үк үзгәреп торган.

Мөгаен, Сабан туе күчмә һәм утрак тормышларның уникаль синтезын чагылдырган Идел буе Болгар дәүләте чорында барлыкка килгәндер. XIX–XX гасырлар чигендә Н. П. Загоскин Сабан туеның, бер яктан, тыныч тормышта үткәрелүче игенчелеккә бәйле бәйрәм икәнен, ә икенче яктан, анда каһарманнар бәйрәме чалымнары булуын да билгеләп үткән. Төрки халыкларның күчмә тормыш гадәтләре бу бәйрәмдә милли көрәш, ат чабышлары, атта оста йөрү һәм бәйге кебек ярышларда чагылыш таба. Бу ярышлар төркиләрнең ат чабышлары, ук ату һәм көрәш кебек хәрби осталыкларны күрсәтү чараларына барып тоташа, алар хәзер дә Евразиянең төрки халыклары бәйрәме мәдәниятендә яшәп килә. Икенче яктан, татарларның һәм ата-бабаларының алга киткән игенчелек мәдәнияте Сабан туен язгы кыр эшләре башланыр алдыннан үткәрелүче авыл бәйрәме чалымнары белән баета.

Вероятнее всего, Сабантуй появился в период существования Волжской Булгарии, сочетая в себе уникальные традиции кочевой и земледельческой культур. Еще на рубеже XIX–XX вв. Н. П. Загоскин подчеркивал, что Сабантуй, с одной стороны, является мирным земледельческим праздником, а с другой – носит отпечаток праздника героического. Тюркские кочевые традиции отразились в празднике в виде состязательных соревнований – национальной борьбы (корэш), конных скачек, джигитовки и бега. Эти соревнования прямо восходят к тюркским боевым искусствам – конским скачкам, стрельбе из лука и борьбе, которые и сейчас присутствуют в праздничной культуре тюркских народов Евразии. Развитая земледельческая культура татар и их предков позволила Сабантую приобрести черты аграрного праздника, который проводится в честь весенних полевых работ. Само появление пахотного орудия – сабана (*плуга*), давшего название празднику, – в Волжской Булгарии относится к XII в.

Первое письменное упоминание Сабантуя зафиксировано доктором филологических наук Ф. С. Хакимзяновым в эпитафии 1292 г., найденной в древнем татарском селе Старые Салманы Алькеевского района Татарстана. Другим письменным свидетельством является рукописный календарь

Most likely, Sabantuy appeared during the existence of the Volga Bulgaria as the embodiment of a unique synthesis of nomadic and agricultural societies. Back at the turn of the XIX–XX centuries N. P. Zagoskin emphasized that Sabantuy, on the one hand, is a peaceful agricultural holiday, and on the other hand, it bears the imprint of a heroic holiday. Turkic nomadic traditions were reflected in the holiday in the form of competitive contests – national wrestling (*koresh*), horse races, fancy riding and running. These competitions go directly back to the Turkic martial arts – horse racing, archery and wrestling, which are still present in the festive culture of the Turkic peoples of Eurasia. The developed agricultural culture of the Tatars and their ancestors allowed Sabantuy to acquire the features of an agrarian holiday, which is held to honor the spring field works. The appearance of the ploughing tool – saban (*plough*), which gave the name to the holiday, dates back to the XII century in Volga Bulgaria.

Бәйрәм исемендәге «сабан» дигән җир эшкәртү коралының Идел буе Болгар дәүләтендә барлыкка килүе XII гасырга карый.

Сабан туе турында беренче язма истәлек итеп филология фәннәре докторы Ф. С. Хәкимҗанов тарафыннан Татарстан Республикасының Әлки районы Иске Салман авылында табылган 1292 елгы кабер ташын атарга мөмкин. Тагын бер язма истәлек – Татарстанның Азнакай районы Митрәй авылында табылган кулъязма календарь. Анда авыл Сабан туеның 1775 елның 4 апрелендә үткәрелүе турында язылган.

Сабан туеннан тыш татарларда язгы-җәйге циклда башка бәйрәмнәр дә уздырылган. Озак еллар дәвамында Сабан туеннан соң Җыен үткәрү гадәткә кергән булган (*Җыен – Казан татарларының календарь бәйрәме, язгы-җәйге чорда, чәчү эшләре тәмамланып, печәнгә-уракка төшкәнчегә кадәрге вакытта үткәрелгән. 1920–1930 елларда әкренләп Сабан туе бәйрәме белән кушылып киткән*).

из села Митряево Азнакаевского района республики. В нем говорится о проведении в селе Сабантуя 4 апреля 1775 г.

Сабантуй не единственный праздник у татар в весенне-летнем цикле. Длительное время за ним следовал традиционный праздник Джиен (*Джиен – календарный праздник казанских татар, проводился в весенне-летний период с конца посевных работ до начала сенокоса, жатвы*). Это был общинно-родовой праздник, проводимый группой деревень, связанных между собой социально-историческими и культурно-бытовыми отношениями. Известный этнограф К. Фукс очень точно уловил различие между Сабантуем и Джиеном, отмечая важнейшую роль последнего в брачных взаимоотношениях татар. По его мнению, Сабантуй являлся праздником для мужчин, а Джиен был «посвящен» татарским женщинам, чтобы они, «удаленные у татар от всякого сообщения с мужчинами», стали «известнее последним».

The first written mention of Sabantuy was recorded by Doctor of Philology F. S. Khakimzyanov in the epitaph of 1292, found in the ancient Tatar village of Starye Salmany in the Alkeevsky district of Tatarstan. Another written evidence is a handwritten calendar from the village of Mitryaevo in the Aznakaevsky district of the republic. It refers to the village Sabantuy of April 4, 1775.

Sabantuy is not the only Tatar holiday in the spring-summer cycle. For a long time, it was followed by the traditional Jien holiday (*Jien is a calendar holiday of the Kazan Tatars, held in the spring and summer period from the end of sowing to the beginning of haymaking, harvesting*). This was a communal and ancestral holiday held by a group of villages connected by socio-historical and everyday cultural relations. The famous ethnographer K. Fuchs caught the difference between Sabantuy and Jien exactly, noting the most important role of the latter in the marital relations of the Tatars. To his opinion, Sabantuy was a holiday

«Сабантуй». И. К. Әхмәдиев. 1971–1972. Рәсем. Фанера, катнаш техника. 70 х 70 см. ТР ММ
«Сабантуй». И. К. Ахмадеев. 1971–1972. Рисунок. Фанера, смешанная техника. 70 х 70 см. НМ РТ
«Sabantuy». I. K. Akhmadeev. 1971–1972. Drawing. Plywood, mixed technique. 70 x 70 cm. NM RT

«Мәйдан күренеше». Р. Якупов фотосы. Наласа авылы. Арча районы. 1974
«Вид на майдан». Фото Р. Якупова. Деревня Наласа. Арский район. 1974
«A view to maidan». Photo by R. Yakupov. Nalasa village. Arski district. 1974

Ыру-кабилә бәйрәме буларак Җыенны иҗтимагый-тарихи һәм мәдәни-көнкүреш яктан үзара бәйле берничә авыл бергә кушылып уздырган. Танылган этнограф К. Фукс Сабан туе белән Җыенның аермасын төгәл тасвирлаган: Җыенны ул татар яшьләренең гаилә коруы өчен мөһим роль уйнавын ассызыклаган. Фукс фикеренчә, Сабан туе ирләр бәйрәме булса, Җыен «татарларда ирләр белән аралашудан мәхрүм булган» татар хатын-кызларына «багышланган» һәм «аларны таныштыру» максатыннан уздырылган.

XVII–XVIII гасырларда татарлар тормышындагы иҗтимагый-икътисадый үзгәрешләр нәтиҗәсендә Җыеннарны территориаль яктан Казан артында гына үткәрелү дәвам иттерелгән. Шул ук вакытта Сабан туе, киресенчә, татарларның төрле төркемнәрендә уздырыла башлаган.

Җыен оешмасы булмаган урыннарда һәм төрле торак пунктлардан җыелган татар халкы тупланган эре шәһәрләрдә Сабантуй яратып бәйрәм ителгән. XVIII–XIX гасырларда Сабан туйлары эре

Социально-экономические изменения в жизни татар в XVII–XVIII вв. привели к тому, что территория традиционного празднования Джиенов постепенно сузилась до границ Заказанья. В то же время празднование Сабантуя, напротив, становится популярнее у различных групп татарского народа.

Наибольшее распространение Сабантуй получает в крупных городах, где отсутствовала джиенная организация, а татарское городское население составляли выходцы из различных населенных пунктов. В XVIII–XIX вв. Сабантуи уже праздновались в Казани, Уфе, Оренбурге и Астрахани, где существовали крупные татарские общины. Самое активное участие в проведении Сабантуя принимали татарские купцы и промышленники, стремившиеся объединить своих единоверцев. Показательно, что распорядителями на казанских Сабантуях были бургомистры – члены Казанской

for men, and Jien was «dedicated» to Tatar women so that they, «removed from all communication with men by the Tatars», would become «more familiar to the latter».

Socio-economic changes in the life of the Tatars in the XVII–XVIII centuries led to the fact that the territory of the traditional celebration of Jiens gradually narrowed to the borders of the Kazan vicinity. At the same time, the celebration of Sabantuy is becoming more popular with various groups of the Tatar people.

Sabantuy was widespread in large cities, where there was no Jien organization and the Tatar urban population consisted of residents from various locations. In the XVIII–XIX centuries Sabantuy was already celebrated in Kazan, Ufa, Orenburg and Astrakhan, where large Tatar communities existed. Tatar merchants and industrialists who sought to unite their coreligionists took the most active part in Sabantuy. It is significant

«Печән базары». Б. Урманче. 1975. Киндер,майлы буяу. 100 х 123 см. Казан шәһәре музей комплексы
«Сенной базар». Б. Урманче. 1975. Холст, масло. 100 х 123 см. Музейный комплекс города Казани
«The Haymarket». B. Urmanche. 1975. Canvas,oil. 100 x 123 cm. Museum complex of Kazan city

татар җәмгыятьләре булган Казанда, Уфада, Оренбургта һәм Әстерханда үткәрелә иде инде. Милләттәшләрен берләштерергә тырышкан татар сәүдәгәрләре һәм сәнәгатьчеләре бәйрәмне оештыруда актив катнашкан. Казан Сабан туйларында бәйрәм башлыгы булып бургомистрлар – Казан татарларының шәһәр үзидарәсе органы булган Казан татар ратушасы әгъзалары торган. Алар бәйрәм тәртибен күзәткән һәм ярышларда катнашучылар арасында чыгарга мөмкин булган бәхәсләрне хәл иткән.

Сабан туеның муллыгы, эчтәлеге һәм матурлыгы татар сәүдәгәрләренең матди-финанс ярдәменә бәйле булган. Алар бәйрәм оештыруга һәм җиңүчеләргә бүләкләр алуга акча бүлеп биргән. Мәсәлән, Сабан туе мәйданында җиңгән батырга юмарт байлардан шактый гына күләмдә акчалата бүләк бирелергә мөмкин булган. Драматург Г. Камал 1910 елда Казан Сабан туеның, башка еллар белән чагыштырганда, уңышлырак үткәрелүенең серен хәлле казанлыларның әзерлек эшләрендә финанс яктан активрак катнашуларында күргән.

Сабан туеның гадәтләнгән ярышлары итеп көрәш, ат чабышлары һәм җәяүле йөгерешләрне атарга мөмкин. Күп кенә авылларда бәйрәмне, күрше авыл халкы да катнаша алсын өчен, төрле

татарской ратуши, органа городского самоуправления казанских татар. Они строго следили за порядком и решали спорные вопросы между участниками состязаний.

Размах, содержание и красочность всего действа на майдане во многом зависели от материально-финансовых пожертвований татарского купечества. Татарские купцы выделяли деньги на организацию праздника, приобретение подарков и наград победителям. Батыр Сабантуя, победивший на майдане, мог получить большие деньги от щедрых благодетелей. Драматург Г. Камал успешное проведение в 1910 г. Сабантуя в Казани, по сравнению с предшествовавшими годами, связывал с активной финансовой поддержкой.

Традиционными состязаниями Сабантуя были борьба, конные скачки и пешие забеги. Во многих деревнях празднование старались проводить в разные дни, чтобы смогли участвовать и жители

that the managers of Kazan Sabantuys were burgomeisters – members of the Kazan Tatar Town Hall, the city government body of the Kazan Tatars. They strictly followed the order and resolved controversial issues between the participants of the competition.

The scope, content and colorfulness of the whole action on the maidan considerably depended on the material and financial donations of the Tatar merchants. Tatar merchants allocated money for the organization of the holiday, purchasing gifts and awards to the winners. Batyr of Sabantuy, who won at the maidan, could receive a lot of money from generous benefactors. The playwright G. Kamal related the successfully conducted Sabantuy in Kazan in 1910, in comparison with previous years, to the active financial support.

Sabantuy's traditional competitions were wrestling, horse racing and running. In many villages they tried to hold the celebration on different days so that residents of neighboring villages could also participate.

«Ат тоягы кыздыру». Бикбау авылы. Минзәлә районы. Р.Якупов фотосы. 1977
«Тренировка коней». Село Бикбулово,. Мензелинский район. Фото Р. Якупова. 1977
«Horse training». Bikbulovo settlement. Menselinsky district. Photo by R. Yakupov. 1977

көннәрдә үткәрергә тырышканнар. Күрәсең, шул сәбәпле Казан Сабан туен уздыру вакыты да ел саен соңарганнан соңара гына барган: 1834 елда – 25 майдан 1 июньгә кадәр, 1845 елда – 8–15 июньнәрдә, 1874 елда – 31 майдан 7 июньгә кадәр, 1907 елда – 1–8 июньдә. Башкала Сабан туйларына халык якын-тирәдәге авыллардан да җыелышып килгән. Казанда бәйрәм, авыл җирендәге кебек иртәнге намаздан соң ук түгел, өйлә тирәсендә генә башланган. Шәһәрләрдә Сабан туе берничә көн дәвам иткән: Казанда – атна буе, Уфа белән Оренбургта – 2-3 көн. Шәһәрләрдә бу бәйрәмне бер гадәтләнгән урында гына үткәргәннәр һәм ул бик сирәк очракта гына үзгәрергә мөмкин булган. Әйтик, Казан халкы Сабан туена элек-электән Арча кырына җыелган. Шуннан аны Яңа Татар бистәсе артына күчергәннәр.

XIX гасырның беренче яртысында Сабан туе, диненә, милләтенә һәм матди хәленә карамастан, барлык шәһәр халкы яратып йөри торган уртак бәйрәмгә әверелгән. К. Фукс язуынча, 1834 елда татарлар, бөтен Казан җәмәгатьчелеген бәйрәмгә чакыру өчен, шәһәр урамнары буйлап йөреп чыкканнар.

соседних деревень. Вероятно, с этим связан и постепенный перенос казанского Сабантуя на более поздний срок: в 1834 г. – с 25 мая по 1 июня, в 1845 г. – с 8 по 15 июня, в 1874 г. – с 31 мая по 7 июня, в 1907 г. – с 1 по 8 июня. На столичные Сабантуи стекались жители окрестных деревень. Кроме того, в Казани праздник открывался ближе к полудню, а не после утренней молитвы, как в сельской местности. В городах праздник проходил несколько дней: в Казани – в течение недели, в Уфе и Оренбурге – 2-3 дня. Место его проведения в городах было традиционным и менялось в редких случаях. Например, в Казани Сабантуй издревле проводился на Арском поле. Затем место Сабантуя было перенесено за Новотатарскую слободу.

В первой половине XIX в. Сабантуй становится общегородским праздником, в котором с удовольствием принимают участие все горожане, вне зависимости от вероисповедания, сословия и национальности. К. Фукс отмечал, что в 1834 г. татары организовали проход по городским улицам для приглашения на праздник всего казанского общества.

Probably, this was also the reason for the gradual postponement of the Kazan Sabantuy to a later date: in 1834 – from May 25 to June 1, in 1845 – from June 8 to June 15, in 1874 – from May 31 to June 7, in 1907 – from June 1 to June 8. Residents of the surrounding villages flocked to the capital's Sabantuy. In addition, in Kazan the holiday was opened closer to noon, and not after the morning prayer, as in rural areas. In the cities the holiday took place for several days: in Kazan – during a week, in Ufa and Orenburg – 2-3 days. The venue in the cities was traditional and changed in rare cases. For example, in Kazan Sabantuy was held on the Arsky field since ancient times. Then the place of Sabantuy was moved beyond Novotatarskaya Sloboda.

In the first half of the XIX century Sabantuy becomes a citywide holiday where all citizens take part with pleasure regardless of religion, social sratum and nationality. K. Fuchs noted that in 1834 the Tatars organized a procession through the city streets to invite the entire Kazan society to the holiday.

«Сабантуй мәйдан үзәге». Ф. Төхвәтуллин фотосы. 2000
«Центр майдана Сабантуя». Фото Ф. Тухватуллина. 2000
«The center of maidan of Sabantuy». Photo by F. Tukhvatullin. 2000

«Печән кибәнендәге малай». Е. Канаев фотосы. 1996
«Мальчик на возе сена». Фото Е. Канаева. 1996
«A boy in a hay cart». Photo by E. Kanaev. 1996

XIX гасыр урталарыннан Казанда Сабан туе татарлар да эшләгән эре сәнәгать предприятиеләрендә үткәрелә башлаган. 1855 елда Сабан туе Яңа Татар бистәсеннән тыш Бишбалта һәм Дары бистәләрендә дә уздырылган. «Эшчеләр» бистәләрендәге бәйрәмнәр демократик та булган әле. Дары бистәсендәге Сабан туенда катнашкан татар язучысы Ф. Әмирхан бәйрәмнең яхшы оештырылган булуын, мәйданда шактый гына хатын-кызларның җыелганлыгын һәм русларның да килгәнлеген ассызыклаган. Язучы Сабан туеның руслар өчен дә, татарлар өчен дә уртак бәйрәмгә әверелүен дә билгеләп үткән.

XX гасыр башларыннан Сабан туе игенчелеккә бәйле авыл бәйрәме булудан тыш гомуммилли бәйрәм статусына ия була һәм татар милләтен формалаштыруның мөһим элементына әйләнә. Татар зыялылары, кайда яшәүләренә карамастан, барлык татарларның да милләт буларак берләшүләре өчен Сабан туеның күпгасырлык гореф-гадәтләрен саклауда зур роль уйнавын да ассызыклый.

С середины XIX в. Сабантуй в Казани устраивается на крупных промышленных предприятиях, где в том числе работали татары. В 1855 г. к традиционному месту празднования в Новотатарской слободе добавились Адмиралтейская и Пороховая слободы. Празднование в «рабочих» слободах было демократичнее. Татарский писатель Ф. Амирхан, очевидец Сабантуя в Пороховой слободе, наряду с прекрасной организацией праздника отмечал такие его особенности, как присутствие на майдане большого количества женщин, а также русских, составлявших около половины участников. Писатель заключил, что праздник становится общим для русского и татарского народов.

С начала XX в. Сабантуй из земледельческого и общинного действа прочно укрепился в статусе общенационального праздника и стал важным элементом формирования татарской нации. Татарская интеллигенция видела в сохранении многовековых традиций Сабантуя мощный задел для единения всех татар вне зависимости от места их проживания. Популярная татарская газета «Казан

Since the middle of the XIX century Sabantuy in Kazan is arranged at large industrial enterprise, where Tatars also worked. In 1855 Admiralteyskaya and Porokhovaya Slobodas were added to the traditional place of celebration in Novotatarskaya Sloboda. The celebration in the «workers» settlements was generally more democratic. Along with the excellent organization of the holiday the Tatar writer F. Amirkhan, an eyewitness to Sabantuy in the Porokhovaya Sloboda noted such features as a large number of women on the maidan, as well as Russians who made up about half of the participants. The writer concluded that the holiday was becoming common for the Russian and Tatar peoples.

Since the beginning of the XX century Sabantuy that previously used to be the event for farmers and communities has firmly established itself in the status of a national holiday and has become an important element in the formation of the Tatar nation. The Tatar intelligentsia saw a powerful foundation for the unity of all Tatars in preservation of the centuries-old traditions of Sabantuy, regardless of their place of residence.

«Июнь. Татарстан». Е. Канаев фотосы. 2010
«Июнь. Татарстан». Фото Е. Канаева. 2010
«June. Tatarstan». Photo by E. Kanaev. 2010

«Казан мөхбире» татар газетасы 1906 елда бүгенге көн өчен дә актуаль булган сүзләр язып чыга: «Безнеңчә, Сабан туе – чын милли бәйрәм. Аксакаллар, бәйрәмгә халык аз йөри башлады, дип сөйләнсә дә, оештыручылар Сабан туйларына яшьләрне җәлеп итмәсә, яшь буын да, Сабан туе да зур югалтуларга дучар булачак. Милләтнең үзенчәлеген саклау өчен рухи-әхлакый бәйрәмнәрне сакларгa кирәк». Гасыр башыннан алып Сабантуйларны оештыру эшенә мөселманнарның хәйрия җәмгыятьләре алына.

мухбире» в 1906 г. написала актуально звучащие и сегодня слова: «По нашему мнению, Сабантуй является истинно национальным праздником. Хотя, по словам аксакалов, на празднике стало меньше народу, если организаторы не будут привлекать к Сабантую молодежь, то и молодое поколение, и Сабантуй потеряют многое. Для сохранения самобытности нации необходимо сохранить духовно-нравственные праздники». С начала века в организации Сабантуев активно участвуют благотворительные мусульманские общества.

Татарская пресса, переживавшая с 1905 г. рассвет, уделяла Сабантую особое внимание. На страницах татарских газет и журналов публиковались завлекающие читателей анонсы с

In 1906 the popular Tatar newspaper «Kazan Mukhbire» wrote the words that still sound relevant today: «To our opinion, Sabantuy is a truly national holiday. Although, according to the aksakal, there are fewer people at the festival, if the organizers will not involve young people in Sabantuy, then both the younger generation and Sabantuy will lose a lot. To preserve the identity of the nation it is necessary to preserve spiritual and moral holidays». Since the beginning of the century the organization of Sabantuys has been taken over by Muslim charity societies.

The Tatar press, which was experiencing the dawn since 1905, paid special attention to Sabantuy. Announcements with the program of the upcoming holiday were published on the pages of Tatar newspapers

Г. Тукай әдәби музее (Казан шәһәре) өчен эшләнгән фриз эскизыннан фрагмент. Г. Тукайның «Печән базары, яхуд Яңа Кисекбаш» поэмасы мотивы буенча. Б. Урманче. 1980. Кәгазь, тушь. 56 х 654 см. ТР ММ (компьютерда эшкәртелгән графика)
Б. Урманче. Фрагмент эскиза фриза для Литературного музея Г. Тукая в Казани.
По мотивам поэмы Г. Тукая «Сенной базар, или Новый Кисекбаш». 1980. Бумага,тушь. 56 х 654 см. НМ РТ (компьютерная графическая обработка)

1905 елдан киң үсеш алган татар матбугаты Сабан туйларына аерым игътибар бирә башлый. Татар газеталары һәм журналлары битләрендә булачак бәйрәмнәрнең программалары язылган, укучыларны җәлеп итәрлек анонслар бастырыла. Бәйрәм тәмамланганнан соң исә Казан, Уфа, Оренбург, Әстерхан һәм Россиянең башка шәһәрләрендәге Сабан туйларыннан тәфсилле репортажлар дөнья күрә. Мәкаләләрдә оештыручыларның һәм иганәчеләрнең, ярышларда җиңүчеләрнең исемнәре, кызыклы һәм мәзәк хәлләр тасвирлана. Иганәчелек Сабан туеның мөһим гадәтенә әверелә. Бәйрәм вакытында җыелган акчалар мохтаҗ милләттәшләргә ярдәм итүгә тотыла.

программой предстоящего праздника. По завершении печатались подробные репортажи с Сабантуев в Казани, Уфе, Оренбурге, Астрахани и других российских городах. В статьях обязательно указывались имена организаторов и благотворителей, победителей соревнований, интересные и забавные случаи. Важной частью Сабантуя стала благотворительность. Денежные средства, собранные во время праздника, расходовались на нужды малоимущих единоверцев.

Живой интерес читателей к празднику приводил к широким дискуссиям по различным вопросам проведения Сабантуя. Например, Ф. Амирхан считал, что для дальнейшего развития праздника

and magazines that attracted readers. After the holiday was over detailed reports were published from Sabantuys in Kazan, Ufa, Orenburg, Astrakhan and other Russian cities. The articles necessarily indicated the names of the organizers and benefactors, the winners of the competitions, interesting and funny cases. Charity has become an important part of Sabantuy. The funds collected during the holiday were spent on the needs of poor co-religionists.

The lively interest of readers to the holiday led to wide discussions on various issues of Sabantuy. For example, F. Amirkhan believed that for the further progress of the holiday, the participation of women is necessary: «In a few years, the manner of women isolating into separate groups will disappear, and I want to

B. Urmanche. A fragment of a frieze sketch for the Literary Museum of Tukaya in Kazan.
Based on the poem by G. Tukay «Haymarket, or New Kisekbash». 1980. Paper, ink. 56 x 654 cm. NM RT
(computer graphics)

Газета укучыларының бәйрәм белән нык кызыксынуы нәтиҗәсендә кайвакыт Сабан туен үткәрү мәсьәләләренә кагылышлы бәхәсләр дә купкалый. Мәсәлән, Ф. Әмирхан бәйрәмнең алга таба үсеше өчен хатын-кызларның да катнашуы кирәклеге турында язып чыга: «Менә берничә ел узар да, хатын-кызларның аерым төркемнәрдә йөрү гадәте бетәр. Безнең хатын-кызларыбыз үзләрен иркенрәк тота башлар дип ышанасы килә, чөнки бу шарт милли бәйрәмебез Сабан туеның дәвам итүе һәм тәрәккыяте өчен бик мөһим. Шәхсән үзем Казан хатын-кызларының быел хәйрия җәмгыяте тарафыннан оештырылучы Сабан туенда ук иркен катнашуларын теләр идем. Бәйрәмгә алар, клубларга һәм театрларга килгән кебек, ихтыяри килсеннәр. Алар – милли бәйрәмнең үги кызлары түгел, хатын-кызларның Сабан туена барырга ирләрнеке кебек үк хокуклары бар. Аларны бу эштә берәү дә тыя алмый. Алар – милли бәйрәмнең күптән көтелгән кадерле кунаклары!»

необходимо участие женщин: «Вот пройдет несколько лет, исчезнет манера женщин обособляться отдельными группками, и хочется верить, что наши женщины будут вести себя свободно, ибо это условие для продолжения и развития Сабантуя – нашего национального праздника. Я со своей стороны пожелал бы свободного участия казанских женщин в организуемом в этом году благотворительным обществом Сабантуе. Пусть посещают праздник так же непринужденно, как и клубы и театры. Они не падчерицы национального праздника; у женщин столько же прав на посещение Сабантуя, как и у мужчин. И никто им этого не сможет запретить, они долгожданные дорогие гостьи национального праздника!» С идеями модернизации Сабантуя с 1907 г. выступал «Шәрык клубы» (*«Восточный клуб»*), объединивший весь цвет татарской интеллигенции начала века. Один из его организаторов, Гайнетдин Ахмаров, в статье 1906 г., посвященной Сабантую, отмечал: «Если у одной нации угасают

---

believe that our women will behave freely, because this is a condition for the continuation and development of Sabantuy, our national holiday. For my part, I would like to wish the free participation of Kazan women in Sabantuy organized by the charity society this year. Let them attend the holiday as casually as clubs and theaters. They are not the stepdaughters of the national holiday; women have as much right to attend Sabantuy as men. And no one can forbid them, they are long-awaited dear guests of the national holiday!» Since 1907 the «Sharyk club» («*Oriental Club*»), which united the entire elect of the Tatar intelligentsia at the beginning of the century, propagated the ideas of modernization of Sabantuy. One of its organizers Gainetdin Akhmarov, in his article on Sabantuy of the year 1906 noted: «If a nation's customs fade away, they are gradually replaced by the customs of another nation, which leads to disappearance of the nation itself. This has been repeatedly tested in historical experience».

Сабан туйлары // Кояш. 1914. № 399. 28 апрель
Сабантуй // Кояш. 1914. № 399. 28 апреля
Sabantuy // Koyash. 1914. No. 399. April 28

اعلانلارغه قیما ـ واسکریپسینسکی او ـ رامه‌غی الوکده‌پالیتسیسکی اوپراولینه بو ـ لوب طورغان وحاضرده سوتلمکده بولغان شهر یورطی‌نك تیره‌سن ئه‌یله‌ندرگان قیما ـ نی اعلانلار یاپشترو اوچون اجاره‌گه آلو ـ جی چمداغانلقدان شهر اوپراواسی بوقیمانی اجاره‌گه بیرو حققنده چیت شهرلرگه تسیر ـ کولهر طاراتورغه اویلاغان. تسیرکوله‌رده بوقیمانك اوزون مدت طوراچاغی ایکی ایدنده کیم‌ده بترولمیه‌چه‌گی کورگازوله ـ چك ایکان.

مکتب اوچون قۆیو ـ صوکوننی‌ده‌غی ۸ کامپلیکتلی مکتبگه صو بیتکرو اوچون اول مکتبکه یافنده آرتیزیان قویوسی‌فازو ـ توب بوقویودن ایلیکتر ماشینناسی بلهن صوچغارونی مکتبلر کامیسیاسی مصلحت کورگان. کامیسیه بوقویودن شونده یاقن بولغان شهرنك باڭه‌لار پیتومینگنه‌ده صو بیبه‌رورگه ممکن بولور هم وادیاپراوودن آلغانغه قاراغانده آرزانراقغه‌ده‌توشهر دیوب اویلی.

مخابرلر مزدن

«صابان طوی»لاری.

چیرمشان‌بوینده‌غی ابدیکی، قارابیکفل دینیس آوللرنده صابان طوپی آپریل ۱۵-۱۶-۱۷ لرنده بولوب اوزدی.

مونه ۱۵ نده آوللر ایندی قزل توس آلغان. ایری، خاتونی، قزی، بالاسی چاغا سی همه‌سی اوزلرینك ایڭ مانور وایڭده یاڭی کیوملرنده اورام طوطرب‌یورپلر. بتونسی شاد، مسعود، اوستلرندن فرض توشکان‌کبك قیلانالار ایدی. آول قربینده «اندر»لار آرتنده زور آغاچ کیرته‌گه سولگیده چغارلوب آصلغان اول بازغی جیل بلهن جیلبردی، (لپردی) بتون آولمز آناغنه‌ق اوزی طورا طورغان یه‌شل چیره ـ مگه چاقرا، اورام طولی خلقده شونك چاقروون قبول ایته‌لر توسلی ایدی.

بر طقرقدن یگت‌لر، ایرلر، چغ‌ـوب کینسه‌لر ایکنچی طقرقدن تورکم، تورکم قزلار آغلالار نگنده اندر آرتنده توبه‌ن اوچ یاغن قب قزل خاتون قز صرا باشلا یاغان صوفی‌لق صاتوچی مولالارغه کوته ـ رلورگه، اوچارغه ایرك بیرمیدر. ایندی آلار اوزلرینك اویلرندن تشلرن شقردا ـ توب نیچه یللاردان بیرلی طرشوب، طر ـ شوب‌ده صابان طوبن بتره آلماغانلقلارینه کوینب‌یاطالار. بیتمه‌سه طاغی قایسی بر یه‌شلرنك صابان طوبن حمایه ایتولرن دینسزلکدن باشقه بر نیگه‌ده باغشلامیلار.

آلار خلقنی اوقتوب وعظ لهب یـول کورسه‌تب آولداغی اچکی، یامان عادت‌لرنی بترو تیوش ایدی. یوغیسه اوزلری ایته‌ك آستندان ئه‌للهنیلر اشلهب بتره‌لرده مسکین خلقنڭ یلده بـر ئه‌یله‌نه طورغان ملی صابان طویلارن ئه‌للهنرسه‌گه یوراب بترهلر.

بزصابان طویلارن بترگه‌نچه آنی ادبی یولغه صالساق شاقدی عبرتلی، کوڭل آچو اورنی بولور ایـدی ۳۰ آولداده آط لار اوزشدردیلار، کچکنه‌مالای‌لاردان باشلاب قارت‌لارغه‌چه اوزلری اوزشدیلار، کوره ـ شدیلر، سیکرشدیلر، کوچله‌رنی صناشوب طارتشوبده قارادی‌لار.

خاتون ـ قز اوزلری آیرم‌غنه ایکنچی برتوشده اوینادیلار بوکرشدیلر، قووش اویناديلار اوزلری بله طرغان بر اوینده قالمادی. هر آول صاین جیوانلغن ۱۰ دن آرتـق سولگی نیچه یـوزلهب کوکه‌ی‌لر همه‌سی درجه‌سینه قاراب، اوزغان آط لارغه اوزوچی‌لارغه‌یغوچی باطرلارغه اوله‌شندی. مکافات آلوچیلار بیل‌لرینه زور قـزل اوزون سولگی‌لرنی بهلهب مـاقتانشا، ماقتانشا کیتوب باردیلار.

اوزغـان، ماطور، سلوك کبك آط لار زیفا بویلی اوسمر یگنلر، آلارنڭ بـاطر ـ راق‌لاری‌طـاغن ئه‌للهکمارگه‌جه‌ی بویی سویله‌نرگه، ایکنچی صابان طوپی بینکه‌نچه بتون خلق اوچون محـاکمه فیلنورغه‌زور سرمایه بولوب قالدی. مللا لار نی قدرلی جیکرنسلر، خلق کیله‌سی یلغه طـاغن شه‌برك طاغی زوررراق یاصیسی ایدی دیب یوره‌ك‌سنب قالدی.

مونه شـول خلق کوچینه أدبی کوچده قوشلسا صابان طویلاری طـاغی حضور. آول خلقی اوچون کوڭل آچـا طورغان جیر بولور ایدی. ئه‌للهقایچاندان بیرلی غان ایدی. ایندی ئلکگی پراستویلقلار بتکان برونغی زمانه‌غی فرانصوص کوله‌ك ویاولقلارلدن جیللر ایسه قزلارنڭ کوله‌ـ کلری آرشینـی ۲۵-۳۵ تینك ساتین بـاشـلارنـده ٤ ـ ٥ صـوملق شـه‌ل. یاولقلار آیاقلارنده هر قایسینڭ ریزینکه کالوش، یاکه‌وشلر، تگی کیلوشلی ایتوب طوغانغان ماتور کینده‌لی چاپاتالار یـوق، آنی کیگان آدمنی بتون آوله‌ده طابماسڭ، آنڭ ساتین کوله‌گی، ریزینکه‌سی بولما ـ سه اول ایندی‌صابان‌طوبینه چقمیچه‌طورا.

یاقا چلبرلار، خاسیته، زور وکیڭ بله‌زکارده کورنمیلر، آلار اورنینه شومار ـ تلغـان، صاریلی یه‌شللی طاش‌لار اورن طوتقانلار.

تگی جیڭرلی اوقالاب بترگان‌کموش قاپترمالی کازه‌کیلرده یـوق، آلار اورنینه زور «شه‌ل»لر کروب بارالار.

یگت‌لر ایندی طاغن قوپشی، طاغن فارسیت ایته توشه‌لر. آلار اوزلرینڭ قایا باصقانلقلارن بلمیلر، آلارغه بوکون بیك قیمانلی آلار بوکون بتون اشنی بتون قزقنی اشلهب بترمه‌کچی بولوب یوریلر.

باشلارنده به‌یله‌گان قازان بورکیسی اوستلرنده توڑورکه چالبار، آیاقلارنده ریزینکه کالوشلار. اوڭلگی زمانه‌غی تزگه چاقلی بیری چانقای‌لاری طرفندن چیگلگن چالبار بالاق‌لاریده کورنمی.

بو کون‌لرده ایندی بتون آول شاد بتون کشی اوزینڭ نرسه‌دندر کیلگان شادلغن أیتوب بیره آلمی. اول اوزیده بلمه‌گان بر نرسه اوچون شادلانا، اول بر اورنده طورا آلمی، اول کوننی بتون‌آول نورغه چومغان ـ چلغانغان.

تگی ماتور زیفا ته‌نلی بتون آول‌غه آنڭ اورام‌لارینه طقرق‌لارینه حتی آنڭ ناوزلق باش‌لارینه یهم کرتکه‌نلر. بتون آول گوڙ کیله همه‌سی صابان طوبینه، ملی بیره‌م‌گه آشغالار، شول سویملی بیره ـ مز بلهن اوزلرن یووانده‌رماقچی بولالار. درست بو کون چرای صتوب یروچیلرده بولغالی. آلار ایندی مولا جماعتی. آلار بو کوننی بارقاذات کبك اویلرندن چقمیچه یاطالار. خداینڭ یافتی قویاشی یارقاناتقه اوچارغه ایرك بیرمه‌گان کبك بو ملی‌بیره‌مه

یاڭی اثرلر:

صاغنه‌الق	۱۰ تین
باشلانغچ	۱۰ »
تورلك تاتار صرفی	۲۵ »
حسن‌خطی‌الفبا	۱۲ »
ئورنکلار	۵ »
مصیبت درام	۱۵ »

جمله اثرلر آتاقلی کتابچیلارنڭ همه‌سنده صاتولا.

ناشری ومحرری: زکریا صدرالدینف.

استروبکه‌گه کروشکان هرکم اوچون کیره‌ك بولغان

میچکه‌لی سیمینت

ایڭ یاخشی صورط، «زیفیرت» فیرمه‌سینڭ.

صاتـولادر

پارتیه‌لهب هم میچکه‌لهب قزانده پچه‌ن بازارنده تارکووی دوم ولی‌الله ابراهیمف هم برادری مغازینده. بهاسی قیمت توگل.

مه‌سکه‌وده‌گی بر فابریك‌ده اشله‌نگان، بومشاق، کوب دوبکای، خوش ایسلی برکتلی

عبدالله توقایف صابونی صاتولا.

برکیه‌گی ۱ پنچی، دوژینه‌لهب بایسه صاتو اوچون آلوچیلارغه آیرم بها بله‌ن تیزکده یبه‌رلور. آلدان زاداتکه یه‌رگه کیرمك. باش اسکلا ـ دی نزانده، برادان اوتهگانلرده.

آدرس: Казань, Торго- вому Дому Братья УТЯГАНОВЫ.

هرنوعلی ایری هم واق زاکازلرنڭ پخته وتیز اشله‌نوون تله‌گان کشی

کریمیه‌گه

مطبعه

بیروب اشله‌تسون. بها آرزان!

آدرس: "Типографія Т. Д. „Бр. Каримовы"

زور فهس اسکلادی.

یاڭا کیلدی فهس‌لر کوب تورلی ماتور توسلرده هم هرتورلی اوڭچوده

علام احمدجانف کیبتنه

قزانده پچه‌ن بازارنده مسجد آستی ره‌تنده ۱۰ نچی ۱۱ نچی نومرلرده. **ماللار یاخشی. بها آرزان. قالبی بوزولمی.** صوراتوچیلارغه نالوژ قیلوبده یبه‌رمز. اوتنه‌من نینده‌ی‌توسده هم‌نینده‌ی اوڭچوده‌کیره‌گن ئه‌یتوب یازمافه‌گزنی.

یاخشی فهس‌لر قالبلی، بالالرغه اوڭچوینه فـاراب ۷۵، ۸۵، ۹۵ تین. زورلارغه اوڭچوینه قاراب ۱ صوم ۱۰ تین، ۱ صوم ۲۰ تین، ۱ صوم ۴۰ تین. قاطرغالی آستارلی فهس‌لر فقط زورلار اوچون ۱ صوم ۴۰ تیندن ۲ صومه‌قدر. گوبله‌ب آلوچینه کوب اسکیدکه. پول مصارف آلوچیدان. زاداتکه‌سز نالوژ بیه‌رلمی.

Адресъ: Галляму Ахметзянову г. казань.

قزقلی رومان پرینس وتله‌نچی

برادران کریمفرد، صاتیلا. بهاسی ۳۵ تین، پوچته ایله ۴۱ تین.

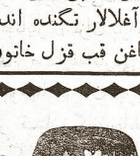

عبدالقادر علم‌الدین اوغلی سعدیـیف

شهر قزانده پچه‌ن بازارنده عبیدوللین کورپسنده ۳، ٤ هم ۵ نچی نومیرلرده. تیلیفون ۸۰۹ №

آتدیلینیه‌مز اوفاده مالوکازانسکی اورامده.

سودامز

اوزمز اشله‌تـکان اعلادرجه‌ده چینك، کاوش، توفلی، کلاپوش، قالفاق، فهس، چالمالـق، پوطالق، بیقسب، چاپان، مسجد گومبزی، قمغان هم تورلی فابریك ریزینووی کالوشلری ایله.

نرسه‌نڭ بهاسون آرتق آلماینچه رعایه برله‌ن صاتماقده‌مز.

عزتلو مشتریاردن التفات بیورب رحیم ایتولرینی اوتنه‌مز.

پریس ـ کورانمز صوراتوچیلرغه هر طرفته آڭچه‌سز بیبه‌رله.

Казань, АБДУЛКАДИРУ САГАДІЕВУ № 20. آدرس:

۱۸۴۸ نچی یلدن بیرلی دوام ایتکان فیرما.

طارغاوای دوم محمدصادق هم علی موسین‌لر وشرکالری.

یاڭا کیترتلدی صوکغی موداده‌غی مسکاوسکی زاغرانیچنی، تریکه‌لر. صوکسنا، دارپلر همه ۱۹۱۴ نچی یل‌نڭ ژورنالی بوینچه صاتین‌سؤا، لیبرتی، باردیور فاتنازیه، مودنی باتیست هم تکانلر. مودنی ریسونکه‌لی فولهرلر. بویلغه مخصوص به‌یله‌نگان چاچقلی هم‌چاچسزیفه‌ڭ شالفلر، هر تورلی کیڭلکده‌ر آفتاماتیچسکی اشطورالر، ته‌رمزه پرده‌لك کیسیه‌لر، اسکاتر داستمال‌لر همه‌چیکگان‌نمازلق هم اسکاترلر. هرتورلی تکانووی جه‌یگی آدیال‌لر. اوزتدبیرمز ایله‌ن اشله‌تلگان کله‌پوش، قالفاق‌لر (هرتورلی زاکازلر قبول ایده‌مز).

Телефонъ № 7-64.

Казань, Сѣнная торгово-промыш. подворія №№ 12, 13 и 34. خطاوچون آدرس: М.-С. и Г. Мусины и К°. تیلیغرامغه: Казань Садыку мусину.

آرزان اشلیم وقتلی ئولگورته‌م

کـائوچوکدن اشتیمپللر، مهرلر، کله‌یمه‌لر طرافاریتلار، صابون هم باشقه نرسه‌لر فورمالاری، گراویرلق اشلری.

М. М. Кривинъ. Городской пассажъ **№ 15** م.م. کریوین

پاصطاژده، ۱۵ نچی نومرلی مغازینده. تیلیفون نومری 25-14 Телефонъ №

زاکازلار قبول ایتهر اوچون اشلکلی آگینت کیره‌ك.

پریس ـ کورانمز ۳۵ تینلك پوچتا مارکه‌سی برابرینه کوندرولهدر

اجاره‌گه کیبت بیرله.

پچه‌ن بازارنده تارغاوی دوم «برادران گولیه‌یچ» هم آلافوزلر طوقتان کیچمن اجاره‌گه بیرله. آدرس: صالح ثابت اوغلی عبیدالله‌ن کاتورینه، بالق بازارنده اوز یورتلده.

М. И. ГОРЗИНЪ

م. ای. گورزین

قزانده مالو پرالومنی هم پوپیر بتنو ڤاسکر ـ یه‌سکی اورامدلار چتنده گراخچه فارشی پیتر بورغ، ڤارشاودان کیتر تلگان ماستیرلر طرفندن ایڭ ملی هم ماطور اشله‌نگان کاتیپ مالاری هر وقت حاضر در. تیلیفون 30-4 №

XX гасыр башының татар зыялыларын берләштергән «Шәрык клубы» 1907 елдан алып Сабан туен заманчалаштыру фикерләрен тәкъдим итә башлый. Клубны оештыручыларның берсе Гайнетдин Әхмәров 1906 елда Сабан туена багышлап бастырылган мәкаләсендә: «Халыкның күпгасырлык гореф-гадәтләрен сакларга кирәк. Әгәр дә берәр милләтнең үз гореф-гадәтләре онытыла икән, аларны тора-бара башка халык гадәтләре алыштыра, бу исә милләтнең юкка чыгуына китерә. Моны тарихи тәжрибә күп тапкырлар раслады инде», – дип яза.

«Шәрык клубы», халык гореф-гадәтләрен саклап калуга өндәүдән тыш, замана таләпләренә туры китерергә тырышып, Казанда Сабан туйларын да оештыра. Бәйрәм вакытында музыка һәм әдәбият кичәләре үткәрелә, спектакльләр уйнала, актуаль темаларга агарту лекцияләре укыла, татар газета һәм журналларына яздыру эшләре алып барыла. 1915 елда «Йолдыз» газетасы «Шәрык клубы» оештырган Сабан туенда ярышлар һәм җиңүчеләрне бүләкләү вакытында милли музыкантларны скрипка һәм мандолинада милли көйләрне уйнаганнарын илһамланып язып чыга. Сабан туеның гадәтләнгән көрәше, ат чабышлары, колгага менү, капчык киеп йөгерүгә яңа ярышлар да өстәлә. XX

свои обычаи, их постепенно подменяют обычаи другого народа, что ведет к исчезновению самой нации. Это многократно испытано на историческом опыте».

«Восточный клуб» не только вел пропаганду народных обычаев, но и сам организовывал Сабантуи в Казани, стараясь следовать духу времени. Во время праздника проводились музыкальные и литературные вечера, устраивались драматические представления, читались просветительские лекции на актуальные темы, оформлялись подписки на татарские газеты и журналы. В 1915 г. газета «Юлдуз» с воодушевлением писала, что на Сабантуе «Восточного клуба» во время состязаний и награждения победителей народные музыканты играли на скрипке и мандолине. Наряду с борьбой, скачками, лазаньем на столб, бегом в мешках, ставшими уже традиционными, в начале XX в. в программу Сабантуя обязательно включались велосипедные гонки, которые особенно полюбились городским татарам.

The «Oriental Club» not only promoted folk customs, but also organized Sabantuy in Kazan, trying to follow the spirit of the time. During the holiday, musical and literary evenings were held, dramatic performances were arranged, educational lectures on actual topics were read, subscriptions to Tatar newspapers and magazines were issued. In 1915, the newspaper «Yulduz» enthusiastically wrote that at the Sabantuy of the «Oriental Club» during the competitions and awarding of the winners, folk musicians played the violin and mandolin. New types of competitions were added to wrestling, horse racing, climbing a pole, running in bags, which had already become traditional, and at the beginning of the XX century Sabantuy program necessarily included bicycle races especially loved by urban Tatars.

Sabantuy underwent large-scale changes during the Soviet period, gradually acquiring the familiar outlines of traditions and competitions. During the Civil War Sabantuy organized fundraising for the benefit

ТАССРның 7 еллыгы уңаеннан оештырылган Сабан туен үткәрү комиссиясе әгъзалары.
Фото авторы билгесез. 1932. ТР ММ
Члены комиссии по проведению праздника Сабантуй в честь 7-летия ТАССР. Автор фото неизвестен. 1932. НМ РТ
Members of the committee for Sabantuy preparation devoted to the 7th anniversary of TASSR.
Unknown author. 1932. NM RT

«Сабан туенда. Татар көрәше». Фото авторы билгесез. Казан. 1928. ТР ММ
«На Сабантуе. Татарская борьба». Автор фото неизвестен. Казань. 1928. НМ РТ
«At Sabantuy. Tatar wrestling». Unknown author. Kazan. 1928. NM RT

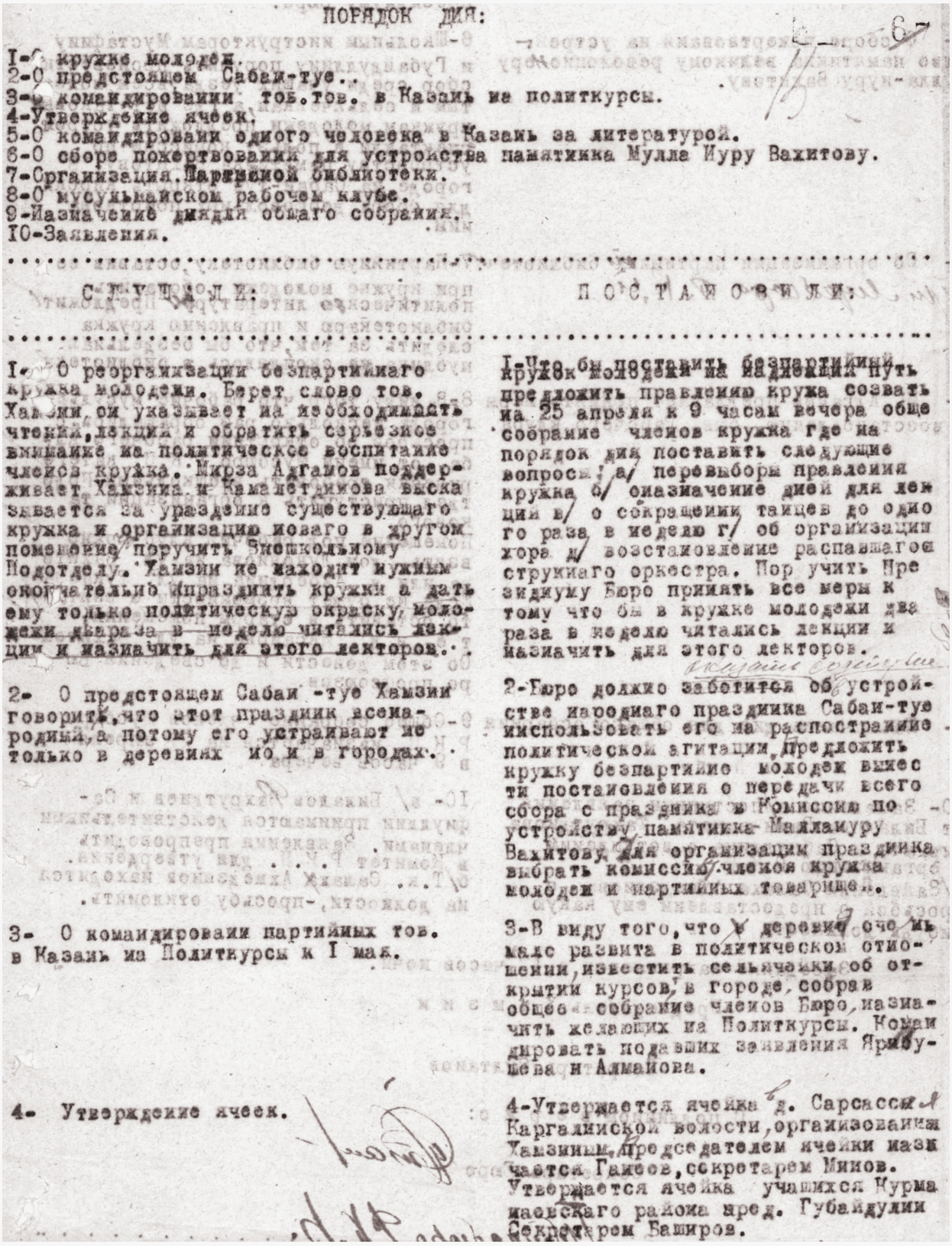

ПОРЯДОК ДНЯ:

I-О кружке молодежи.
2-О предстоящем Сабан-туе..
3-О командировании тов.тов. в Казань на политкурсы.
4-Утверждение ячеек.
5-О командировании одного человека в Казань за литературой.
6-О сборе пожертвований для устройства памятника Мулла Иуру Вахитову.
7-Организация Партийной библиотеки.
8-О мусульманском рабочем клубе.
9-Назначение дня для общего собрания.
I0-Заявления.

С Л У Ш А Л И: П О С Т А Н О В И Л И:

I- О реорганизации безпартийного кружка молодежи. Берет слово тов. Хамзин, он указывает на необходимость чтения лекции и обратить серьезное внимание на политическое воспитание членов кружка. Мирза Адгамов поддерживает Хамзина и Камалетдинова высказывается за упразднение существующего кружка и организацию нового в другом помещении поручить Внепкольному Подотделу. Хамзин не находит нужным окончательно упразднить кружки а дать ему только политическую окраску, молодежи два раза в неделю читались лекции и назначить для этого лекторов.

I-Что бы поставить безпартийный кружок молодежи на надлежащий путь предложить правлению кружка созвать на 25 апреля к 9 часам вечера обще собрание членов кружка где на порядок дня поставить следующие вопросы: а/ перевыборы правления кружка б/ назначение дней для лекции в/ о сокращении танцев до одного раза в неделю г/ об организации хора д/ возстановление распавшагося струнного оркестра. Пор учить Президиуму Бюро принять все меры к тому что бы в кружке молодежи два раза в неделю читались лекции и назначить для этого лекторов.

2- О предстоящем Сабан -туе Хамзин говорит, что этот праздник всенародный, а потому его устраивают не только в деревнях но и в городах.

2-Бюро должно заботится об устройстве народного праздника Сабан-туе использовать его на распространение политической агитации, предложить кружку безпартийной молодежи вынести постановления о передачи всего сбора с праздника в Комиссию по устройству памятника Муллаиуру Вахитову, для организации праздника выбрать комиссию членов кружка молодежи и партийных товарищей.

3- О командировании партийных тов. в Казань на Политкурсы к I мая.

3-В виду того, что у деревни очень мало развита в политическом отношении, известить сельячейки об открытии курсов, в городе, собрав общее собрание членов Бюро, назначить желающих на Политкурсы. Командировать подавших заявления Ярмухаметова и Алмашова.

4- Утверждение ячеек.

4-Утверждается ячейка д. Сарсасск Каргалинской волости, организованная Хамзиным, председателем ячейки назначается Гамеев, секретарем Миков. Утверждается ячейка учащихся Мурманского района пред. Губайдулин Секретарем Баширов.

Шәһәр Сабан туен билгеләп үтү турындагы РКП(б)ның Казан Губкомы Мөселман бюросы карары. 1920 елның 23 апреле. ТР ДА
Постановление Мусульманского бюро Казанского губкома РКП(б) о праздновании праздника Сабантуй в городах. 23 апреля 1920 г. ГА РТ
Resolution of the Muslim bureau of Kazan governorship committee of RKP(b) on celebration of Sabantuy holiday in towns. April 23, 1920. SA RT

«Узел» колхозында

Первомайский районы «Үзәк» колхозы Сабан туенда мәктәп укучылары чыгышы.
Фото авторы билгесез. 1933 елның 6 июне. ТР ММ
Выступление школьников на Сабантуе в колхозе «Узяк» Первомайского района.
Автор фото неизвестен. 6 июня 1933 г. НМ РТ
Performance of schoolchildren at Sabantuy in the collective farm «Uzyak» of Pervomaisky district.
Unknown author. June 6, 1933. NM RT

Сабан туе. «Аркадия» бакчасы. Уртада – Сабан туе җитәкчесе И. Зәйнуллин. Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ММ
Сабантуй в саду «Аркадия». В центре – руководитель Сабантуя И. Зайнуллин. Автор фото неизвестен. Фото не датировано. НМ РТ
Sabantuy in Arkadia public garden. I. Zaynullin,the head of Sabantuy, is in the centre. Unknown author. Unknown date. NM RT

гасыр башларында Сабан туе программасына шәһәр татарларына аеруча ошап өлгергән велосипедларда йөрү ярышлары да мәҗбүри кертелә башлый.

Совет чорында Сабан туе шактый зур үзгәрешләр кичерә. Тора-бара ул безгә таныш булган бәйрәм гадәтләре һәм ярышлары белән баетыла. Гражданнар сугышы елларында Сабан туйларында фронтовикларның гаиләләренә һәм караучысыз калган балаларга ярдәм итү өчен акча җыю эшләре дә башкарыла. Сабан туеның көрәш, ат чабышлары, аркан тартышу кебек гадәтләнгән ярышларына яңалары да өстәлә. Әйтик, 1917 елда кайнатмалы күмәч ашау буенча ярыш кертелә. Шул ук 1917 елның Сабан туе программасында беренче тапкыр хатын-кызлар һәм балалар өчен ярышлар көне билгеләп язылган була.

1920–1930 елларда Сабан туе хезмәт халкы бәйрәме буларак сәясиләштерелә. Халык бәйрәменә актуаль идеологияне сеңдерергә тырышкан партия һәм совет органнары бәйрәмне оештыру эшләрен үз өсләренә ала.

Масштабные изменения Сабантуй претерпевает в советский период, постепенно обретая знакомые нам очертания традиций и состязаний. В годы Гражданской войны на Сабантуях организовывали сбор средств в пользу семей фронтовиков и беспризорных детей. К традиционным состязаниям Сабантуя: борьбе, конным скачкам, перетягиванию каната – добавлялись новые (в 1917 г. соревнование по поеданию булок с вареньем). Тогда же впервые в программе празднования Сабантуя появился день для состязаний женщин и детей.

В 1920–1930-е гг. происходит значительная политизация Сабантуя, позиционировавшегося как праздник трудового народа. Организацию берут на себя партийные и советские органы, которые вносят в народный праздник актуальную идеологическую составляющую.

25 июня 1920 г. Татарская АССР масштабно отпраздновала день своего образования. Празднование продолжилось и во время Сабантуя – 2 июля. С 1920 г. сроки проведения Сабантуя старались совместить с годовщиной образования республики. В первые годы праздник сопровождался большими митингами.

---

of families of veterans and homeless children. To the traditional Sabantuy competitions such as wrestling, horse racing, tug of war – in 1917, for example, a competition for eating buns with jam was added. At the same time, for the first time, the day for women and children's competitions appeared in the Sabantuy celebration program.

In the 1920s and 1930s a significant politicization of Sabantuy took place, which was positioned as a holiday of the working people. The organization is taken over by the party and Soviet bodies, which bring an actual ideological component to the national holiday.

June 25, 1920 the Tatar ASSR celebrated its establishment day on a large scale. The celebration continued during Sabantuy on July 2. Since 1920 they used to match the dates of Sabantuy to the anniversary of the formation of the republic. In the early years the holiday was accompanied by large rallies.

«Үзәк мәдәният һәм ял паркында Сабан туе». Н. А. Костин фотосы. Казан. 1930нчы еллар азагы – 1941нче еллар. ТР ММ
«Сабантуй в Центральном парке культуры и отдыха». Фото Н. А. Костина. Казань. Конец 1930-х – 1941. НМ РТ
«Sabantuy in the Gorky Central Park of Culture and Recreation». Photo by N. A. Kostin. Kazan. Late 1930s –1941. NM RT

ТАССРның Әлки районы «Кызыл Яр» колхозында һәм Маслотрест совхозында Сабан туе. Фото авторы билгесез. 1936 елның 4 июне. ТР ММ
Сабантуй в колхозе «Кзыл Яр» и совхозе Маслотреста Алькеевского района ТАССР.
Автор фото неизвестен. 4 июня 1936 г. НМ РТ
Sabantuy in «Kzyl Yar» collective farm and Maslotrest soviet farm of Alkeevski district of TASSR.
Unknown author. June 4,1936. NM RT

Мөслим районында Сабан туе (СССР ФАКФ фольклор экспедициясе материалларыннан). ТР ММ
Сабантуй в Муслюмовском районе (из материалов фольклорной экспедиции КФАН СССР). НМ РТ
Sabantuy in Muslyumovski district (abstract of the materials of the folklore expedition of KFAS USSR). NM RT

Сабан туе көннәрендә уздырылучы жыр бәйрәме. Фото авторы билгесез. Яр Чаллы шәһәре. 1979. ТР ММ
Ежегодный праздник песни в дни Сабантуя. Автор фото неизвестен. г. Набережные Челны. 1979. НМ РТ
Annual singing festival in the days of Sabantuy. Unknown author. Naberezhnye Chelny. 1979. NM RT

«Шәле авылы мәйданында көрәш».
Р. Якупов фотосы. Питрәч районы. 1973
«Борьба на майдане деревни Шали».
Фото Р. Якупова. Пестречинский район. 1973
«Wrestling at the maidan in Shali village».
Photo by R. Yakupov. Pestrechinski district. 1973

1920 елның 25 июнендә Татар АССР үзенең оешуын зурлап бәйрәм итә. Чаралар Сабан туе көнендә – 2 июльдә дә дәвам ителә. 1920 елдан башлап Сабан туен үткәрү вакытларын республика оешу көннәренә туры китерергә тырышалар. Беренче елларда Сабан туенда хәтта зур митинглар да уздырыла.

Колхозлаштыру нәтиҗәсендә Җыеннар үткәрү гадәте юкка чыга. 1930 еллардан алып татар авылларында Сабан туе әкренләп Җыеннарны да алыштыра. Шулай да кайбер төбәкләрдә әле алар XX гасырның урталарына кадәр дә уздырылып килә.

Совет чорында Сабан туе милли төсмерле халык спорт бәйрәменә әверелә. Мәсәлән, 1925 елда ТАССРның 5 еллыгына багышланган Сабан туе халык Олимпиадасы буларак үткәрелә һәм анда Татар-башкорт хәрби мәктәбенең кавалерия эскадроны чыгыш ясый, физкультурачылар парады уза. 1926 елда Казанда балалар йортларында тәрбияләнүчеләр һәм пионер лагерьларында ял итүчеләр өчен балалар Сабан туе уздырыла. Физкультура һәм спорт Сабан туеның аерылгысыз бер өлешенә әйләнә. Спорт җәмгыятьләре тәкъдиме буенча Сабан туйларында ГТО (*«Готов к труду и обороне СССР» системасы*) һәм ГСО (*«Готов к санитарной обороне» системасы*), парашют белән сикерү,

В период массовой коллективизации происходит вытеснение праздничной культуры традиций Джиенов. С 1930-х гг. Сабантуй постепенно сменил Джиены в татарских деревнях, хотя в некоторых регионах они продолжали собираться до середины XX в.

В советское время Сабантуй все больше приобретает черты народного спортивного праздника с татарским колоритом. Например, в 1925 г. Сабантуй, приуроченный к пятой годовщине ТАССР, проводился как народная Олимпиада и сопровождался выступлением кавалерийского эскадрона Татаро-башкирской военной школы, парадом физкультурников. В 1926 г. в Казани был проведен детский Сабантуй с участием воспитанников детских домов и пионерлагерей. Физкультурно-спортивная составляющая стала неотъемлемой частью Сабантуя. По предложению спортивных сообществ во время Сабантуя сдавались нормы ГТО (*система «Готов к труду и обороне СССР»*) и ГСО (*система «Готов к санитарной обороне»*), прыжков с парашютом, походов в противогазах и другие. В советское время

In the period of mass collectivization the traditions of celebrating Jiens were substituted. Since the 1930s Sabantuy gradually replaced Jiens in Tatar villages, although in some regions they continued to gather until the middle of the 20th century.

In the Soviet time, Sabantuy increasingly acquired the features of a national sports festival with a Tatar flavor. For example, in 1925 Sabantuy, dedicated to the fifth anniversary of the TASSR, was held as a national Olympiad and was accompanied by the performance of the cavalry squadron of the Tatar-Bashkir military school, parade of physical education students. In 1926 children's Sabantuy was held in Kazan with the participation of children from orphanages and pioneer camps. The physical culture and sports component has become an integral part of Sabantuy. At the suggestion of the sports communities, during the Sabantuy the norms of GTO (*the system «Ready for labor and defense of the USSR»*) and GSO (*the system «Ready for*

Горький паркына керү капкасы. Сабан туе бәйрәме. Фото һәм плакат авторы билгесез.
Казан. 1960 елның 26 июне. ТР ММ
Афиша Сабантуя в Центральном парке культуры и отдыха им. М. Горького. Авторы плаката и фото неизвестны.
Казань. 26 июня 1960 г. НМ РТ
Poster. Sabantuy in the Gorky Central Park of Culture and Recreation.
Unknown author. Kazan. June 26,1960. NM RT

Үзәк мәдәният һәм ял паркында Сабан туе. Фото авторы билгесез. Казан. 1950нче еллар. ТР ММ
Вход в Центральный парк культуры и отдыха им. М. Горького. Праздник Сабантуй. Автор фото неизвестен. 1950-е гг. НМ РТ
Entrance to the Gorky Central Park of Culture and Recreation. Sabantuy holiday. Unknown author. 1950ies. NM RT

68

противогазлар киеп йөрү һ.б.ш. нормалар тапшырыла. Совет елларында көрәш, Сабан туе мәйданы чикләрен узып чыгып, спорт ярышларының бер төренә әверелә. 1928 елда Казанда көрәш буенча беренче рәсми ярыш – автоном республикалар һәм крайлар Спартакиадасы үткәрелә.

Совет Сабан туйлары зурлап үткәрелә башлый һәм аларның географиясе киңәя. 1935 елда Татар АССРның оешуына 15 ел тулу уңаеннан Казанда тантаналы Сабан туе үткәрелә. Бу чарада көн саен 50 меңгә кадәр кунак, шул исәптән бөтен Советлар Союзыннан килгәннәре дә катнаша. Бәйрәм, СССР гимнын яңгыратып, кызыл флаг күтәрүдән һәм салют аттырудан башлана. 1920–1930 елларда Сабан туйлары беренче тапкыр Мәскәү, Ленинград, Екатеринбург һәм кайбер башка совет шәһәрләрендә дә уздырыла башлый.

Халыкның рухын күтәрү максатыннан Сабан туе авыр Бөек Ватан сугышы елларында да үткәрелә. Бәйрәм Казанда 1942 елның 18 июлендә һәм 1944 елның 23 июлендә уза. 1945 елның

корэш выходит из рамок праздничного народного состязания и постепенно оформляется как спортивная дисциплина. В 1928 г. в Казани было проведено первое официальное соревнование по борьбе корэш – Спартакиада автономных республик и краев.

Выросли и масштабы празднования советского Сабантуя, расширилась его география. В 1935 г., к 15-летию образования Татарской АССР, в Казани провели торжественный Сабантуй, в котором ежедневно принимали участие до 50 тысяч человек, включая гостей со всего Советского Союза. Открытие праздника началось с подъема красного флага под гимн СССР и праздничный салют. В 1920–1930-е гг. Сабантуи впервые проводились в Москве, Ленинграде, Екатеринбурге и ряде других советских городов.

Сабантуй как символ народного духа праздновался и в тяжелые годы Великой Отечественной войны. Праздник проводился в Казани 18 июля 1942 г. и 23 июля 1944 г. 26 июня 1945 г. в парке культуры

---

sanitary defense»), skydiving, hiking in gas masks and others were passed. In the Soviet time koresh went beyond the narrow framework of a festive folk competition and gradually took shape as a sports discipline. In 1928 the first official koresh wrestling competition was held in Kazan – the Spartakiad of autonomous republics and territories.

The scale of the celebration of the Soviet Sabantuy has also grown, and its geography has expanded. In 1935, on the 15th anniversary of the formation of the Tatar ASSR, a solemn Sabantuy was held in Kazan, which was attended daily by up to 50,000 people, including guests from all over the Soviet Union. The opening of the holiday began with raising of the red flag to the anthem of the USSR and festive fireworks. In the 1920s and 1930s Sabantuy was held for the first time in Moscow, Leningrad, Yekaterinburg and a number of other Soviet cities.

Sabantuy as a symbol of the national spirit was celebrated during the difficult years of the Great Patriotic War. The holiday was held in Kazan on July 18, 1942 and July 23, 1944. On June 26, 1945, the first

26 июнендә Казандагы мәдәният һәм ял паркында сугыштан соң беренче Сабан туе оештырыла. Бәйрәм программасына татар көрәше, йөгереш, милли уеннар, колгага менү, капчыклы сугыш, аркан тартышу, җыр-бию һәм халык уен коралларында уйнау да кергән була.

Өлкән яшьтәге кешеләр сугыштан соңгы чор Сабан туйларында һөнәрчеләр ярминкәләре үткәрелүен дә хәтерли әле. Ул вакытта квас, пешкән камыр ризыклары, кулдан ясалган уенчыклар, йорт кирәк-яраклары да сатыла иде.

Совет чорында Сабантуй унификацияләнә һәм тәртипкә салына, аның географиясе киңәю белән беррәттән бәйрәмне үткәрү формасы да, XIX гасыр – XX гасыр башындагы йолалар комплексы белән чагыштырганда, шактый үзгәрә. Авыл җирлегендә аны бөтен җирдә язгы кыр эшләре башланганчы түгел, ә тәмамлангач, печән чабу чоры алдыннан, авыл халкы өчен җәйге киеренке кыр эшләре сезоны алдыннан бераз тынлык урнашканнан соң бәйрәм итә башлыйлар. Сабантуйны илдә кабул ителгән рәсми ял көнендә – якшәмбе үткәрә башлыйлар. Иң мөһиме, бәйрәм бөтен җирдә дә

и отдыха в Казани состоялся первый послевоенный Сабантуй. В программу праздника были включены татарская борьба, бег, национальные игры, подъем на столб, бой с мешками, перетягивание каната, пляски, игры на народных инструментах.

Люди старшего поколения помнят, что Сабантуи послевоенных лет напоминали веселые ярмарки, где продавались изделия мастеров-ремесленников, шла большая торговля квасом, выпечкой, самодельными игрушками, домашней утварью.

В советское время Сабантуй унифицируется и «институционализируется», одновременно с расширением географии значительно меняется форма проведения праздника, если сравнивать его с чередой обрядов традиционного периода XIX – начала XX в. В сельской местности его начали повсеместно праздновать не до, а после завершения весенне-полевых работ, перед началом косовицы, когда для жителей села наступала небольшая передышка в напряженном летнем сезоне. Сабантуй

post-war Sabantuy took place in the Park of Culture and Recreation in Kazan. The program of the holiday included Tatar wrestling, running, national games, climbing a pole, fighting with bags, tug of war, dancing, playing folk instruments.

People of the older generation remember that Sabantuy of the post-war years resembled fun fairs where the products of artisans were sold, kvass, pastries, homemade toys and household utensils were sold.

In the Soviet time Sabantuy was unified and «institutionalized», simultaneously with the expansion of geography, the form of the holiday significantly changed, if we compare it with a series of rituals of the traditional period of the XIX – early XX century. In rural areas it began to be celebrated everywhere not before, but after the spring field work was over, before the start of mowing, when a small rest in the busy summer season came for the villagers. Secondly, they celebrated on the generally accepted day off of the week in the state – on one of the Sundays. The main thing – it was on a single day in villages and

«Сабан туе. «Аркадия» бакчасы». Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ММ
«Сабантуй в саду «Аркадия». Автор фото неизвестен. Фото не датировано. НМ РТ
«Sabantuy in Arkadia public garden». Unknown author. Unknown date. NM RT

бер үк көнне үтә – алдан авылларда һәм район үзәкләрендә, аннары – аерым шәһәрләрдә. Соңгылардан булып Сабан туен Казанда уздыралар, бәйрәм гадәттә Татар Автономияле Совет Социалистик Республикасы оешу көненә туры китереп оештырыла. Сабантуйның кайсы көнне уздырылачагын республика җитәкчелеге хәл итә. Ә бәйрәмне оештыру һәм үткәрү буенча эшчәнлек бу уңайдан махсус билгеләнгән комиссиянең бурычы булып тора. Әлеге комиссия бәйрәм программасын төзи, теге яки бу чара өчен җаваплыларны билгели. Сабантуйны үткәрү вакытының үзгәрүе бәйрәмнең әзерлек өлешенә хас булган йола-гадәтләрнең әкренләп юкка чыгуына китерә. Бу әзерлек йолаларында балалар шактый актив катнаша – алар махсус әзерләнә торган ботка өчен азык-төлек җыя, өйдән-өйгә буялган йомырка сорап йөри, ахырдан кичке уеннар оештырыла. Нәкъ менә совет чорында Сабан туе программасына авызга йомырка салынган кашык кабып йөгерү, көянтәле чиләкләр белән су ташу, капчык киеп йөгерү, бүрәнәдә утырып капчык белән сугышу, аркан тартышу, күзләр бәйләнгән килеш чүлмәк вату кебек кызыклы һәм җитезлек, кыюлык, осталык таләп итә торган бәйгеләр кертелә.

праздновали в общепринятый в государстве выходной день недели – в одно из воскресений. Главное же – в единый день в деревнях и районных центрах, затем – в отдельных городах. Завершающим объявлялся Сабантуй в Казани, который приурочивали к дате образования (провозглашения) Татарской Автономной Советской Социалистической Республики. Установление конкретной даты Сабантуя стало прерогативой руководства республики, а работа по организации и проведению праздника на местах – обязанностью специально назначаемой по этому поводу комиссии, которая составляла программу праздника, утверждала ответственных за то или иное мероприятие. Перенос сроков привел к постепенному исчезновению обрядовых действ – «подготовительной части» праздника, в которой раньше активно участвовали дети: подворный сбор продуктов для приготовления каши, сбор по домам крашеных яиц и вечерний завершающий блок – игрища (*кичке уен*).

Именно в советский период появляются такие зрелищные состязания в ловкости, смелости, сноровке, как бег с ложкой во рту с положенным на нее яйцом; бег с ведрами на коромысле, наполненными

district centers, then in individual cities. The final Sabantuy was announced in Kazan, which was timed to coincide with the date of formation (proclamation) of the Tatar Autonomous Soviet Socialist Republic. The establishment of a specific date for Sabantuy became the prerogative of the republic's leadership, and the work on organizing and holding the holiday on the ground was the responsibility of a specially appointed commission on this occasion, which compiled the holiday program and approved those responsible for this or that event. The postponement of the deadlines led to the gradual disappearance of the ceremonial actions – of the «preparatory part» of the holiday, in which children had previously actively participated: the household collection of products for cooking porridge, the collection of colored eggs in every household and the final evening block – merrymaking (*kichke uen*).

It was during the Soviet period that such spectacular competitions in dexterity, courage and aptitude appeared, such as running with a spoon in the mouth with an egg placed on it; running with buckets on a yoke filled with water; pair running; fighting with bags stuffed with straw, sitting on a log; beating a pot blindfolded; tug of war, etc.

«Бию». Ф. Губаев фотосы. 1979. Арча районы,Кырлай авылы,ТР
«Танец». Фото Ф. Губаева. 1979. Арский район,с. Кырлай,РТ
«The dance». Photo by F. Gubaev. 1979.
Arsky district, Kirlay village, RT

«Көтелмәгән сәхнә». Р. Якупов фотосы. Шәле авылы. Питрәч районы.1973
«Импровизированная сцена». Фото Р. Якупова. Деревня Шали. Пестречинский район. 1973
«Improvised stage». Photo by R. Yakupov. Shali village of Pestrechinski district. 1973

«Шәледә халык бәйрәме». Р. Якупов фотосы. Шәле авылы. Питрәч районыны. 1973
«Народные гулянья в Шали». Фото Р. Якупова. Деревня Шали. Пестречинский район. 1973
«Public party in Shali». Photo by R. Yakupov. Shali village of Pestrechinski district. 1973

60–80 нче елларда Сабан туеның төп ярышы булган көрәшне хөкем итүнең бердәм кагыйдәләре кабул ителә. Авыл хезмәтчәннәрен данлау гадәте кертелә – кыр алдынгыларының исемнәре яңгыратыла. Аларга бүләкләр тапшырыла, иңбашларына «Чәчү батыры» дигән кызыл тасма тагып, алар майданны әйләнеп чыга. Аннан соң җырчылар, биючеләр, үзешчән сәнгатькәрләр катнашында бәйрәмнең күңел ачу өлеше гөрли. Совет Татарстанында аерым шәһәр һәм авыл Сабан туйлары җирле үзенчәлекле гореф-гадәтләргә ия була. Мәсәлән, Арчада физкультурачылар парады уздырылса, Чаллыда меңләгән кешедән торган хор чыгыш ясый.

1990 еллар ахырында һәм 2000 еллар башында Сабан туе бөтен дөнья татарларының рәсми бәйрәменә әверелә.

Бәхтияр Измайлов, тарих фәннәре кандидаты
Гамиржан Дәүләтшин, тарих фәннәре докторы

водой; бег по двое; бой мешками, набитыми соломой, сидя на бревне; битье горшка с завязанными глазами; перетягивание каната и т.д.

В 60–80-е гг. по инициативе разработчиков были предложены и введены единые правила судейства одного из главных состязаний Сабантуя – борьбы корэш. Появилась традиция чествования тружеников села – объявлялись имена лучших в проведении весенне-полевых работ. Им вручались призы, красные ленты через плечо с надписью «Батыр сева», они совершали на майдане круг почета. Далее следовала развлекательная часть с выступлением певцов, танцоров, участников художественной самодеятельности. В советской Татарии в некоторых городах и селах Сабантуй приобретает свои характерные локальные обычаи. К примеру, в Арске проводился парад физкультурников, в Набережных Челнах выступал многотысячный хор.

В конце 1990-х и начале 2000-х гг. Сабантуй становится официальным праздником татар всего мира.

Бахтияр Измайлов, кандидат исторических наук
Гамирзян Давлетшин, доктор исторических наук

In the 60–80s at the initiative of the developers' uniform rules for judging one of the main Sabantuy competitions – belt wrestling (*koresh*) were proposed and introduced.

The tradition of honoring the farmers appeared – the names of the best in carrying out spring field work were announced. They were awarded prizes, red ribbons over their shoulders with the inscription «Batyr of Sowing», they made a circle of honor on the maidan. This was followed by an entertainment part with performances by singers, dancers, and amateur performers. In the Soviet Tatarstan, in some towns and villages Sabantuy acquires its own characteristic local customs. For example, a parade of physical education students was held in Arsk, and a choir of thousands singers performed in Naberezhnye Chelny. Horse racing, koresh remained the culmination of Sabantuy, cycling and motorcycle racing were sometimes added, etc.

In the late 1990s and early 2000s Sabantuy is becoming the official holiday of Tatars all over the world.

Bakhtiyar Izmailov, Candidate of Historical Sciences
Gamirzyan Davletshin, Doctor of Historical Sciences

Саба районы «Кызыл көрәш» колхозында Сабан туе бәйрәме. Колхозчы Хафизовның өч яшьлек кызы милли бию башкара. Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ММ

Сабантуй в колхозе «Кызыл Куряш» Сабинского района. Трехлетняя дочь колхозника Хафизова исполняет национальный танец. Автор фото неизвестен. Фото не датировано. НМ РТ

Sabantuy in «Kyzyl Kuryash» collective farm of Sabinski district. Three-years-old daughter of the farmer Khafizov is presenting a national dance. Unknown author. Unknown date. NM RT

«Сабан туе бәйрәмендә ярыш». Фото авторы билгесез. ТАССР. 1950нче еллар. ТР ММ
«Соревнование на празднике Сабантуй». Автор фото неизвестен.
ТАССР. 1950-е гг. НМ РТ
«Competition at Sabantuy holiday». Unknown author. TASSR. 1950ies. NM RT

«Сабан туенда». Ф. Губаев фотосы. 2014
«На Сабантуе». Фото Ф. Губаева. 2014
«At Sabantuy». Photo by F. Gubaev. 2014

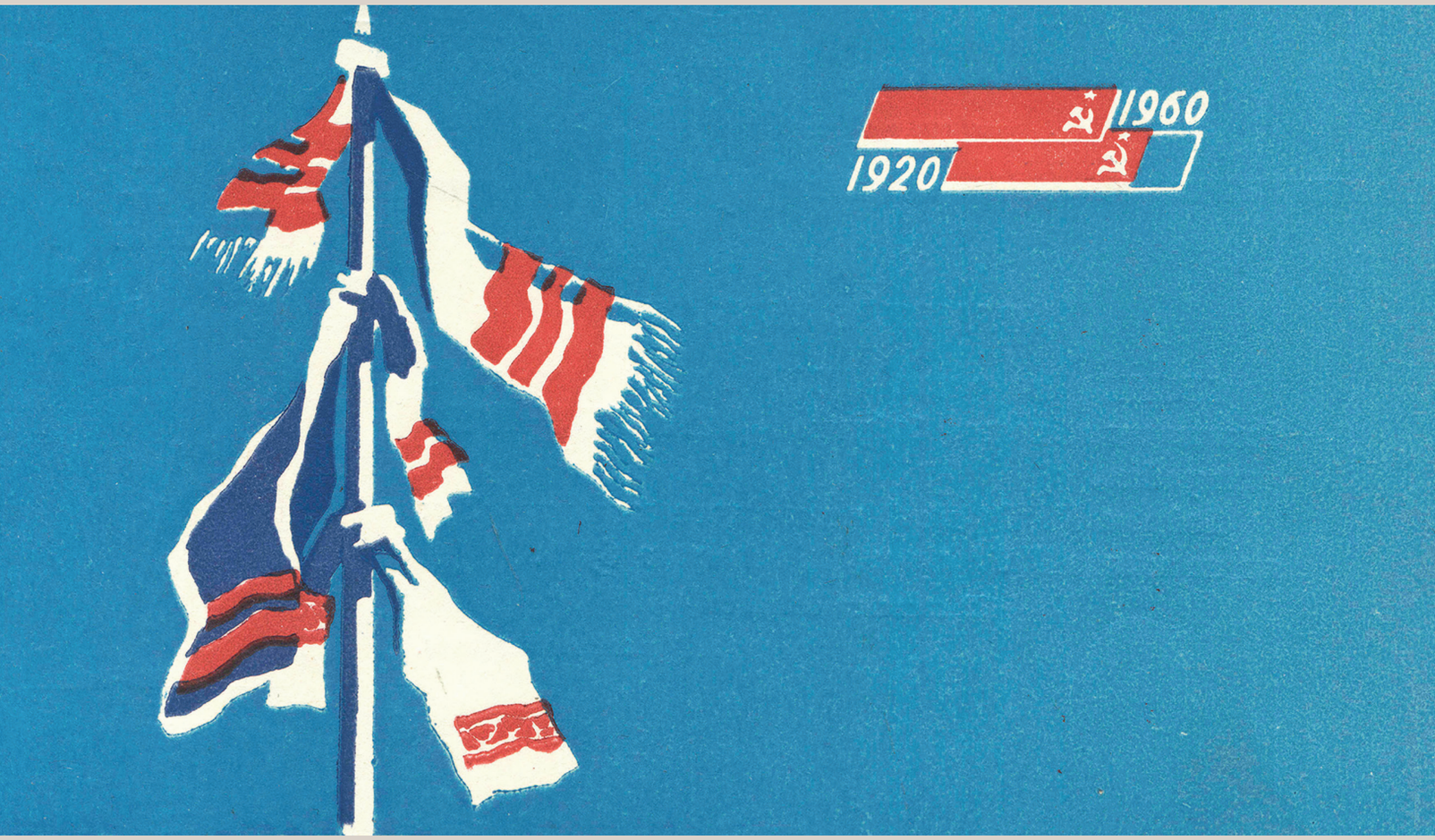

Барлык илләрнең пролетарийлары, берләшегез!

Чакыру

ХӨРМӘТЛЕ ИПТӘШ!

СЕЗНЕ **Татарстан АССРның 40 еллыгына** багышланган халык бәйрәме **„САБАНТУЙГА“** чакырабыз.

Бәйрәм М. Горький исемендәге культура һәм ял паркында *1960 елның 26 июнендә* була.

12 сәгатьтә башлана.

Юбилей комиссиясе.

40 ЕЛ ЛЕТ

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Приглашение

УВАЖАЕМЫЙ ТОВАРИЩ!

Приглашаем ВАС на народный праздник **„САБАНТУЙ“,** посвященный **40-летию ТАССР.**

Праздник состоится в Центральном парке культуры и отдыха им. М. Горького *26 июня 1960 года.*

Начало в 12 часов

Юбилейная комиссия.

ПФ 06001 от 17-VI-60 г. Татполиграф. 003548

ТАССРның 40 еллыгы уңаеннан оештырылган «Сабан туе» бәйрәменә чакыру. 1960. ТР ММ
Приглашение на праздник «Сабантуй»,посвященный 40-летию ТАССР. 1960. НМ РТ
Invitation to Sabantuy holiday, devoted to the 40th anniversary of TASSR. 1960. NM RT

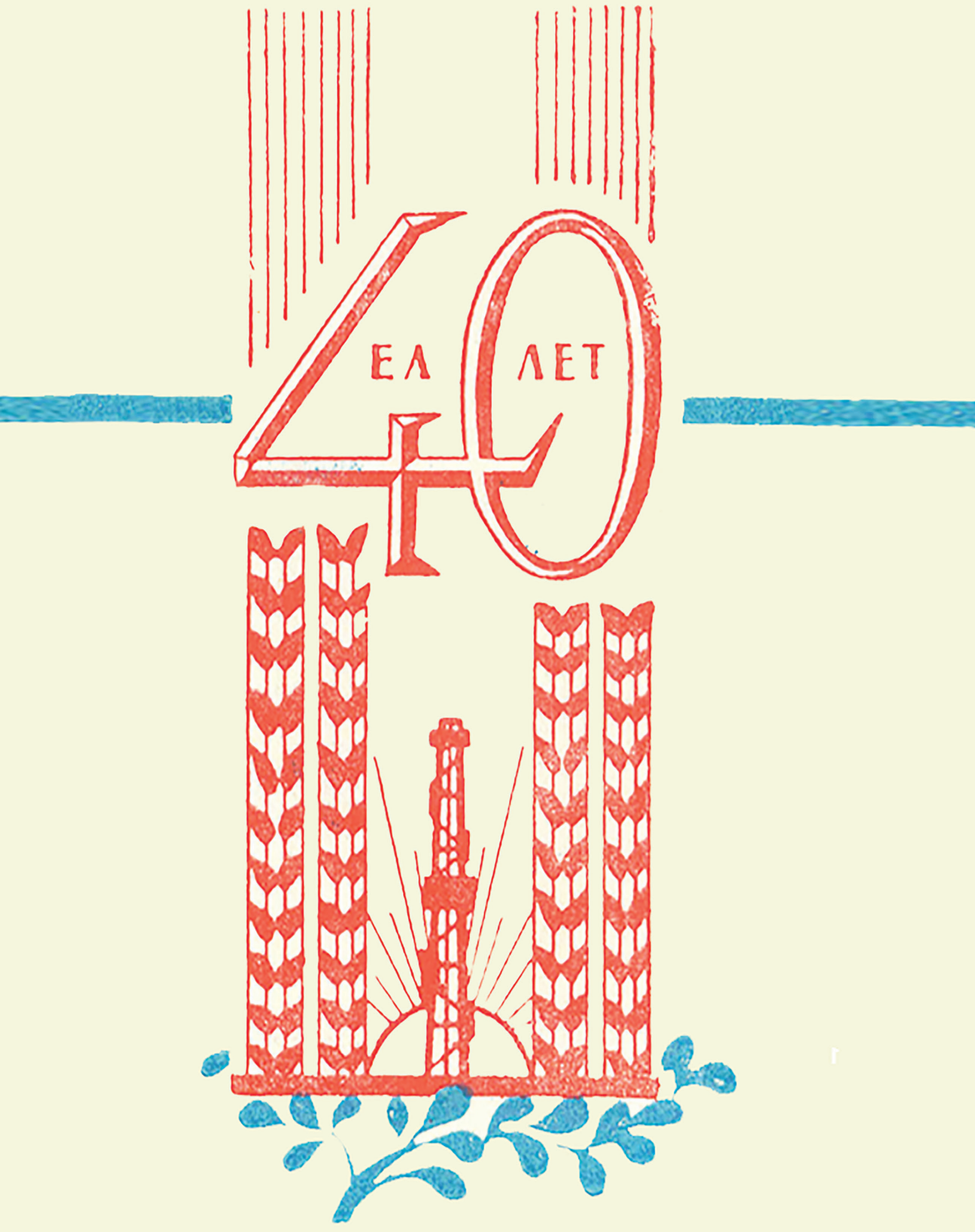
40
ЕТ
ЛЕТ

«Музыкаль паузалар арасындагы пауза». С. Исхаков фотосы. 1981
«Пауза между музыкальными паузами». Фото С. Исхакова. 1981
«A break between music breaks». Photo by S. Iskhakov. 1981

«Сабан туе бәйрәмендә үзешчән артистлар».
М. Козловский фотосы. 1990
«Самодеятельные артисты на празднике Сабантуй».
Фото М. Козловского. 1990
«Amateur artists at Sabantuy holiday».
Photo by M. Kozlovsky. 1990

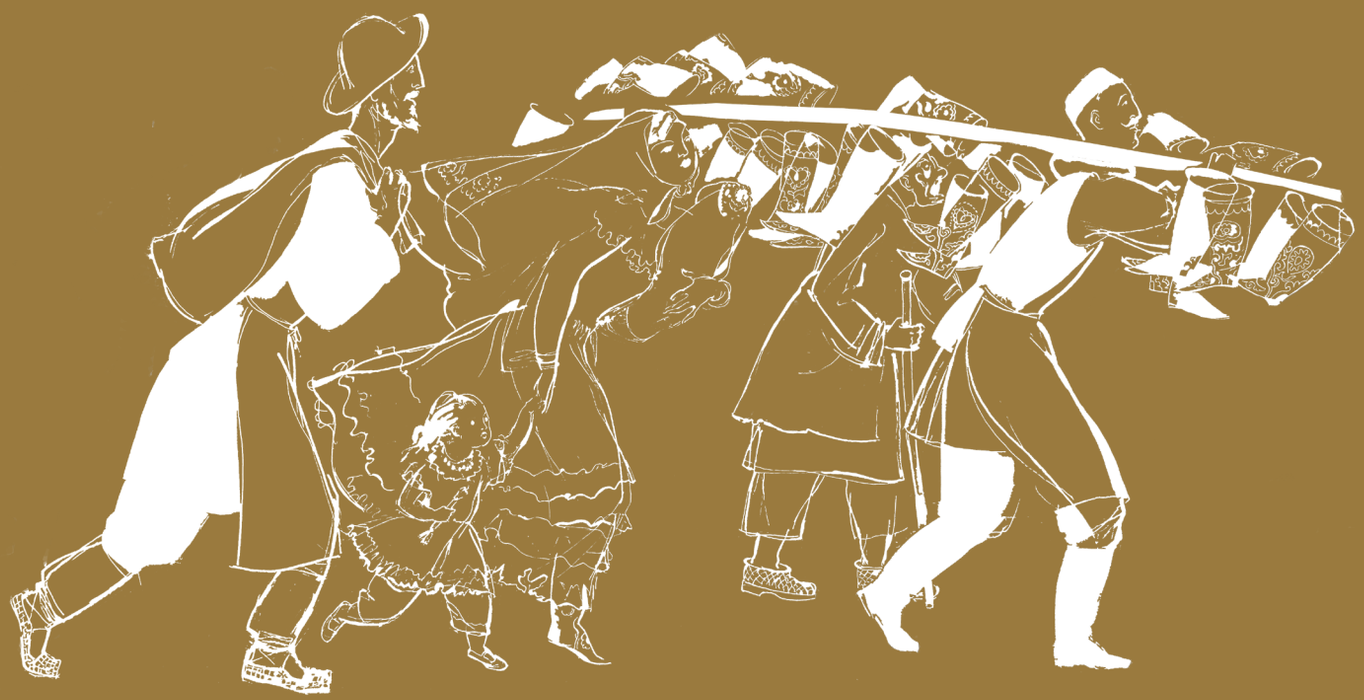

САБАН ТУЕ
ЙОЛАЛАР КОМПЛЕКСЫ

ОБРЯДОВЫЙ КОМПЛЕКС
ПРАЗДНИКА САБАНТУЙ

THE CEREMONIAL COMPLEX
OF SABANTUY HOLIDAY

«Тиздән Сабан туе». Р. Г. Заһидуллин. «Кырлай турында истәлекләр» сериясеннән. Фрагмент. 1987.
Кәгазь, майлы буяу. 23 х 42 см. ТР ММ
«Скоро Сабантуй». Р. Г. Загидуллин. Из серии «Воспоминания о Кырлае». Фрагмент. 1987.
Бумага масло. 23 х 42 см. НМ РТ
«Sabantuy is at hand». R. G. Zagidullin. «Recollecting Kyrlai» series. An abstract. 1987. Paper,oil. 23 x 42 cm. NM RT

«Икәүләп чәй эчү». С. Исхаков фотосы. 1999
«Чай вдвоем». Фото С. Исхакова. 1999
«Tea for two». Photo by S. Iskhakov. 1999

«Яз». Е. Канаев фотосы. 2012
«Весна». Фото Е. Канаева. 2012
«Spring». Photo by E. Kanaev. 2012

Сабан туе йолалары

Татар халкының йолалары һәм бәйрәмнәре турында мәгълүматның шактый борынгы чыганакларда сакланган булуына да карамастан, аларны өйрәнү эше бары тик XIX гасырда гына башлана. Мәсәлән, «И. В. Лепехинның Россия дәүләтенең төрле провинцияләре буенча 1771–1772 еллардагы сәяхәтенең көндәлек язмалары», М. Невзоровның 1803 елда чыккан «Казанга, Нократка һәм Ырымбурга 1800 елдагы сәяхәт» китапларын китерергә була. Татар халкы бәйрәмнәренең тәфсилле тасвирламасын К. Фукс беренче тапкыр үзенең Казанда һәм аның тирә-якларында алып барган күзәтүләре нигезендә төзи. Аның мәкаләләре 1814 елда «Казанские известия» һәм «Заволжский муравей» газеталарында басылып чыга һәм 1844 елда дөнья күргән «Казанские татары в статистическом и этнографическом отношениях» монографиясенә керә.

Әдәбиятта Сабан туена кагылышлы тасвирламалар тулы түгел. Гадәттә, тикшеренүчеләрнең игътибарын мәйдан, ягъни ярышлар, һәм алдагы көнне үткәрелүче бүләк җыю йоласы гына җәлеп

Обряды Сабантуя

Изучение обрядов и праздников татарского народа началось лишь в XIX в., хотя первые упоминания о них имеются и в более ранних источниках. Например, в «Дневных записках путешествия по разным провинциям Российского государства И. В. Лепехина 1771–1772 годов», в книге «Путешествие в Казань, Вятку и Оренбург в 1800 году» М. Невзорова, вышедшей в 1803 г. Впервые подробное описание народных праздников татар на основе личных наблюдений в Казани и ее окрестностях составил К. Фукс. Его статьи были опубликованы на страницах газет «Казанские известия» и «Заволжский муравей» в 1814-м и позднее вошли в монографию «Казанские татары в статистическом и этнографическом отношениях», которая увидела свет в 1844 г.

Имеющиеся в литературе описания Сабантуя неполны. Внимание исследователей, как правило, привлекали лишь состязания – майдан и проводившийся накануне сбор подарков для победителей.

The ritual complex

The study of the rituals and holidays of the Tatar people began only in the XIX century, although the first mentions of them are available in earlier sources. For example, in the «Day notes of a journey through different provinces of the Russian state by I. V. Lepekhin 1771–1772», in the book «Journey to Kazan, Vyatka and Orenburg in 1800» by M. Nevzorov, published in 1803. For the first time, a detailed description of Tatar folk festivals based on personal observations in Kazan and its surroundings was compiled by K. Fuchs. His articles were published on the pages of the newspapers Kazanskiye Izvestia and Zavolzhsky Muravey in 1814 and later included in the monograph «Kazan Tatars in statistical and ethnographic relations», which was published in 1844.

The descriptions of Sabantuy available in the literature are incomplete. As a rule, the attention of researchers was attracted only by the maidan competitions and the collection of gifts for the winners held

«Карга боткасы». С. Исхаков фотосы. 2023
«Грачиная каша». Фото С. Исхакова. 2023
«Rook porridge». Photo by S. Iskhakov. 2023

«Карга боткасы». Р. Якупов фотосы. Зәй районы. 1990
«Грачиная каша». Фото Р. Якупова. Заинский район. 1990
«Rook porridge». Photo by R. Yakupov. Zainsky district. 1990

иткән. Төрле губернияләрнең 160 авылында экспедицияләр вакытында алып барылган тикшеренүләрнең материаллары күрсәткәнчә, Сабан туена бер-бер артлы чиратлашып килүче башка төрле йолалар, уеннар һәм ярышлар да кергән булган. Кайбер районнарда Сабан туе бәйрәм комплексына кергән йолаларның төрлелеге белән аерылып торган. Шуңа нигезләнеп Сабан туеның вариантлары билгеләнгән. Беренче вариантка ботка пешерү, балаларның буяган йомырка җыюы, егетләрнең йомырка җыюы кебек күп төрле йолалар кертелгән һәм ул шактый озак дәвам иткән. Шуннан соң бүләк җыю, мәйдан һәм яшьләрнең кичке уеннары үткәрелгән. Бәйрәмнең гадәткә кергән үткәрү төреннән шактый аерыла торган варианты да булган: ул ярышлар алдыннан оештырылучы йолалар белән аерылып торган. Әйтик, Сабан туе көнендә яки бер көн алдан иртәдән үк авыл картлары зиратта җыелганнар. Һәркем үзе белән, төенчеккә төреп, тавык йомыркалары алып килгән һәм шуларны, яңа хуҗалык елында үз гаиләсенә иминлек теләп, муллага тапшырган. Зиратта җәмәгать намазы укылган. Хатын-кызлар бу вакытта күршеләрен яз җитү белән котлаган һәм бер-берсен каймак, йомырка һәм башка төрле ризыклар белән сыйлаган.

Материалы, собранные в ходе экспедиций по 160 деревням (населенным пунктам) различных губерний показали, что Сабантуй включал в себя и ряд других чередовавшихся обрядов и обрядовых действий, развлечений, состязаний. В отдельных районах Сабантуй отличался набором обрядов, входивших в праздничный комплекс. На этой основе выделены варианты Сабантуя. Первый вариант включал в себя самое большое количество обрядов и был наиболее растянутым во времени. Это – приготовление каши, сбор крашеных яиц детьми и юношами. Далее следовали сбор подарков, майдан, вечерние молодежные игрища. Был и вариант праздника, существенно отличавшийся от привычного, в частности, обрядами, предварявшими сами состязания: утром накануне или в день Сабантуя старики собирались на деревенском кладбище. Каждый приносил с собой узелок с куриными яйцами, который отдавал мулле в надежде обеспечить себе благополучие в новом хозяйственном году. На кладбище совершали коллективное моление (намаз). А женщины в это время поздравляли своих соседок с началом весны и потчевали друг друга сметаной, яйцами и другими угощениями.

В настоящее время ученые выделяют сложившиеся в течение столетий обряды и обрядовые действия, которые условно можно разделить на три группы.

---

the day before. The materials of expeditions to 160 villages of various provinces showed that Sabantuy included a number of other alternating rituals and ceremonial actions, entertainment, and competitions. In some areas Sabantuy was distinguished by a set of rituals included in the festive complex. On this basis the variants of Sabantuy are highlighted. The first option included the largest number of rituals and was the most time-consuming. This is the preparation of porridge, the collection of colored eggs by children and eggs by young men. This was followed by the collection of gifts, the maidan, and evening youth games. There was also a variant of the holiday, which differed significantly from the usual one, in particular with the rituals that preceded the competitions themselves. So, according to the custom, on the morning before or on Sabantuy day, the old people gathered at the village cemetery. Everyone brought a bundle of chicken eggs, which they gave to the mullah in the hope of ensuring their wellbeing in the new economic year. A collective prayer (namaz) was performed at the cemetery. Meanwhile, the women congratulated their neighbors on the beginning of spring and regaled each other with sour cream, eggs and other treats.

«Карга боткасы». Р. Якупов фотосы. Зәй районы. 1990
«Грачиная каша». Фото Р. Якупова. Заинский район. 1990
«Rook porridge». Photo by R. Yakupov. Zainsky district. 1990

«Карга боткасы». Фото Л. Г. Низамованың шәхси архивыннан. 2005
«Грачиная каша». Фото из личного архива Л. Г. Низамовой. 2005
«Rook porridge». Photo from L. G. Nizamova's personal archive. 2005

«Карга боткасы». Р. Якупов фотосы. Зәй районы. 1990
«Грачиная каша». Фото Р. Якупова. Заинский район. 1990
«Rook porridge». Photo by R. Yakupov. Zainsky district. 1990

«Бәхтияр авылында бәйрәм йөреше. Әтнә районы». Р. Якупов фотосы. 1972
«Праздничная процессия в деревне Бахтияр. Атнинский район». Фото Р. Якупова. 1972
«Festive parade in the village of Bakhtiyar. Atninski district». Photo by R. Yakupov. 1972

«Ат чабышы». Ф. Губаев фотосы. 2014
«Скачки». Фото Ф. Губаева. 2014
«Horse races». Photo by F. Gubaev. 2014

Хәзерге вакытта галимнәр гасырлар дәвамында формалашкан йолалар һәм йола күренешләрен аерып чыгаралар. Шартлы рәвештә аларны өч төркемгә аерырга мөмкин.

Беренче төркемгә кергән йолалар Сабан туена кагылышлы гореф-гадәтләрне башлап җибәрә. Боларга йола боткасы пешерү, кабыклары буялган йомыркалар җыю яки ярышлар өчен чабыш атларын әзерләү керә.

Икенче төркем бәйрәмнең асылын тәшкил итә: Мәйдан – ярышлар үткәрелүче урын. Анда ат чабышлары, көрәш, төрле ярышлар уза. Сабан туе уеннарында катнашучылар һәм җиңүчеләр өчен бүләкләр – кулдан тукылган һәм чигелгән сөлгеләр, яулыклар, тастымаллар һ.б. алдан ук җыелып куелган.

Йолаларның өченче төркеме бәйрәмнең төгәлләнүе – кичке уеннар белән бәйле.

Үткәрү ысулы һәм вакыты (язын чәчү эшләре башланганчы) белән охшаш булган йола боткасы пешерү гадәте Казан татарлары белән керәшеннәр яшәүче төрле районнарда төрле исем белән аталып йөртелгән. Мәсәлән, Казан артының төньяк-көнчыгыш районнарында аны бүген дә «Дәрә

Первая группа обрядовых действий относится к подготовительному этапу – так называемому зачину. Сюда можно отнести приготовление ритуальной каши, сбор крашеных яиц и подготовку скакунов для предстоящих скачек.

Вторая группа действий составляет суть самого праздника – так называемый Майдан – главное место проведения праздника, его состязаний. К ним относятся скачки, национальная борьба корэш и другие вариативные состязания. Для участников и победителей в играх Сабантуя заранее собирались подарки – обычно это были тканые и вышитые полотенца, платки, салфетки и др.

Третья группа обрядовых действий связана с завершением праздника – вечерними игрищами (*кичке уен*).

В первом цикле одинаковый по форме и времени проведения – весной до сева – обряд приготовления ритуальной каши бытовал под разными названиями в различных районах проживания казанских татар и татар-кряшен. Например, в северо-восточных районах Заказанья он и сегодня

Currently, scientists identify rituals and ceremonial actions that have developed over the centuries, which can be conditionally divided into three groups.

The first group of ritual actions refers to the preparatory stage – the socalled initiation. This can include the production of ritual porridge, collecting colored eggs and preparation of horses for the upcoming races.

The second group of actions is the essence of the holiday itself – the socalled Maidan – the main venue of the holiday, its competitions. These include horse racing – at chabyshy, national wrestling – koresh and other variable competitions. Gifts were collected in advance for the participants and winners of the Sabantuy games – usually woven and embroidered towels, shawls, napkins, etc.

The third group of ritual actions is associated with the end of the holiday – evening merrymaking – kichke uen.

In the first cycle, the ritual of cooking ritual porridge, which was the same in form and time – in the spring before sowing, existed under different names in different areas of residence of Kazan Tatars and Kryashen Tatars. For example, in the northeastern regions of the Kazan vicinity, it is still called «Dare

боткасы» яки «Зәрә боткасы» дип атыйлар. Казан татарларында һәм Татарстанның көнчыгышында, Башкортстанның төньяк-көнбатышында «Карга боткасы» исеме белән йөртелә. Омск өлкәсенең кайбер авылларында «Сыерчык боткасы» дип сакланып калган. Керәшен авылларында аны еш кына «Бәрмәнчек боткасы» дип тә йөртәләр һәм Пасха бәйрәменә бер атна кала үткәрәләр.

Фольклорчы М. Х. Бакиров билгеләвенчә, әлеге йола борынгы заманнардагы карга культы белән бәйле. «Күрәсең, кайчандыр, бик борынгы заманнарда, карлар эреп, җирнең каралып калуын бабаларыбыз каргаларның кайтуына, дөресрәге, шушы кара тотем кошның рухына бәйләп караган». Ышанулар буенча кара каргалар үз канатларында язны алып кайта. Алар кыш белән язны очраштыручы булып күзалланган, чөнки җылы якларга таба иң соңгылар булып кузгалып, җирнең җанын да алып киткәннәр, һәм иң беренчеләр булып әйләнеп тә кайтканнар. Шулай ук аларны яшәү белән үлем (кыш үлем белән тиңләштерелгән) яки көн белән төн арадашчылары буларак та зурлаганнар.

называется «Дәрә боткасы» или «Зәрә боткасы». У казанских татар обряд приготовления ритуальной каши называется «Карга боткасы» (*«Грачиная каша»*). В восточных районах Татарстана и на северо-западе Башкортостана – также «Карга боткасы». В ряде татарских сел Омской области обряд сохранился под названием «Сыерчык боткасы» (*«Каша скворцов»*). Нередко в татаро-кряшенских деревнях его называют «Бәрмәнчек боткасы» (*«Вербная каша»*) и проводят за неделю до Пасхи.

Как отмечает фольклорист М. Х. Бакиров, этот обряд связан с некогда бытовавшим культом грача. «Видимо, когда-то, очень давно, появление весной из-под снега черной земли ассоциировалось в сознании наших предков с прилетом грачей, точнее, с духом этой черной, тотемной птицы». Согласно поверьям, грачи на своих крыльях приносят весну. Им отводилась роль посредника между зимой и весной, так как они улетали последними, унося с собой душу земли, и прилетали первыми, возвращая ее. Такие поговорки, как «Карга юлга төшмәгән» (*«Грач – на проталину, скворец – на прогалину»*), и народные приметы (*«Карга килсә, кар китәр» – «Увидел грача – весну встречай», «Кара*

---

botkasy» or «Zara botkasy» today. Among the Kazan Tatars, the custom of cooking ritual porridge is called «Karga botkasy» (*«Rook porridge»*). There are also «Karga botkasy» in the eastern regions of Tatarstan and in the north-west of Bashkortostan. In a number of Tatar villages of the Omsk region, the rite has been preserved under the name «Syerchyk botkasy» (*«Porridge of starlings»*). It is often called «Barmanchek botkasy» (*«Palm porridge»*) in Tatar-Kryashen villages and is held a week before Easter.

As the folklorist M. H. Bakirov notes, this rite is associated with the once existing cult of the rook. «Apparently, once upon a time, a very long time ago, the appearance of black earth from under the snow in the spring was associated in the minds of our ancestors with the arrival of rooks, or rather, with the spirit of this black, totemic bird». According to the legend, rooks bring spring on their wings. They were assigned the role of an intermediary between winter and spring, as they flew last, taking the soul of the earth with them, and arrived first, returning the soul. They were also revered as intermediaries between life and death (winter was associated with death, and spring with life) or between day and night. Sayings such as «Karga yulga toshmagan» (*«Rook – to the thaw, starling – to the clearing»*), and folk signs (*«Karga kilsa, kar kitar» –*

«Казан. Каенлык». Р. Якупов фотосы. 1973
«Казань. Березовая роща». Фото Р. Якупова. 1973
«Kazan. Birch grove». Photo by R. Yakupov. 1973

«Татар идиллиясе». Ш. Шәйдуллин. Казан. 1995. Картон,майлы буяу. 105 х 80 см.
Казан шәһәре музей комплексы
«Татарская идиллия». Ш. Шайдуллин. Казань. 1995. Картон, масло. 105 х 80 см.
Музейный комплекс города Казани
«Tatar pastoral». Sh. Shaidullin. Kazan. 1995. Cardboard,oil. 105 x 80 cm.
Museum complex of Kazan city

«Карга юлга төшмәгән» кебек мәкальләр, «Карга килсә, кар китәр», «Кара карга килгәч, бер айдан яз килер» кебек халык сынамышлары шундый йолаларның булуын раслый.

«Дәрә боткасы» йоласының иң тәүге тасвирламасы 1848 елда И. М. Ляпидевский тарафыннан Мамадыш өязенең Ядегәр волосте буенча керәшеннәр турында төзелгән кулъязмада китерелә: «Яз башында, чәчүгә чыкканчы, йорт саен йөреп, ярма, сөт, май җыялар. Алдан билгеләнгән көнне казан һәм җыелган азыкларны авылдан бер чакрым ераклыкка алып китәләр (барган урыннары басуда була: ел саен шунда дога кылалар, зәрә дип атала). Кичкә таба шунда гаиләләре белән авыл кешеләре җыела, үзләре белән сыра һәм ачы бал алып киләләр. Ботканы зур җамаякларга салып таратып чыгалар, дога кылалар һәм түгәрәкләнеп утырып ашыйлар, аннан соң бер-берсен алып килгән эчемлекләре белән сыйлыйлар. Ашап бетергәч, авылга таба кайталар да, басу башында җыелышып, ат чабышын күзәтәләр. Ул озакка сузылмый. Шуннан өйләренә таралышалар. Бу – киләсе сабан бәйрәменә әзерлек булып санала». Шушы язмадан аңлашылганча, йолада авылның бөтен халкы да – олысы да, кечесе дә катнашкан.

карга килгәч, бер айдан яз килер» – «Коли грач прилетел, через месяц снег сойдет») свидетельствуют о бытовании данного обряда.

Наиболее раннее описание обряда содержится в рукописи, составленной И. М. Ляпидевским в 1848 г. по Ядыгерской волости Мамадышского уезда о татарах-кряшенах: «В начале весны, перед севом, собирают с каждого дома крупу, молоко, масло. В назначенный день увозят от селения на версту котел и из собранных припасов варят кашу (место это в поле, где ежегодно бывает мольбище и называется *заря*). К вечеру собираются все жители с семействами. Разложив кашу в большие чаши и помолясь, садятся на многие круга и едят, потом угощают принесенными напитками; по окончании возвращаются и, собравшись в поле близ селения, смотрят на лошадиные скачки, которые продолжаются немного и расходятся по домам. Это как бы предварительное приготовление к будущему празднику – сабану». Судя по описанию, в обряде активное участие принимали все жители села: взрослые и дети.

«Saw the rook – meet the spring», «Kara karga kilgach, ber aidan yaz keeler» – «If the rook arrived, in a month the snow will come down») testify to the existence of this rite.

The earliest description of «Dare botkasy» is contained in a manuscript compiled by I. M. Lyapidevsky in 1848 in the Yadyger parish of the Mamadysh district about the Kryashen Tatars: «In early spring, before sowing, cereals, milk, and butter are collected from each house. On the appointed day, a cauldron is taken away from the village a mile away and porridge is cooked from the collected supplies (this place is in a field where there is an annual prayer and is called zarya). In the evening, all the residents and their families gather, bring beer and mead. After spreading the porridge into large bowls and praying, they sit down in many circles and eat, then they are treated to the drinks they brought; at the end they return and, gathering in a field near the village, look at the horse races, which last a little and go home. It's like a preliminary preparation for a future saban holiday». Judging by the description, all the villagers took an active part in the ceremony: adults and children.

Кенәбаш авылы. Кукмара районы. Татарстан Республикасы. Г. М. Латыйпова фотосы. 2021
Село Кня-Баш. Кукморский район Республики Татарстан. Фото Г. М. Латыповой. 2021
Knya-Bash settlement. Kukmorski district. Republic of Tatarstan. Photo by G. M. Latypova. 2021

Кенәбаш авылы. Кукмара районы. Татарстан Республикасы. Г. М. Латыйпова фотосы. 2021
Село Кня-Баш. Кукморский район Республики Татарстан. Фото Г. М. Латыповой. 2021
Knya-Bash settlement. Kukmorski district. Republic of Tatarstan. Photo by G. M. Latypova. 2021

Кенәбаш авылы. Кукмара районы. Татарстан Республикасы. Г. М. Латыйпова фотосы. 2021
Село Кня-Баш. Кукморский район Республики Татарстан. Фото Г. М. Латыповой. 2021
Knya-Bash settlement. Kukmorski district. Republic of Tatarstan. Photo by G. M. Latypova. 2021

Кенәбаш авылы балалары йола барышында. Кукмара районы. Татарстан Республикасы.
Г. М. Латыйпова фотосы. 2021
Дети села Кня-Баш за обрядовым действием. Кукморский район Республики Татарстан.
Фото Г. М. Латыповой. 2021
Children of Knya-Bash settlement of Kukmorski district of the Republic of Tatarstan during the custom procedure.
Photo by G. M. Latypova. 2021

Хәзерге вакытта «Карга боткасы» календарь йоласы Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең аерым авыл-бистәләрендә дә сакланып калган. Республиканың Кукмара районының Кенәбаш авылында исә бу йола элекке заманнардагыча үткәрелә. Бу йоланы уздыру чоры хәзерге вакытта май бәйрәмнәренә туры килә. Язгы көннәрнең берсендә, кар эреп, җир ачыла башлагач, балалар йорттан-йортка йөреп, ярма, сөт-май, йомырка җыялар, оран салалар.

Оранның сүзләре гади, аларда якынлашып килүче бәйрәм турында әйтелә.

Зәр-зәр-зәрәгә!
Иртә торып, берсекөнгә – сөрән!
Абыстайлар, түтәйләр,
Чыгарыгыз күкәйләр!

В настоящее время календарный обряд «Карга боткасы» сохранился в отдельных населенных пунктах муниципальных образований Татарстана. В своем аутентичном виде он и сейчас проводится в д. Кня-Баш Кукморского района республики. Временные рамки современного обряда совпадают с майскими праздниками. В один из дней весны, с появлением проталинок (*ала кар*), дети отправляются по домам, собирая крупу, молоко, масло, яйца. При этом они выкрикивают определенные заклички.

Заклички имеют простую структуру и оповещают о приближающемся празднике.

Зарь-зарь, на заре
Послезавтра с утра за подарками!
Тети, тетушки,
Выносите яйца!

Currently, the calendar rite of «Karga Botkasy» has been preserved in certain settlements of municipalities of Tatarstan. In its authentic form, it is still being held in the village of Knya-Bash in the Kukmor district of the republic. The time frame of the modern rite coincides with the May holidays. On one of the days of spring, with the appearance of thawed patches (*ala kar*), children go home, collecting cereals, milk, butter, eggs. At the same time, they shout out certain nicknames.

The nicknames have a simple structure and notify about the upcoming holiday.

Irta toryp, bersekong – soran!
Abystailar, tutailar,
Chygarygyz kukailar!
Hi, hi, hi, dilar,
Gali abzy buy, dilar,
Ber-ike gorankai, dilar,
May esten sot, dilar,
This is May, dilar!
«Dawn, dawn, at dawn
The day after tomorrow in the morning
for gifts!

Хай, хай, хай, диләр,
Гали абзый бай, диләр,
Бер-ике гөрәнкә май, диләр,
Май өстенә сөт, диләр,
Сөт өстенә май, диләр!

Балаларга ризык биреп чыгарган әбиләр дога кыла, «Елларга тынычлык бир» дип, Аллаһтан иминлек сорый. Бу йолада авыл халкы гына түгел, башка урыннарда яшәүче шушы авыл кешеләре дә, ял көннәренә туган авылларына кайтучы студентлар һәм яшьләр дә катнаша ала.

Ризыклар җыелып беткәч, балалар да, өлкәннәр дә йола боткасы пешерү өчен билгеләнгән урынга юнәләләр.

Ботканы, гадәтләнгәнчә, күпъеллык тәҗрибәсе булган хатын-кыз пешерә. Кагыйдә буларак, аның су китереп, ярма юып торучы ярдәмчесе була. Шул ук вакытта ул үзеннән тәҗрибәлерәк булган

Хай, хай, хай, говорят,
Дядя Гали очень богат,
Дай два фунта масла, говорят,
Вдобавок и молока,
А к молоку и масла!

Одаривая детей, пожилые женщины произносят благопожелания, обращаются к Всевышнему с мольбой о мире: «Елларга тынычлык бир!» (*«Пусть будут мирными наши годы!»*). Участие в этом традиционном обряде принимают не только сами жители села, но и его уроженцы, приезжающие на майские выходные из других мест, а также студенты и молодежь.

Собрав продукты, дети и взрослые отправляются в специально отведенное для приготовления ритуальной каши место.

Кашу по традиции готовит уважаемая в селе женщина с многолетним опытом в ее приготовлении. Как правило, у нее есть помощница, которая приносит воду, промывает крупу. Одновременно

Aunts, aunts,
Take out the eggs!
Hi, hi, hi, they say,
Uncle Gali is very rich,
Give me two pounds of butter, they say,
In addition, milk,
And to the milk some butter!»

Giving gifts to children, elderly women say good wishes, turn to the Almighty with a plea for peace: «Ellarga tynychlyk bir!» (*«May our years be peaceful!»*). Not only the villagers themselves take part in this traditional ceremony, but also their natives who come for a long May weekend from other places, as well as students and young people.

After collecting the products, children and adults go to a place specially designated for the preparation of ritual porridge.

хатын-кыздан йола боткасы пешерү серләрен дә өйрәнеп кала. Ботканы ике, кайвакыт хәтта өч зур казанда да пешерәләр. Аларны махсус казылган чокырларга утыртып куялар. Табигать кочагында пешерелгән һәм җиңелчә төтен исен сеңдергән ботканың тәме искиткеч хуш була. Мөгаен, аның аеруча тәмле булуына һәр авыл кешесенең катнашуы да сәбәп буладыр. Ботка пешкән урынга әкренләп авылның башка кешеләре дә җыела башлый. Йоланың нәтиҗәлелегенә ихластан ышану уңыш, муллык һәм бәрәкәт китерә.

Йомырка «Карга боткасы» йоласында мөһим роль уйный. Ислам динендәге халыкларда йомырка яз җитүнең символы булып тора. Татарларда исә ул Сабан туе җитүне чагылдырган. Мәсәлән, Кенәбаш авылында бәйрәм вакытында балалар, ботка ашагач, йомыркаларны таудан тәгәрәтеп уйный башлыйлар. Тау башыннан тәгәрәп төшкән йомыркаларны тау итәгендә җыелып баскан балалар җыя.

она усваивает навыки приготовления традиционной ритуальной каши, перенимая опыт у старшей наставницы. Кашу готовят в двух, а иногда и в трех больших казанах, установленных в специально вырытые ямы. Приготовленная на природе, пропитавшаяся легким запахом дыма, каша бывает невероятно вкусной. Возможно, особый вкус ей придает и причастность к ее приготовлению активных участников действа. Постепенно к месту коллективного угощения начинают подходить все жители. Осознание и вера в обряд являются залогом успеха, достатка и благополучия.

Главную роль в обряде «Карга боткасы» играют яйца. Яйцо – символ прихода весны у народов, исповедующих ислам. У татар, в частности, оно олицетворяло наступление Сабантуя. Например, в деревне Кня-Баш во время праздника дети, отведав кашу, начинают играть с яйцами, катая их с горы. Скатывающиеся вниз яйца, в свою очередь, собирают дети, стоящие у подножия.

Porridge is traditionally prepared by a respected woman in the village with many years of experience in its preparation. As a rule, she has an assistant who brings water, rinses the cereal. At the same time, she learns the skills of cooking traditional ritual porridge, learning from the experience of a senior mentor. Porridge is cooked in two, and sometimes in three large cauldrons installed in specially dug pits. Cooked in nature, soaked in a slight smell of smoke, porridge can be incredibly tasty. Perhaps the involvement of active participants in the action in its preparation also gives it a special taste. Gradually, all residents begin to ap-proach the place of collective food. Awareness and faith in the rite are the key to success, prosperity and wellbeing.

The main role in the «Karga Botkas» ceremony is played by eggs. The egg is a symbol of the arrival of spring among the peoples professing Islam. Among the Tatars, in particular, it represented the coming Sabantuy. For example, in the village of Knya-Bash during the holiday children, having tasted porridge, begin to play with eggs, rolling them down the mountain. The eggs rolling down, in turn, are collected by the children standing at the bottom.

Кенәбаш авылы балалары йола барышында. Кукмара районы. Татарстан Республикасы.
Р. Якупов фотосы. 2020
Дети села Кня-Баш за обрядовым действием. Кукморский район Республики Татарстан.
Фото Р. Якупова. 2020

Children of Knya-Bash settlement of Kukmorski district of the Republic of Tatarstan during the custom procedure.
Photo by R. Yakupov. 2020

«Карга боткасы». Р. Якупов фотосы. Зәй районы,Татарстан Республикасы. 1990
«Грачиная каша». Фото Р. Якупова. Заинский район,Республика Татарстан. 1990
«Rook porridge». Photo by R. Yakupov. Zainsky district,Republic of Tatarstan. 1990

Хәзерге вакытта үткәрелүче «Карга боткасы» йоласында башка төрле халык уеннары да уйнатыла. Этнограф Р. Уразманова белдерүенчә, әлеге йола бөтен җирдә дә балалар уены буларак кабул ителгән. Шушы йола исеме белән аталган урыннар да бар. Әйтик, Мамадыш өязе Сикертән авылында зәрә боткасын болыннарда әзерләгәннәр. Шул тирәдәге бер ерганак «Зәрә елгасы» дип атала.

Кайбер авылларда, шул исәптән мәсәлән, Лаеш өязе Югары Кибәхуҗа авылында да, «дәрә кычкыру» дип булачак бәйрәм турында хәбәр таратуны гына атаганнар. Мәсәлән, балалар Дәрә тавына менеп кычкыра торган булганнар: «Дәрәгә, дәрәгә, ипи чумарына, кызыл күкәйгә!» Ә Малмыж өязенең Мәмәшир авылында Сабан туе алдыннан балалар басуга чыкканнар. Анда салам ягып кычкыра торган булганнар:

...дәр, дәр, дәрәгә,
Иртә – пешкән боткага,
Соңга калган – шурпага...

Авыл картлары: «Дәрә кычкырганнар иде, Сабан туе башлана», – дип әйткәннәр.

Современный обряд «Карга боткасы» дополнен и другими народными играми. Как отмечает этнограф Р. Уразманова, данный обряд повсеместно рассматривался как детская забава. Примечательно, что с ним связаны некоторые топонимы, например, в д. Сикертан бывшего Мамадышского уезда «Зәрә боткасы» (*«Кашу Зари»*) готовили на лугах; один из оврагов так и называется – Зәрә елгасы (*река Зари*).

В ряде селений, например, в д. Верхние Кибя-Кози Лаишевского уезда, «дәрә кычкыру» называлось собственно «оповещение» о предстоящем празднике. Дети поднимались на гору «Дәрә тавы» и громко кричали: «Дәрәгә, дәрәгә, ипи чумарына, кызыл күкәйгә!» (*«На дарю, на дарю, на хлебный (ржаной) чумар (вид тестяной заправки супа) – на красное яйцо!»*) (перевод Р. Уразмановой).

The modern ritual of «Karga Botkas» is complemented by other folk games. As noted by ethnographer R. Urazmanova, this rite was widely regarded as child's play. It is noteworthy that some toponyms are associated with it, for example, in the village of Sikertan of the former Mamadysh county «Zara botkasy» (*«Porridge of Dawn»*) they cooked in the meadows; one of the ravines is called Zara elgasi (*river of Dawn*).

In a number of villages, for example in the village of Verkhniye Kibya-Kozy, Laishevsky county, «dare kychkyr» was actually called «notification» about the upcoming holiday. The children climbed the mountain «Darya tavy» and shouted loudly: «Daraga, daraga, ipi chumaryna, kyzyl kukayga!» – «For a gift, for a gift, for bread (rye) chumar (a type of dough soup dressing) – for a red egg!» (translated by R. Urazmanova). In the village of Mamashir of the former Malmyzhsky county, on the eve of Sabantuy, children went out into the field. They were burning straw and shouting loudly:

...Dar, dar, darege,
Irta – peshkan botkaga,
Songa kalgan – shurpaga...

«Give, give, on the gift,
Tomorrow – for cooked porridge,
Latecomers go to the shurpa»

(translated by R. Urazmanova).

Татарстан Республикасының Кукмара районы Кенәбаш авылында яшәүче. Г. М. Латыйпова фотосы. 2022
Жительница села Кня-Баш Кукморского района Республики Татарстан. Фото Г. М. Латыповой. 2022
A woman of Knya-Bash settlement of Kukmorski district of the Republic of Tatarstan. Photo by G. M. Latypova. 2022

Р. Уразмановаңың этнографик язмаларында башка вариантларны да очратырга мөмкин. Мәсәлән:

Дәр, дәр, дәрәгә!
Майлы ботка казанда,
Сырлы кашык базарда.
Иртән торып сөрәнгә,
Берсекөнгә сабанга.

Бу очракта «сөрән» – бәйрәмгә өндәү, ә «сабан» Сабан туе бәйрәме буларак аңлашыла.

В д. Мамашир бывшего Малмыжского уезда накануне Сабантуя дети выходили в поле, там жгли солому и громко кричали:

Дарь-дарь, на дарю,
Завтра – на сваренную кашу,
Опоздавшие – на шурпу (перевод Р. Уразмановой).

Старожилы говорили: «Дәрә кычкырганнар иде, Сабан туе башланды» (*«Дарю прокричали – Сабантуй начался»*).

В полевых экспедиционных записях Р. Уразмановой зафиксирована инвариантность закличек. Например:

Крупица к крупице.
Масляная каша в котле,
Резная ложка на базаре.
Встав утром – на сорэн,
Послезавтра – на сабан (перевод Р. Уразмановой).

В данном случае сорэн – это призыв к празднику, а сабан – сам праздник Сабантуй.

The oldtimers said: «Dar kychkyrgannar ide, Saban tuye bashlandy» (*«A gift shouted – Sabantuy has begun»*).

In the field expedition records of R. Urazmanova, the invariance of the verses is recorded. For example:

Dar, dar, darege!
Maily botka kazanda,
Syrly kashyk bazarda.
Irtan toryp soranga,
Bersekong sabanga.
«Grain by grain.
Oil porridge in the boiler,
A carved spoon in the bazaar.
Getting up in the morning – on soren,
The day after tomorrow – on Saban»

(translated by R. Urazmanova).

Әтнә районы Бәхтияр авылында Сабан туена бүләкләр җыю йоласына әзерлек. Таякка Сабан туе ярышлары җиңүчеләренә тапшыралачак сөлгеләр һәм тукыма кисәкләре эленәчәк. Р. Якупов фотосы. 1972
Подготовка к обряду «Сбор подарков» в деревне Бахтияр Атнинского района. На жерди будут повешены полотенца и отрезы тканей, собранные для будущих победителей Сабантуя. Фото Р. Якупова. 1972
Preparation to «Collecting gifts» custom in Bakhtiyar village of Atninski district. Towels and cloths collected for the future winners of Sabantuy will be fixed at the pole. Photo by R. Yakupov. 1972

«Сабан туе сөлгеләрен җыючыларны каршылау».
Р. Якупов фотосы. Олы Менгер авылы,Әтнә районы.
Татарстан Республикасы. 1972
«Встреча сборщиков подарков на Сабантуй».
Фото Р. Якупова. Деревня Олы Менгер, Атнинский район.
Республика Татарстан. 1972
«Meeting of gift collectors for Sabantuy».
Photo by R. Yakupov.
Oly Menger village,Atninsky district. Republic of Tatarstan.
1972

Нократ Аланы районы Урта Шөн авылы. Киров өлкәсе. Р. Якупов фотосы. 1971
Деревня Средние Шуни. Вятско-Полянский район Кировской области. Фото Р. Якупова. 1971
Urta Shun village. Vyatsko-Polyanski district. Kirov oblast. Photo by R. Yakupov. 1971

«Сабан туе» сериясеннән. В. Богданов фотосы. 1970нче еллар. ТР ДСМ
Из серии «Сабантуй». Фото В. Богданова. 1970-е гг. ГМИИ РТ
«Sabantuy» series. Photo by V. Bogdanov. 1970ies. SMFA RT

Йоланың тагын берсе – балаларның буялган йомыркалар җыюы. Йорт саен йөреп буялган йомыркалар җыю – татар авылларында язның иң көтеп алынган һәм истә кала торган мизгелләренең берсе. Казан татарлары аны Сабан туена кушып үткәргәннәр, аерым атамасы булмаган. Минзәлә өязенең Мәллә-Тамак, Карашай Саклау һәм Чураш авылларында гына аны әрәпә (бәйрәм алды, бәйрәмгә әзерлек) дип атаганнар.

Бу йола мәйдан буласы көн алдыннан яки берничә көн алдан үткәрелгән. Балалар бу көнне зур бәйрәм кебек көткәннәр. Алар өчен яңа киемнәр алынган, кимендә яңа чабата, ак киндер оеклар әзерләнгән. Әниләр балаларына кызыл башлы сөлгеләрдән йомырка җыю өчен махсус кечкенә капчыклар теккәннәр. Иртән киенүгә вакыт әрәм итеп тормас өчен, еш кына балалар кичтән йокларга киенеп ята торган булган. Ә йоклап калмас өчен, баш астына мендәр урынына пүлән салганнар. Иртән иртүк 3-4 яшьтән алып 10-11 яшькә кадәрге малайлар һәм кызлар йорттан йортка йөри башлаганнар. Йомырка җыю көне бик күңелле узган. Бу йола ике-өч сәгать дәвам иткән.

Еще одним обрядовым действием является сбор детьми крашеных яиц. Подворный сбор крашеных яиц – это один из ожидаемых, запоминающихся моментов весны в татарских деревнях. У казанских татар его проводили в комплексе Сабантуя, особого наименования у этого обряда не было. Лишь в деревнях Мелля-Тамак, Карашай-Саклово и Чураш бывшего Мензелинского уезда его называли әрәпә (*канун, преддверие праздника, приготовление к празднику (обычно к Сабантую)*).

Данный обряд проводился накануне или за несколько дней до Сабантуя. Дети ждали этот день как большой праздник. Для них готовили обновки, дарили новые лапти, белые суконные чулки. Матери из узорных красно-белых тканых полотенец шили специальные мешочки для сбора яиц. Нередко дети ложились спать уже одетыми и обутыми, чтобы быть готовыми к утру. Дабы не проспать, под голову вместо подушки иногда клали полено. Рано утром мальчики и девочки в возрасте от 3 до 11 лет начинали обход домов. День сбора яиц проходил очень оживленно. Сам сбор продолжался в течение двух-трех часов.

In this case, soren is a call to a holiday, and saban can be translated as the Sabantuy holiday itself.

Another ritual action is the collection of colored eggs by children. The collection of colored eggs in every house is one of the expected, memorable moments of spring in Tatar villages. Among the Kazan Tatars, it was held in the Sabantuy complex, there was no special name for this rite. Only in the villages of Mellya-Tamak, Karashai-Saklovo and Churash of the former Menzelinsky county it was called arapa (*eve, eve of the holiday, preparation for the holiday (usually for Sabantuy)*).

This ceremony was held a day before or a few days before Sabantuy. The children were waiting for this day as a big holiday. New clothes were prepared for them, at least new bast shoes and white cloth stockings were given. Mothers sewed special egg collection bags from patterned red and white woven towels. Children often went to bed already dressed and shod in order to be ready for the morning. In order not to oversleep, a log was sometimes placed under the head instead of a pillow. Early in the morning, boys and girls between the ages of 3 and 11 began house-to-house visits. The day of egg collection was very lively. The gathering itself lasted for two to three hours.

«Икәүдән-икәү». С. Исхаков фотосы. 2012
«Наедине». Фото С. Исхакова. 2012
«Tete-a-tete». Photo by S. Iskhakov. 2012

«Очыш». С. Исхаков фотосы. 2012
«Полет». Фото С. Исхакова. 2012
«Flight». Photo by S. Iskhakov. 2012

Бу көн турында халыкка алдан хәбәр иткәннәр. Шуңа күрә хуҗабикәләр йомыркаларны кичтән буяп әзерләп куйганнар. Йомыркаларны, гадәттә, суган кабыгы салынган суда пешергәннәр. Суган кабыгының күпме булуына карап, шул суда пешкән йомыркаларның төсе алтынсу сарыдан алып куе көрәнгә кадәр аерылып торган. Каен яфраклары салып пешерелгән йомыркаларның төсе яшел булган. Шулай ук бу көнгә дип махсус төш (камыр шарчыклар) пешергәннәр. Ул кайвакыт арыш онынан әзерләнгән. Яки шишара дип аталучы вак кабартмалар, клиндерләр пешергәннәр, кәнфитләр сатып алганнар.

Бу йоланың югарыда атап узылган үткәрү вакытыннан тыш башка этнотерриториаль аермалыклары йолага кагылышлы ышануларның саклану дәрәҗәсенә дә бәйле. Мәсәлән, Казан татарларында ул, гадәттә, бәйрәм алдыннан буялган йомыркалар һәм күчтәнәчләр җыю булган. Бик сирәк авылларда гына балалар, күчтәнәчләр өчен рәхмәт әйтеп, хуҗаларга: «Рәхмәт, тавыкларыгыз күп булсын, уңышларыгыз булсын», – дип, күп тавыклар, гаиләгә уңышлар теләгәннәр (Казан өязе Карадуван авылында).

Тагын бер мөһим йола – ат чабышларына әзерләнү. Атларны күнектерү өчен уздырыла торган әзерлек чабышлары бәйрәмнән шактый алдан оештырылган. Халыкта аны «ат тоягы кыздыру»

Население об этом дне оповещалось заранее, поэтому хозяйки красили яйца с вечера, обычно в отваре луковой шелухи, в зависимости от ее концентрации цвет яиц варьировался от золотисто-желтого до темно-коричневого. Различные оттенки зеленого цвета получали в отваре березовых листьев. Специально пекли особые шарики из теста (*төш*), иногда из ржаной муки, или мелкие булочки (*шишара*), крендели, покупали конфеты.

Территориальные различия в этом обряде, кроме указанных выше сроков проведения, заключались и в степени сохранности связанных с ним поверий. Например, у казанских татар, как правило, это был просто сбор яиц и гостинцев в канун праздника. В отдельных деревнях дети, благодаря за угощение, желали хозяевам: «Рәхмәт, тавыкларыгыз күп булсын, уңышларыгыз булсын!» (*«Чтобы кур было много, чтобы семье сопутствовал успех!»*) (д. Карадуван бывшего Казанского уезда).

Следующее значимое обрядовое действие – подготовка к скачкам. Обычно это были предварительные скачки, направленные на тренировку коней, и начинались они задолго до праздника. В народе

The population was notified about this day in advance, so the housewives painted eggs in the evening, usually in a decoction of onion husks, depending on its concentration the color of the eggs ranged from golden yellow to dark brown. Various shades of green were obtained in a decoction of birch leaves. Special balls of dough (*tosh*) were specially baked, sometimes from rye flour, or small buns (*shishara)*, pretzels, and sweets were bought.

Territorial differences in this rite, in addition to the abovementioned dates, consisted in the degree of preservation of the beliefs associated with it. For example, among the Kazan Tatars, as a rule, it was just a collection of eggs and goodies on the eve of the holiday. In some villages children, thanks for the food, wished the owners that there were many chickens, so that the family would be successful: *«Rakhmat, tavyklarygyz kup bulsyn, unyshlarygyz bulsyn!»* (Karaduvan village of the former Kazan county).

The next significant ritual action is preparation for horse racing. Usually these were preliminary races aimed at training horses, and they began long before the holiday. This custom was popularly called

«Берләшү». С. Исхаков фотосы. 2012
«Единение». Фото С. Исхакова. 2012
«Unity». Photo by S. Iskhakov. 2012

«Бүләк җыю». Фото авторы билгесез. ТАССРның Лениногорск районы, Зәй-Каратай авылы. 1963. ТР ММ
«Сбор подарков». Автор фото неизвестен. Деревня Зай-Каратай Лениногорского района ТАССР. 1963. НМ РТ
«Collecting gifts». Unknown author. The village of Zai-Karatai in the Leninogorsk district of the TASSR. 1963. NM RT

дип атаганнар. Бу йола Казан татарлары яши торган төньяк-көнбатыш районында язып алынган һәм Арча районының кайбер (Казан өязенең Яңа Кишет, Кече Әтнә һ.б.) авылларында сакланып калган. Карлар эреп, юллар кипкәч тә, кичләрен егетләр атларга атланып ярышлар үткәргән. Шул рәвешле алар атларын күнектергән, зур чабышка әзерләгән. Бу йоланың тагын бер варианты бар: яшь егетләр, атларга атланып, авыл буенча Сабан туена бүләк җыеп йөргәннәр. Шуңа күрә дә бу йола «ат тоягын кыздыру» дип аталган. Атларны чабышка әзерләү һәм күнектерү күренешләре татар халкының классик әдәбиятында да урын алган (Г. Ибраһимовның «Алмачуар», Г. Бәшировның «Туган ягым – яшел бишек», Ф. Хөснинең «Йөзек кашы» һ.б. әсәрләре). Бу төр әзерлек Сабан туеның мөһим өлеше булып торган, моны элекке бәйрәмнәрне тасвирлаган шул чор кешеләренең истәлекләре дә раслый.

Бүләк җыю йоласы күп якларда үткәрелә. Кайда гына үткәрелсә дә, бүләкләрнең исемлеге бер булган. Аларның иң затлысы сөлге булган. Аны былтыргы Сабан туеннан соң кияүгә чыккан яшь киленнәрдән җыйганнар.

этот обычай получил название «ат тоягы кыздыру» (*«разогрев ног коней»*). Он был зафиксирован в северо-западных районах территории проживания казанских татар, сохранился в некоторых селах и деревнях Арского района (дд. Новый Кишет, Малая Атня и др. бывшего Казанского уезда). Как только стаивал снег и подсыхала дорога, юноши по вечерам выезжали верхом на конях и устраивали подобие скачек. Так они тренировали коней, готовили их к предстоящим состязаниям. Неизменным атрибутом праздника стал и распространенный среди молодых парней обычай разъезжать верхом по деревне для сбора подарков к Сабантую. Отсюда и название обряда. Подготовка и тренировка лошадей к скачкам описываются в произведениях татарской литературы («Чубарый» Г. Ибрагимова, «Родимый край – моя зеленая колыбель» Г. Баширова, «Перстень» Ф. Хусни и др.). Все эти выезды являлись важной составной частью Сабантуя, по крайней мере, свидетельства многих очевидцев старинного праздника начинаются именно с этого обычая.

Широко известно *бүләк җыю* – обряд сбора подарков. Для него характерен единый для разных мест перечень даров. Самым ценным из них считалось полотенце, которое получали от каждой девушки, вышедшей замуж после предыдущего Сабантуя.

«at toyagi kyzdyru» (*«warming up the legs of horses»*). It was recorded in the north-western regions of the territory of residence of the Kazan Tatars, preserved in some villages and villages of the Arsky district (dd. New Kishet, Malaya Atnya, etc. the former Kazan county). As soon as the snow melted and the road dried up, the young men rode out on horseback in the evenings and staged a kind of horse race. This was how they trained the horses, preparing them for the upcoming competitions. The custom of riding around the village to collect gifts for Sabantuy, which is common among young guys, has also become an invariable attribute of the holiday. Hence the name of the ceremony. The preparation and training of horses for racing are described in the works of Tatar literature («Chubary» by G. Ibragimov, «My Native Land is my green Cradle» by G. Bashirov, «The Ring» by F. Husni, etc.). All these trips were an important part of Sabantuy, at least, the testimonies of many eyewitnesses of the ancient holiday begin with this custom.

The rite of collecting gifts is widely known as a bulek zhyu. It is characterized by a single list of gifts for different places. The most valuable of them was considered a towel, which was received from each young woman (a girl who got married after the previous Sabantuy).

«Авылда бәйрәм». Нократ Аланы районы Урта Шөн авылы. Киров өлкәсе. Р. Якупов фотосы. 1971
«В деревне праздник». Деревня Средние Шуни Вятско-Полянского района Кировской области. Фото Р. Якупова. 1971
«A holiday has come to the village». The village of Urta Shun. Vyatsko-Polyansky district. Kirov region. Photo by R. Yakupov. 1971

Казан артының кайбер авылларында яшь киленнәрнең ирләр күлмәге белән намазлык, ирләр күлмәге белән ике чигелгән кулъяулык бүләк итү гадәте кергән булган. Башкалар тукыма кисәкләре, баш яулыклары һәм кулъяулыклар, сөлгеләр, ашъяулыклар, тастымаллар һ.б. биргәннәр.

Бүләк җыю тәртибе бар якларда да бертөрле булган. Кияүгә чыккан яшь хатыннардан бүләк җыю мәҗбүри саналган. Авылның башка кешеләре бүләкне үз теләкләре белән генә биргән. Бүләккә дип кул эшләрен барлык кызлар да әзерләгән. Әгәр бүләк җыючылар ниндидер сәбәп белән берәр йортка керми калсалар, хуҗаларны моның белән үпкәләтә алган.

Бүләкләрне атка атланган яки җәяүле егетләр яисә өлкән яшьтәге ирләр җыйган. Алар арасында һәрвакыт гармунчылар булган. Үз урамнарында бүләк җыеп бетергәч, егетләр, берләшеп, җырлый-җырлый, авылны тагын бер әйләнеп чыга торган булганнар. Сөлгеләрнең берсен, бәйрәм җитүен белдерү өчен, басу капкасына элгәннәр. Барлык җыелган бүләкләр авылның ярышларны хөкем итүче ихтирамлы аксакалларына тапшырылган. Алар бу бүләкләрне ярышлар узасы мәйданга алып чыккан.

Хатын-кызлар бүләкне адарынып, нәзер әйтеп яки сәдака итеп тә биргәләгәннәр. Еш кына бүләк бирүче үз бүләгенең кемгә тапшырылуын атап әйткән: көрәшчегә, ат чабышында җиңүчегә яки актыктан килүчегә һ.б.

В некоторых деревнях Заказанья обязательным подарком считались мужская рубашка и намазлык, рубашка и два вышитых носовых платка. Остальные одаривали отрезами материи, головными и вышитыми носовыми платками, полотенцами, скатертями, салфетками и т.д.

Общим являлся и принцип сбора подарков. В обязательном порядке требовали подарок только с молодой жены, в то время как остальные выделяли подарки добровольно. Предметы рукоделия готовили почти все девушки. Более того, если сборщики по какой-то причине не заходили в дом, то этим могли нанести обиду хозяевам.

Были в деревнях и такие, кто давал зарок выделить подарок для Сабантуя в случае исполнения желания, как садака (*подаяние*) его чаще выделяли женщины. Причем нередко оговаривали: «Мой подарок – борцу, или победителю скачек, или наезднику, пришедшему последним…»

In some villages a man’s shirt and a namazlik, a shirt and two embroidered handkerchiefs were considered a mandatory gift of a young woman. The rest were presented with pieces of cloth, scarves and embroidered handkerchiefs, towels, tablecloths, napkins, etc.

The principle of collecting gifts was also common. It was mandatory to demand a gift only from the young woman, while the rest allocated gifts voluntarily. Handicrafts were prepared by almost all the girls. Moreover, if the collectors did not enter the house for some reason, they could offend the owners.

There were also those in the villages who made a vow to allocate a gift for Sabantuy in case of fulfillment of a wish, as alms – *sadaka itep* – it was more often given by women. Moreover, it was often stipulated: «My gift is to the wrestler, or the winner of the race, or the rider who came last...»

«Бүләк җыю» Р.Якупов фотосы. Аракай авылы,Түбән Серге районы,Свердловск өлкәсе. 2015
«Сбор подарков». Фото Р. Якупова. Деревня Аракай,Нижнесергинский район,Свердлвская область. 2015
«Collecting gifts.» Photo by R. Yakupov. Arakai village, Nizhneserginsky district, Sverdlovsk oblast. 2015

Бүләкләрне һәм бүләк сатып алуга акчаны авыл байлары да биргән. Бу, гадәттә, реклама максатыннан эшләнгән, чөнки бүләк бирүчеләрне хуплап мактый торган булганнар.

Төрле якларда бүләк җыю йоласының үткәрелү ысуллары аерылган. Бу йоланы яшь егетләр яки олы яшьтәге ирләр башкарган. Алар бүләкне җәяү дә, атка атланып та җыеп йөри алган. Бүләкне йөгәнгә, атның ялына яки үзләренең муеннарына элгәннәр, сөлгеләрне гәүдәләренә аркылы-торкылы бәйләп куйганнар. Бүләк җыючылар арасында һәрвакыт гармунчылар да булган. Бүләкләрне җыеп бетергәч, егетләр, берләшеп, бүләкләрне күрсәтә-күрсәтә, җырлый-җырлый, авылны тагын бер кат әйләнеп чыкканнар. Сөлгеләрнең берсен, бәйрәм җитүен белдереп, басу капкасына элгәннәр. Кайбер авылларның егетләре җыйган бүләкләрен күрше авылларга барып күрсәтеп кайткалаганнар. Шуннан соң аларны ярышларда хөкемдар булучы авылның ихтирамлы аксакалларына яки старостага тапшырганнар.

Средства для приобретения подарков или сами подарки выделяли состоятельные сельчане, отчасти в целях саморекламы, так как сборщики принародно их поощряли.

В разных местах способы сбора подарков могли различаться. Его проводили либо юноши, либо пожилые мужчины, как пешим способом, так и на конях. Подарок привешивали к уздечке, гриве лошади, вешали себе на шею, обвязывались полотенцами крест-накрест. Среди сборщиков обязательно были гармонисты. Окончив сбор, юноши объединялись и еще раз с песнями проходили или проезжали по деревне, демонстрируя собранное. Одно из полотенец вывешивали на полевые ворота как знак праздника. В некоторых деревнях юноши отправлялись показывать подарки в соседние деревни. Затем их передавали группе аксакалов, которые были судьями в состязаниях.

The funds for the purchase of gifts or the gifts themselves were allocated by wealthy villagers, partly for the purpose of selfpromotion, as the collectors publicly encouraged them.

The ways of collecting gifts could vary from place to place. It was conducted either by young men or elderly men, both on foot and on horseback. The gift was hung from the bridle, the horse’s mane, hung around his neck, tied with towels criss-cross. Harmonicists were mandatory among the collectors. After completing the collection, the young men united and once again passed or drove through the village with songs, demonstrating what they had collected. One of the towels was hung on the field gate as a sign of the holiday. In some villages, young men went to show gifts to neighboring villages. Then they were handed over to a group of reputable old men who were judges in the competitions.

«Аксакал. Сабан туе». Казан. Киров районы. Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ММ
«Аксакал на Сабантуе». Казань. Кировский район. Автор фото неизвестен. Фото не датировано. НМ РТ
«Old man at Sabantuy». Kazan. Kirovsky district. Unknown author. Unknown date. NM RT

«Казан Сабан туе». А. Тимергалина. 2012. Киндер,майлы буяу.
120 х 80 см. Казан шәһәре музей комплексы
«Казанский Сабантуй». А. Тимергалина. 2012. Холст, масло.
120 х 80 см. Музейный комплекс города Казани
«Sabantuy in Kazan». A. Timergalina. 2012. Canvas, oil.
120 x 80 cm. Museum complex of Kazan city

БҮГЕНГЕ САБАН ТУЙЛАРЫ

САБАНТУЙ СЕГОДНЯ

SABANTUY TODAY

«Сабан туе мәйданы». Ф. Губаев фотосы. Апас районы, ТР. 2014
«Майдан Сабантуя». Фото Ф. Губаева. Апастовский район, РТ. 2014
«Maidan of Sabantuy». Photo by F. Gubaev. Apastovsky district, RT. 2014

Сабан туена
Рәхим итегез!

Бүгенге Сабан туйлары

Хәзерге вакытта Сабан туе Россия Федерациясе төбәкләрендә, Европа, Урта Азия, Америка илләрендә һәм Австралиядә яшәүче татарлар өчен гомуммилли бәйрәмгә әверелде. Сабан туе ярдәмендә бөтен дөнья татарлары үз халкының күпгасырлык рухи мирасы белән таныша. Бу, һичшиксез, буыннан-буынга тапшырылып килүче бердәм халык мәдәниятен үстерүгә, мәдәни үзенчәлекләрне саклауга этәргеч ясый.

Татарстанда Сабан туе дәүләт бәйрәме итеп игълан ителде һәм республиканың күпмилләтле халкы өчен уртак чарага әверелде. Ул халыкара татулыкны ныгытырга, гореф-гадәтләрне һәм йолаларны сакларга һәм үстерергә ярдәм итә. Сабан туеның татар милли спорт төрләрен танытуда да әһәмияте зур.

Татарстанда Сабан туе, гадәттә, өч этапта уза. Башта бәйрәм авылларда һәм район үзәкләрендә гөрли, аннан ул шәһәрләргә күчә һәм Казанда үткәрелә торганы Республика Сабан туе белән тәмамлана.

Сабантуй сегодня

В современных условиях Сабантуй является общенациональным праздником татар, проживающих во всех регионах Российской Федерации, странах Европы, Средней Азии, Америки и Австралии. Благодаря этому празднику татары всего мира постигают многовековое духовное наследие своего народа, что, несомненно, способствует развитию единой народной культуры, сохранению культурной идентичности, передаваемой из поколения в поколение.

В Татарстане Сабантуй объявлен государственным праздником и стал общим для всего многонационального народа республики. Он по праву является средством укрепления межнационального согласия, способствующим сохранению и развитию традиций и обрядов. Велика роль Сабантуя в поддержке татарских национальных видов спорта.

В Татарстане Сабантуй проводится в три этапа. Сначала праздник устраивается в селах и деревнях, затем – в городах, завершается он в Казани, где проводится республиканский Сабантуй.

Sabantuy today

In modern conditions Sabantuy holiday is a national holiday of Tatars living in all regions of the Russian Federation, countries of Europe, Central Asia, America and Australia. Thanks to this holiday Tatars all over the world comprehend the centuries-old spiritual heritage of their people, which undoubtedly contributes to the development of a unified folk culture, preservation of cultural identity passed down from generation to generation.

In Tatarstan Sabantuy has been declared a public holiday and has become common to the entire multinational people of the republic. It is rightfully considered as means of strengthening interethnic harmony, that assists to preservation and development of traditions and customs.

Татарстан Республикасы Рәисе Р. Н. Миңнеханов һәм Казан шәһәре мэры И. Р. Метшин Сабан туенда БРИКС Уеннарында катнашучы илләрдән килгән кунаклар белән. Казан. 2024.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Раис Республики Татарстан Р. Н. Минниханов и мэр г. Казани И. Р. Метшин с гостями из стран – участниц Игр БРИКС на Сабантуе. Казань. 2024. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Rais of the Republic of Tatarstan R. N. Minnikhanov and Mayor of Kazan city I. R. Metshin at Sabantuy with guests of BRICS Sports Games from participating countries. Kazan. 2024.
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Сабан туе. Казан. Каенлык. М. Бадыкшин фотосы. 2019 елның 23 июне.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Сабантуй. Казань. Березовая роща. 23 июня 2019 г.
Фото М. Бадыкшина. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Sabantuy. Kazan. The Birch grove. June 23, 2019.
Photo by M. Badykshin. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Татарстанның районнарында һәм шәһәрләрендә Сабан туе бер көн дәвам итә. Кагыйдә буларак, гадәти чаралар, милли уеннар һәм спорт ярышлары бер үк вакытта оештырыла, шул ук вакытта бию һәм җыр мәйданчыклары да, эстрада артистлары чыгыш ясый торган урыннар да эшли. Махсус җиһазландырылган мәйданчыкларда сувенирлар, халык иҗат һөнәрләре осталарының эшләнмәләре һәм декоратив-гамәли сәнгать әсәрләре сатыла. Бәйрәмнең төп бизәге – мәйдан уртасында үткәрелүче ярышлар. Халык әле дә яратып карый торган ярыш булып милли көрәш кала бирә. Мәйданда шулай ук гер күтәрү, сикерү, авызга йомырка куелган кашык кабып йөгерү, катыктан тәңкә эзләү, кул белән судан тере балык тоту кебек уен-ярышлар да үткәрелә. Ат чабышлары бәйрәмнең иң үзенчәлекле ярышлары булып санала.

Сабантуйларда төрле яшьтәге кешеләр катнаша: бала-чага, яшьләр, өлкәннәр. Һәр яшь төркемендәге кешеләр бәйрәмнең әзерлек өлешендә дә, үткәрелүендә дә, йола гадәтләренә туры китереп, үзләренең ролен белеп катнаша.

В районах и городах республики Сабантуй проходит в течение одного дня. Обычно традиционные действа и игровые состязания организуются параллельно, одновременно работают площадки для танцев, исполнения песен, эстрадных выступлений. На специально оборудованных площадках осуществляется продажа сувениров, изделий народных художественных промыслов и декоративно-прикладного искусства. Кульминация праздника – состязания на майдане. Самым популярным из них продолжает оставаться борьба корэш. На майдане соревнуются в подъеме тяжестей, прыжках, беге с ложкой во рту, доставании монеты из катыка, ловле руками живой рыбы. Яркий самобытный момент праздника – конные скачки.

В праздновании Сабантуя в соответствии с традиционными канонами функций и ролей участвуют все: дети, молодежь, старшее поколение, как во время проведения праздника, так и в ходе его подготовки.

In Tatarstan Sabantuy is held in three stages. First, the holiday is held in villages and settlements, then in cities and it ends in Kazan where the republican Sabantuy takes place.

In the districts and cities of the republic Sabantuy takes place within one day. Usually, traditional actions and gaming competitions are organized in parallel, while platforms for dancing, singing, and variety performances work at the same time. Souvenirs, handicrafts and decorative and applied arts are sold on specially equipped sites. The culmination of the holiday is the competition on the maidan. Koresh wrestling continues to be the most popular of them. On the maidan they compete in lifting weights, jumping, running with a spoon in the mouth, taking coins out of katyk, catching live fish with hands. Horse racing is one of the distinctive moments of the holiday.

Everyone takes part in the celebration of Sabantuy according to the traditional canons of functions and roles: children, young people, older generation participate in the holiday itself and in its preparation.

«Сабан туенда». Ф. Губаев фотосы. 2000нче еллар
«На Сабантуе». Фото Ф. Губаева. 2000-е гг.
«At Sabantuy». Photo by F. Gubaev. 2000ies

«Уйна, гармун». С. Исхаков фотосы. 2011
«Играй, гармонь». Фото С. Исхакова. 2011
«Play, accordion». Photo by S. Iskhakov. 2011

Хәзергечә әйтсәк, Сабан туе – милли гореф-гадәтләрне, йолаларны, гомумән, татар халкының мәдәниятен саклауга юнәлдерелгән иҗтимагый әһәмияткә ия проект. Шунысы да игътибарга лаеклы: Сабан туе – буыннарны бәйләүче гаилә бәйрәме дә әле ул. Күп җирләрдә үткәрелүе сәбәпле, Сабан туе, тарихи ватанының чикләрен узып чыгып, гомумроссия һәм дөнья мәдәниятенә аяк атлады.

Бәйрәмнең иҗтимагый әһәмияте Татарстанның үзендә дә, Россия Федерациясе төбәкләрендә дә арта бара.

Соңгы елларда борынгы татар бәйрәме Сабан туен үткәрү тәртибенә аутентик сыйфатларны кертергә, беренчел йолаларны һәм гадәтләрне кайтарырга тырышалар. Бәйрәмне оештырган чакта аның күпгасырлык гореф-гадәтләргә нигезләнеп үткәрелүенә игътибар ителә, борынгы йолалар яңадан торгызыла, эчтәлекнең ясалма булмаска тиешлеге ассызыклана, бәйрәмнең элеккечә уздырылу рәвешенә әһәмият бирелә.

2022 елдан бирле Казанда Сабан туеның мөһим өлеше булган бүләк җыю йоласын үткәрә башладылар. Сабан туе ярышларында җиңүчеләргә һәм көрәш батырларына дигән бүләкләрне милли

Говоря современным языком, Сабантуй – это социально значимый проект, направленный на сохранение национальных традиций, обычаев, обрядов, в целом культуры татарского народа. Стоит обратить внимание и на то, что Сабантуй – это семейный праздник, объединяющий поколения. Благодаря его широкой распространенности происходит активное продвижение празднования Сабантуя за пределами исторической родины, его включение в общероссийское и мировое культурное пространство.

Праздник набирает общественную значимость как в самом Татарстане, так и в регионах Российской Федерации.

В последние годы старинному татарскому празднику Сабантуй в регламентах его проведения возвращают аутентичность, возрождая исконные обряды и традиции, возвращая праздник к его первоначальным истокам. При организации Сабантуя переосмысливается культура его проведения с опорой на многовековые традиции, возрождаются обряды, возвращается первоначальный вид, акцентируется внимание на подлинности содержания, исконности и в целом его содержании.

Начиная с 2022 г. в Казани возродили такую важную подготовительную часть Сабантуя, как проведение обряда сбора подарков. Подарки и дары для будущих победителей состязаний и батыров

In modern terms, Sabantuy is a socially significant project aimed at preserving national traditions, customs, rituals and culture of the Tatar people in general. It is worth paying attention to the fact that Sabantuy is a family holiday that unites generations. Due to its widespread Sabantuy celebrations are actively promoted outside the historical homeland, the holiday is included in the all-Russian and world cultural space.

The holiday gains social importance in Tatarstan and in the regions of the Russian Federation.

In recent years the ancient Tatar Sabantuy holiday has restored its authenticity in the regulations of its holding, reviving the ancestral rituals and traditions, its original roots. The Sabantuy organization reconsiders the culture of its holding based on centuries-old traditions, the customs are revived, the former outlook is coming back, the attention focuses on the authenticity of the content, primordial character of the content in general.

Россия Президенты В. В. Путин Сабан туенда. М. Козловский фотосы. Казан. 2000
Президент России В. В. Путин на Сабантуе. Фото М. Козловского. Казань. 2000
President of Russia V. V. Putin at Sabantuy. Photo by M. Kozlovsky. Kazan. 2000

киемнәр кигән егетләр һәм кызлар, татарларга хас бизәкләр белән бизәлгән атлы арбаларга утырып, җырлап-биеп җыеп йөриләр. Сабан туендагы җиңүчеләргә бүләкләрне шәһәрдәге теләгән һәр кеше дә, кала кунаклары да бирергә мөмкин. Кунаклар өчен бию коллективлары катнашында бәйрәм концерты әзерләнә, аннан соң теләгән кешеләргә Сабан туеның милли уеннарында катнашырга тәкъдим ителә.

Мәсәлән, 2023 елда Сабан туен оештыручылар кунакларга республика күләмендәге бәйрәмгә беренче тапкыр милли киемнән килергә тәкъдим иттеләр. Бу башлангыч республиканың күпмилләтле халкында кызыксыну уятты.

Татарстанның муниципаль районнарында да халык бәйрәменең үз якларында гадәткә кергән йолаларын һәм гореф-гадәтләрен онытмыйча саклап киләләр. Сабан туе уздырыла торган барлык авыл җирлекләрендә дә диярлек ярыш һәм уеннарда җиңүчеләр өчен бәйрәм алдыннан бүләкләр җыела. Бу йола төрле җирдә төрлечә атала: «Әрәпә», «Бирнә җыю», «Бүләк җыю», «Яулык җыю», «Сөрән салу» һ.б. Ләкин аның асылы бер: һәр авыл кешесе, һәр гаилә гомуми бәйрәмне әзерләүдә катнаша.

собираются на повозках с конской упряжью, украшенных в характерном татарском стиле. Подарить подарки победителям Сабантуя приходят жители и гости города. Для них проводится праздничная программа с выступлениями творческих коллективов, гости приглашаются к участию в традиционных играх Сабантуя.

В качестве примера можно также привести инициативу организаторов Сабантуя 2023 г., когда впервые гостей приглашали посетить республиканский праздник в национальном татарском костюме. Данная акция нашла отклик у многонационального народа республики.

В муниципальных районах Татарстана не забывают исконные обряды и традиции народного праздника. В сельской местности практически везде, где проходит Сабантуй, до праздника проводят обряд сбора подарков для победителей его соревнований и игр. Называется он по-разному: «Әрәпә», «Бирнә җыю», «Бүләк җыю», «Яулык җыю», «Сөрән салу» и т.д. Но суть у него одна – участие каждого жителя, каждой семьи в подготовке общего празднества.

Since 2022 such an important preparatory part of Sabantuy has been revived as the rite of collecting gifts. Gifts for the winners of competitions and batyrs are collected on horse-drawn carts decorated in a characteristic Tatar style. Residents and guests of the city come to give gifts to the winners of Sabantuy. A festive program with dance groups performances is held for them, at the end of the ceremony the guests are invited to participate in traditional Sabantuy games.

As an example the initiative of the organizers of Sabantuy 2023 could be mentioned, when for the first time guests were invited to attend the republican holiday in the national Tatar costume. This action resonated with the multi-ethnic population of the republic.

In the municipal districts of Tatarstan, they also try not to forget the ancestral rituals and traditions of the national holiday adopted in this territory. In rural areas, almost everywhere where Sabantuy takes place, a ceremony of collecting gifts for the winners of its competitions and games is held before the holiday. It is called different ways: arapa, birna zhyu, bulak zhyu, yaulyk zhyu, soran salu, etc. But they have the same essence – participating of each resident, each family in the preparation of a common celebration.

Россия Президенты В. В. Путин Сабан туенда. М. Козловский фотосы. Казан. 2000
Президент России В. В. Путин на Сабантуе. Фото М. Козловского. Казань. 2000
President of Russia V. V. Putin at Sabantuy. Photo by M. Kozlovsky. Kazan. 2000

Татарстан Республикасы Рәисе Р. Н. Миңнеханов, Россия Президенты Д. А. Медведев Сабан туенда.
М. Козловский фотосы. Казан. 2011 елның 25 июне
Раис Республики Татарстан Р. Н. Минниханов, Президент России Д. А. Медведев на Сабантуе. Фото М. Козловского.
Казань. 25 июня 2011 г.
Rais of the Republic of Tatarstan R. N. Minnikhanov, President of Russia D. A. Medvedev at Sabantuy.
Photo by M. Kozlovsky. Kazan. June 25, 2011

М. Шәймиев Бөек Ватан сугышы ветераннары белән. М. Козловский фотосы. Фото датасы билгесез
М. Шаймиев с ветеранами Великой Отечественной войны. Фото М. Козловского. Фото не датировано
M. Shaimiev with veterans of the Great Patriotic war. Photo by M. Kozlovsky. Unknown date

«Кунакларны каршылау». Сабан туе. Яр Чаллы. 2023 елның 17 июне
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«Встреча гостей». Сабантуй. г. Набережные Челны. 17 июня 2023 г.
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«Meeting the guests». Sabantuy. Naberezhnye Chelny. June 17, 2023
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Татарстан Республикасы Премьер-министры А. В. Песошин Чаллы шәһәрендә Сабан туе бәйрәмендә.
2023 елның 17 июне. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды.
Премьер-министр Республики Татарстан А. В. Песошин на Сабантуе в г. Набережные Челны. 17 июня 2023 г.
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Prime Minister of the Republic of Tatarstan A. V. Pesoshin at Sabantuy in Naberezhnye Chelny. June 17, 2023
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Минтимер Шәймиев Сабан туенда. М. Козловский фотосы. 2004 елның 19 июне
Минтимер Шаймиев на Сабантуе. Фото М. Козловского. 19 июня 2004 г.
Mintimer Shaimiev at Sabantuy. Photo by M. Kozlovsky. June 19, 2004

«Капчык сугышы». Федераль шахтер Сабан туе. Кузбасс. 2023 елның 1 июле.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«Бой мешками». Федеральный шахтерский Сабантуй. Кузбасс. 1 июля 2023 г.
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«Bag fighting». Federal miners Sabantuy. Kuzbass. July 1,2023.
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

«Бразилия кунаклары Казан Сабан туенда». 2024 елның 23 июне.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«Гости из Бразилии на Сабантуе в Казани». 23 июня 2024 г.
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«Guests from Brazil at Sabantuy in Kazan». June 23, 2024.
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

БРИКС Уеннарында катнашучы илләрдән килгән кунаклар Сабан туенда. Казан. 2024.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Гости из стран – участниц Игр БРИКС на Сабантуе. Казань. 2024. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Guests of BRICS Sports Games from participating countries at Sabantuy. Kazan. 2024.
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Татарстан Республикасы Рәисе Р. Н. Миңнеханов һәм Дәүләт Киңәшчесе М. Ш. Шәймиев татар туе тантанасында. Сабан туе. Казан. 2024. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Раис Республики Татарстан Р. Н. Минниханов и Государственный Советник М. Ш. Шаймиев на церемонии татарской свадьбы. Сабантуй. Казань. 2024. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Rais of the Republic of Tatarstan R. N. Minnikhanov and State Secretary M. Sh. Shaimiev at the ceremony of a Tatar wedding. Sabantuy. Kazan. 2024. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Мәсәлән, республиканың Кукмара районы Зур Сәрдек авылында чигелгән сөлгеләр җыю йоласы әлегә кадәр сакланган. Бу сөлгеләрне былтыргы Сабан туеннан соң кияүгә чыккан яшь киленнәр чигәргә тиеш. Җәй башында ук бер төркем авыл кешеләре җырлый-җырлый, бии-бии авыл буенча йөриләр, яшь киленнәр яшәгән һәр өйгә кереп, чигелгән сөлгеләр җыялар. Шуннан, гадәт буенча, иң матур һәм пөхтә чигелгән сөлге сайлана. Шул рәвешле җыелган сөлгеләр Сабан туенда мәйдан батырына, чабышта иң ахырдан килгән атка һәм аның җайдагына бүләк ителә.

Балтач районында бүләк җыю йоласын «Әрәпә җыю» дип атыйлар. Май ахырында районның төрле авылларында милли киемнәр кигән яшьләр, бәйрәмчә бизәлгән атлы арбаларга утырышып, һәр йорт саен туктый-туктый, җырлап-биеп бүләк җыеп йөри. Алар алдыннан «Әрәпә! Әрәпә!» дип кычкыра-кычкыра балалар йөгереп бара, шуның белән алар авылдашларына бүләк җыючылар килүе турында хәбәр җиткерә.

Например, в селе Большой Сардек Кукморского района республики существует обряд сбора вышитых полотенец. Их должны вышить девушки, которые вышли замуж после предыдущего Сабантуя. В самом начале лета сельчане с песнями и танцами проходят по селу, заходят в каждый дом, где живет невестка, и собирают вышитые полотенца. Затем по традиции выбирается самое красивое и аккуратно вышитое изделие. Собранные таким образом полотенца во время Сабантуя вручаются по традиции батырам майдана, а также коню и его наезднику, которые пришли на скачках последними.

В Балтасинском районе обряд сбора подарков называют «Әрәпә җыю». В конце мая одетая в национальную одежду молодежь сел и деревень района на празднично запряженных лошадях и повозках ездит по деревне, устраивая маленький праздник у каждого дома, и собирает подарки. Впереди них бегут дети с криками «Әрәпә, әрәпә!» (*«Сбор подарков, сбор подарков!»*), заранее предупреждая односельчан о приходе сборщиков.

For example, in the settlement of Bolshoy Sardek in the Kukmor district of the republic there is a ritual for collecting embroidered towels. They should be embroidered by girls who got married after the previous Sabantuy. At the very beginning of summer the residents sing and dance through the settlement, enter every house where the daughter-in-law lives, and collect embroidered towels. Then, according to the tradition the most beautiful and neatly embroidered item is chosen. The towels collected this way are handed over to the batyrs of the maidan during Sabantuy, as well as to the horse and its rider, who came last at the races.

In Baltasinsky district the rite of collecting gifts is called «Arapa zhyu». At the end of May young people dressed in national clothes from villages and settlements of the district travel around the village on festively harnessed horses and carts, arranging a small holiday at each house and collecting gifts. Children are running ahead of them shouting «Arapa, arapa!» (*«Collecting gifts, collecting gifts!»*), warning the villagers in advance about the arrival of the collectors.

«Ат чабышлары алдыннан». XI Бөтенроссия авыл Сабан туе. Р. Кадыров фотосы. Татарстан Республикасы. Мөслим районы. 2021 елның 3 июле
«Перед скачками». XI Общероссийский сельский Сабантуй. Фото Р. Кадырова. Республика Татарстан. Муслюмовский район. 3 июля 2021 г.
«Before horse races». XIth All-Russia rural Sabantuy. Photo by R. Kadyrov. Republic of Tatarstan. Muslyumovski district. July 3, 2021

«Кичке Сабан туе». С. Исхаков фотосы. 2015
«Вечерний Сабантуй». Фото С. Исхакова. 2015
«Evening Sabantuy». Photo by S. Iskhakov. 2015

Татарстан Республикасының Арча районы Түбән Мәтәскә авылында бүләкне гадәттә балалар җыя. Алар, йорт саен кереп, «Мәйдан! Мәйдан!» дип кычкырып, сөлгеләр, яулыклар һәм башка бүләкләр туплыйлар.

Ел саен үткәрелеп килеп, матур гадәткә әверелгән бу чара бәйрәмнең күркәм бизәге булып тора һәм һәрбер кешегә дә шушы үзенчәлекле бәйрәмнең бер өлеше булырга мөмкинлек бирә. Чараның мондый интерактив һәм бәйрәмчә форматы, һичшиксез, тамашачының игътибарын җәлеп итә. Республика кунакларында алдагы елларда да Татарстанга Сабан туена туры китереп, татар халкының тарихы һәм гореф-гадәтләре белән танышырга ярдәм итүче башка чараларга да кабат килү нияте барлыкка килә.

В селе Нижние Метески Арского района Республики Татарстан сбором подарков обычно занимаются дети. Они приходят в каждый дом, провозглашая «Майдан, майдан!», и получают полотенца, платки и другие дары.

Подобные традиции являются ярким украшением праздника и дают каждому из нас возможность стать частью этого уникального мероприятия. Такой интерактивный и праздничный формат привлекает внимание публики и способствует желанию вновь и вновь вернуться в Татарстан на празднование Сабантуя, позволяющего окунуться в историю и традиции татарского народа.

In the settlement of Nizhniye Meteski, Arsky district of the Republic of Tatarstan, children are usually engaged in collecting gifts. They come to every house proclaiming «Maidan, maidan!» and receive towels, shawls and other gifts.

Such traditions are a bright decoration of the holiday and give everyone the opportunity to become a part of this unique event. Such an interactive and festive format attracts the attention of the audience and contributes to the desire to come to Tatarstan again and again for the celebration of Sabantuy, allowing to plunge into the history and traditions of the Tatar people.

Сабан туе – БДБ илләре һәм ерак чит илләрдәге татарларның гомуммилли бәйрәме

Соңгы елларда Сабан туйлары илебезнең төрле почмакларында да, чит илләрдә дә матур итеп үткәрелеп килә. Шул рәвешле бәйрәмнең географиясе Татарстан белән генә чикләнми. Берничә дистә елдан бирле Мәскәүнең Измайлов паркында, Санкт-Петербург, Ташкент, Уфа, Әстерхан, Саратов, Магнитогорск, Новосибирск, Иркутск кебек шәһәрләрдә уздырыла. Башкортстан, Чувашия, Удмуртия, Мордовия республикаларының, Приморск краеның, Кемерово, Киров, Оренбург, Пенза, Пермь, Самара, Төмән, Ульян өлкәләренең шәһәр һәм авылларында, шулай ук, татарлар күпләп яшәгән башка төбәкләрдә дә үткәрелә.

Сабантуй – общенациональный праздник татар стран СНГ и дальнего зарубежья

Ярко проходит Сабантуй во многих регионах страны и за рубежом. География праздника не ограничивается только территорией Татарстана. Он уже несколько десятилетий проводится в Измайловском парке Москвы, в таких городах как Санкт-Петербург, Ташкент, Уфа, Астрахань, Саратов, Магнитогорск, Новосибирск, Иркутск. Устраивается также в городах и селах Башкортостана, Чувашии, Удмуртии, Мордовии, Приморского края, в Кемеровской, Кировской, Оренбургской, Пензенской, Пермской, Самарской, Тюменской, Ульяновской областях и в других регионах, где проживают татары.

С каждым годом Сабантуй расширяет свои границы благодаря общим усилиям Правительства Республики Татарстан, Исполкома Всемирного конгресса татар и национально-культурных объединений

Sabantuy is a national holiday of the Tatars of the CIS countries and foreign lands

Sabantuy is vividly held in many regions of the country and abroad. The geography of the holiday is not limited only to the territory of Tatarstan. It has been held for several decades in Izmailovsky park in Moscow, in cities such as St. Petersburg, Tashkent, Ufa, Astrakhan, Saratov, Magnitogorsk, Novosibirsk, Irkutsk, as well as in Primorsky Krai. It is also arranged in cities and villages of Bashkortostan, Chuvashia, Udmurtia, Mordovia, Kemerovo, Kirov, Orenburg, Penza, Perm, Samara, Tyumen, Ulyanovsk oblasts and other regions where Tatars reside.

Баку (Әзербайҗан Республикасы) Сабан туенда.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
На Сабантуе в Баку (Азербайджанская Республика)
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
At Sabantuy in Baku (Republic of Azerbaijan).
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

Татарстан Республикасы Хөкүмәте, Бөтендөнья татар конгрессы Башкарма комитеты һәм төбәкләрдәге татар милли-мәдәни автономияләре, татар иҗтимагый оешмаларының бердәм тырышлыгы нәтиҗәсендә Сабан туе елдан-ел үзенең чикләрен киңәйтә бара. Татарстан Республикасының Мәдәният министрлыгы Бөтендөнья татар конгрессы һәм «Таткультресурсцентр» ДБУ белән берлектә ел саен татар халык бәйрәмен оештыручылар һәм режиссерлар өчен «Сабан туе халык бәйрәмен оештыру һәм уздыруның методикасы һәм технологиясе» дигән программа буенча курслар үткәрә.

2001 елдан алып Бөтендөнья татар конгрессының Башкарма комитеты төбәкләрдәге татар иҗтимагый оешмалары белән берлектә, Россия шәһәрләренең җирле хакимият органнары ярдәмендә ел саен Федераль Сабан туе уздыра башлады. Бәйрәмнең үткәрелү урыны ел саен үзгәреп тора. Федераль Сабан туеның рәсми символикасы да булдырылды: бәйрәм тәмамланыр алдыннан байрак белән Тулпар ат сыны киләсе елда Федераль Сабан туе үткәреләчәк регионның башлыгына тапшырыла.

татар, татарских общественных организаций, которые работают на местах. Министерство культуры Республики Татарстан совместно с Всемирным конгрессом татар и ГБУ «Таткультресурсцентр» проводит ежегодные курсы для режиссеров и организаторов народного праздника по программе «Методика и технология организации и проведения народного праздника Сабантуй».

С 2001 г. проводится ежегодный Федеральный Сабантуй, который организовывается Исполкомом Всемирного конгресса татар совместно с региональными общественными организациями татар при поддержке органов местной власти в российских городах, место проведения праздника меняется из года в год. Появилась официальная символика Федерального Сабантуя – это флаг и статуэтка крылатого коня – «Тулпар ат», которые в завершение праздника передаются руководителям того региона, где на следующий год планируется его проведение.

Всероссийский сельский Сабантуй проводится ежегодно с 2010 г. в населенных пунктах, где живут татары.

Every year Sabantuy expands its borders thanks to the joint efforts of the Government of the Republic of Tatarstan, the Executive Committee of the World Congress of Tatars and the national cultural autonomies of Tatars, Tatar public organizations that work locally. They are the ones who authoritatively and convincingly show the importance of this national holiday. The Ministry of Culture of the Republic of Tatarstan together with the World Congress of Tatars and GBU Tatkultresurscenter conduct annual courses for directors and organizers of the national holiday under the program «Methodology and technology of organizing and holding the national holiday Sabantuy».

Since 2001 the annual Federal Sabantuy organized by the Executive Committee of the World Congress of Tatars together with regional public organizations of Tatars, with the support of local authorities in Russian cities, the place of the holiday changes from year to year. The official symbols of the Federal Sabantuy have appeared – a flag and a statuette of the winged horse «Tulpar at», which are handed over at the end of the holiday to the leaders of the region where it is planned to be held next year.

The All-Russian rural Sabantuy has been held annually since 2010 in settlements with a compact population of Tatars.

«Ус Хатын» җирлегендә Сабан туе. Саха – Якутия Республикасы. 2022 елның 25 июне
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Сабантуй в местности «Ус Хатын». Республика Саха (Якутия). 25 июня 2022 г.
Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Sabantuy in «Us Khatyn» territory. Republic of Sakha (Yakutia). June 25, 2022
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan.

Сабан туенда. 2019 елның 23 июне. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды.
На Сабантуе. 23 июня 2019 г. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
At Sabantuy. May 23, 2019. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

Татарстан Республикасы Рәисе Р. Н. Миңнеханов һәм Татарстан Республикасы Премьер-министры урынбасары В. Г. Шәйхразиев Федераль Сабан туенда. Әстерхан шәһәре. 2003 елның 29 маенда.
Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
На Федеральном Сабантуе Раис РТ Р. Н. Минниханов и заместитель Премьер-министра Республики Татарстан В. Г. Шайхразиев. г. Астрахань. 29 мая 2023 г. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Rais of the Republic Tatarstan R. N. Minnikhanov and Deputy Prime-Minister of the Republic of Tatarstan V. G. Shaikhraziev at the Federal Sabantuy. Astrakhan. May 29, 2023.
Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

Бөтенроссия авыл Сабан туе 2010 елдан бирле татарлар күпләп яшәүче торак пунктларда ел саен үткәрелеп килә.

Соңгы елларда Идел Сабан туе, Шахтерлар Сабан туе, Көньяк һәм Иртыш Сабан туйлары да уздырыла.

Сабан туен күп кенә чит илләрдә шәһәрләрдә беләләр: АКШта, Канадада, Париж, Таллин, София кебек шәһәрләрдә, Казахстан, Әзербәйҗан республикаларында татар көрәшчеләре көче һәм батырлыгы белән сокландырды.

Сабан туе берәүне дә битараф калдырмый. Тарихи һәм сәнгати яктан ул, бердәмләшү символы буларак, аеруча зур кыйммәткә ия. Сабан туе – кешелек дөньясының рухи бай мирасы!

С 2023 г. проводятся Волжский, Шахтерский, Южный, Иртышский Сабантуи.

Сабантуй известен во многих странах и городах мира: силе и мужеству татарских борцов поражались в США и Канаде, в Париже, Таллине и Софии, а также в Республике Казахстан, Азербайджан.

Сабантуй никого не оставит равнодушным! Он имеет выдающуюся ценность с исторической и художественной точки зрения, является символом единства. Сабантуй – нематериальное наследие человечества!

Since 2023 the Volga Sabantuy, the Mining Sabantuy. The South Sabantuy, Irtysh Sabantuy have been organized.

Sabantuy is known in many countries: in the USA, Canada, Europe, Paris, Tallinn, Sofia, the Republic of Kazakhstan they were amazed by strength and courage of the national Tatar wrestlers.

Sabantuy does not leave anyone indifferent! It has an outstanding value from the historical and artistic point of view, it is a symbol of unity. Sabantuy is intangible heritage of the humankind!

«Сабан туе йолдызчыклары». С. Исхаков фотосы. 2023
«Звездочки Сабантуя». Фото С. Исхакова. 2023
«Little stars of Sabantuy». Photo by S. Iskhakov. 2023

САБАН ТУЕНЫҢ ГАДӘТИ ЯРЫШЛАРЫ

ТРАДИЦИОННЫЕ СОСТЯЗАНИЯ ПРАЗДНИКА САБАНТУЙ

TRADITIONAL COMPETITIONS OF SABANTUY HOLIDAY

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

«Сабан туе». Чүкеп ясалган рәсем. 1993. Металл, агач, чүкеп ясалган. 28 х 79,3 см. ТР ММ
«Сабантуй». Картина-чеканка. 1993. Металл, дерево, чеканка. 28 х 79,3 см. НМ РТ
«Sabantuy». Engraving. 1993. Metal, wood, engraving. 28 x 79,3 cm. NM RT

«Ат чабышы». М. Козловский фотосы. 2000нче еллар
«Скачки». Фото М. Козловского. 2000-е гг.
«Horse races». Photo by M. Kozlovsky. 2000ies

PP

«Ат чабышы». М. Козловский фотосы. Фото датасы билгесез
«Скачки». Фото М. Козловского. Фото не датировано
«Horse races». Photo by M. Kozlovsky. Unknown date

3

Сабан туеның гадәти ярышлары

Сабан туеның төп өлешен элек тә, хәзер дә ат чабышлары, милли көрәш кебек спорт ярышлары, көч һәм җитезлекне сынаучы уеннар тәшкил итә. Мәйдан уртасына куела торган һәм аның символы булган озын агач колгага менү дә мәҗбүри саналган.

Борынгы заманнардан бирле билгеләнгән көнне бәйрәм башлыклары – авылның хөрмәтле аксакаллары җыелган бүләкләрне мәйданга чыгарган. Барысыннан да алда авылның иң абруйлы абзые барган. Аның кулында очына сөлгеләр, тукымалар, яулыклар бәйләнгән колга булган.

Гадәт буенча, авыл аксакаллары бәйрәм үткәреләсе көнне һәм ярышлар урынын билгеләгән. Сабан туена дип ярышлар өчен уңайлы булган тигез кыр, басу яки урманда киң алан сайланган һәм мәйдан (ярышлар урыны) киртә белән уратып алынган. Ярышлар гасырлар дәвамында калыплашкан тәртип буенча барган. Башта ат чабышлары узган.

Традиционные состязания

Поговорим о состязаниях Сабантуя – это игровые и спортивные соревнования, национальная борьба корэш, конные скачки, различные единоборства, индивидуальные состязания в силе и ловкости, в том числе обязательное лазание на высокий деревянный шест, который обычно устанавливается в центре майдана и является его символом.

Издавна в день Сабантуя в центр майдана выносили собранные подарки. Процессию возглавлял мужчина, который нес длинный шест с привязанными к нему полотенцами, отрезами материи, специально вышитыми платками. Организаторы Сабантуя вкапывали шест в землю и вокруг него рассаживались почетные гости, судьи и члены жюри.

Согласно обычаю именно аксакалы – старейшины сел – определяют день и место проведения состязаний. Для Сабантуя обычно выбирают ровное поле, луг или широкую поляну в лесу, удобные для проведения праздника, на которых огораживалось место состязаний (майдан).

Traditional competitions

Let’s talk about Sabantuy competitions – gaming and sports competitions, national koresh wrestling, horse racing, various martial arts, individual competitions in strength and dexterity, including mandatory climbing on a high wooden pole, which is usually installed in the center of the maidan and is its symbol.

For years on Sabantuy day they used to bring collected gifts to the center of the maidan. The procession was led by a man who carried a long pole with towels tied to it, pieces of cloth, specially embroidered scarves. The organizers of Sabantuy dug a pole into the ground and honored guests, judges and jury members sat around it.

According to the custom the elders of the villages determine the day and place of the competitions. For Sabantuy they usually choose a flat field, meadow or a wide clearing in the forest, convenient for holding a holiday, where the place of competitions (maidan) was fenced.

«Көрәш». О. Г. Хәбибуллин. 2012. Киндер, майлы буяу. 116 х 95 см. Казан шәһәре музей комплексы
«Корэш». О. Г. Хабибуллин. 2012. Холст, масло. 116 х 95 см. Музейный комплекс города Казани
«Koresh». O. G. Khabibullin. 2012. Canvas, oil. 116 x 95 cm. Museum complex of Kazan city

«Ат чабышы». Ф. Губаев фотосы. Фото датасы билгесез
«Скачки». Фото Ф. Губаева. Фото не датировано
«Horse races». Photo by F. Gubaev. Unknown date

Ат чабышлары

Ат – Сабан туеның бизәге, бәйрәмдә төп фигураларның берсе. Ат чабышы булмаган Сабан туе – ул Сабан туе түгел, ә халыкның җыелып бәйрәм итүе генә.

Атлы уеннар күңелле һәм мавыктыргыч уза, ә кагыйдәләрне бозмыйча, ат белән дөрес, оста идарә итә белгән җайдак ат спортында югары дәрәҗәгә ирешкән булып санала. Ат – борынгы заманнардан бирле кешенең алыштыргысыз дусты да, көнкүрештәге ярдәмчесе дә. Татар әкиятләрендә ат – көчле, матур хайван, барлык йорт хайваннарының патшасы, җайдакның акыллы һәм тугры дусты. Еш кына аны тылсымлы көчләр белән дә баеталар. Безнең заманга кадәр канатлы ак ат – Тулпар турында риваять килеп ирешкән. Хәзер ул Сабан туе символы булып тора. «Сабан туе атлыныкы, туй – тунлыныкы», «Ат булса – мәйдан табыла, ат булмаса – мәйдан ябыла» диелә татар мәкальләрендә.

Конные скачки

Конь – одна из главных фигур на празднике Сабантуй. Без скачек Сабантуй – не Сабантуй, а просто народное гуляние.

Конные игры красивы и увлекательны, они всегда возвышают всадника, владеющего конем и правилами игры. А быть с лошадью в полном ладу, согласии – это пик достижений в конном спорте вообще. Конь издревле был незаменимым другом и помощником наших предков. Конь в сказках татар – сильный, красивый, царь всех домашних животных, незаменимый мудрый и верный друг всадника, часто обладающий волшебной силой. До наших дней дошла легенда о крылатом белом коне Тулпаре, который сейчас благополучно стал символом Сабантуя. «Ат булса – мәйдан табыла, ат булмаса – мәйдан ябыла» (*«Конь есть – майдан найдется, нет коня – майдан закроется»*) – гласит татарская пословица.

Horse racing

The horse is one of the main figures in the celebration. Without horse racing Sabantuy is not Sabantuy, but just a folk festival.

Equestrian games are beautiful and exciting, they always elevate the rider who owns the horse and understand the rules of the game. And being in complete harmony with a horse is the peak of achievements in equestrian sports in general. Since ancient times the horse has been an indispensable friend and helper of our ancestors. The horse in Tatar fairy tales is strong, handsome, the king of all domestic animals, an irreplaceable wise and faithful friend of the rider, often possessing magical powers. The legend of the winged white horse Tulpar has come down to our days, which has now safely become the symbol of Sabantuy. «At bulsa – maydan tabyla, at bulmasa – maydan yabila» (*«There is a horse – there will be a maidan, there is no horse – the maidan will close»*) – says the Tatar proverb.

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

Атлы уеннар далаларда яшәгән һәм зур ат көтүләре тоткан күчмә дала халыкларында барлыкка килгән. Атларны бер җәйләүдән икенчесенә куып күчерү, көтүдән аерылган атларны куа бару, адашкан атларны эзләү өчен көтүчеләр үзләренә иң яхшы чабыш атларын сайлап алган. Буш чакларында шул юртакларның көчен һәм чыдамлыгын сынаганнар, чабышлар оештырганнар, атны йөртү осталыгында ярышканнар. Нәкъ менә шул чакта атлы уеннар барлыкка килгән. Төрки халыкларда бу уеннарның үз милли үзенчәлекләре булган: чаптырып барганда уктан ату, сөңге ыргыту, чауган (атка атланган килеш туплы уены) һ.б.

Татарлар атларын чабышка алдан әзерли торган булганнар. Хайван ярышларга чыдасын өчен гасырлар дәвамында килгән күнектерү алымнары, туклану режимын махсус көйләү системасы кулланылган. Узыш көне җитәр алдыннан мал тыныч сызлана башлый. 1915 елда бу хакта М. Гали: «Сабан туена бер атна кала ат борчыла, бер урында тыпырдана башлый, ризыкка кагылмый. Ишегалдына алып чыккалаганда, мәйдан ягына карап, бертуктамый кешни иде», – дип язган.

Игры на лошадях зародились у кочевых народов степей, содержавших большие табуны лошадей, которых пасли на просторных пастбищах. Пастухи в процессе перегонов лошадей, погони за отбившимися, поиска потерявшихся выбирали себе лучших скакунов. На досуге опробовали силу и выносливость животных, соревновались в скачках, в мастерстве управления лошадью. Тогда-то и зародились игры. У тюркских народов были свои национальные особенности в состязаниях в ловкости: стрельба на скаку из лука, метание копий, пик, игра в мяч верхом на лошадях – чауган (*шоган*, *чоган*) и др.

Готовили лошадей к бегам задолго до праздника. Существовали выработанные веками приемы тренировки, определенная система регулирования пищевого режима, чтобы животное могло выдержать нагрузки. Подготовленный скакун заранее чувствовал приближение скачек. Вот как об этом в 1915 г. писал М. Гали: «За неделю до Сабантуя лошадь начала беспокоиться, приплясывать на месте, ни горсточки корма в рот не брала. Когда же случалось выводить ее во двор, она беспрестанно разгоряченно ржала, глядя в сторону майдана».

Horse riding originated among the nomadic peoples of the steppes, who kept large herds of horses, which were grazed on spacious pastures. Shepherds, in the process of moving horses, chasing strays, searching for the lost, chose the best steeds for themselves. At their leisure they tested the strength and endurance of animals, competed in horse racing and in the skill of controlling a horse. That’s when the games were born. The Turkic peoples had their own national peculiarities in dexterity competitions: archery riding on horseback, spear throwing, spades, playing ball on horseback – chaugan (*shogan, chogan*), etc.

Horses were being prepared for racing long before the holiday. There were training techniques developed over the centuries, a certain system of regulating the food regime so that the animal could withstand the loads. The prepared steed sensed the approach of the race in advance. This is how M. Gali wrote about it in 1915: «A week before Sabantuy the horse began to worry, danced on the spot, did not take a handful of food in the mouth. When it happened to take it out into the yard, it was constantly laughing hotly, looking towards the maidan».

«Әтисенең кызы». Е. Канаев фотосы. Осиново бистәсендәге Сабан туе. 1995
«Папина дочка». Фото Е. Канаева. Сабантуй в пос. Осиново. 1995
«Daddy's daughter». Photo by E. Kanaev. Sabantuy in Osinovo. 1995

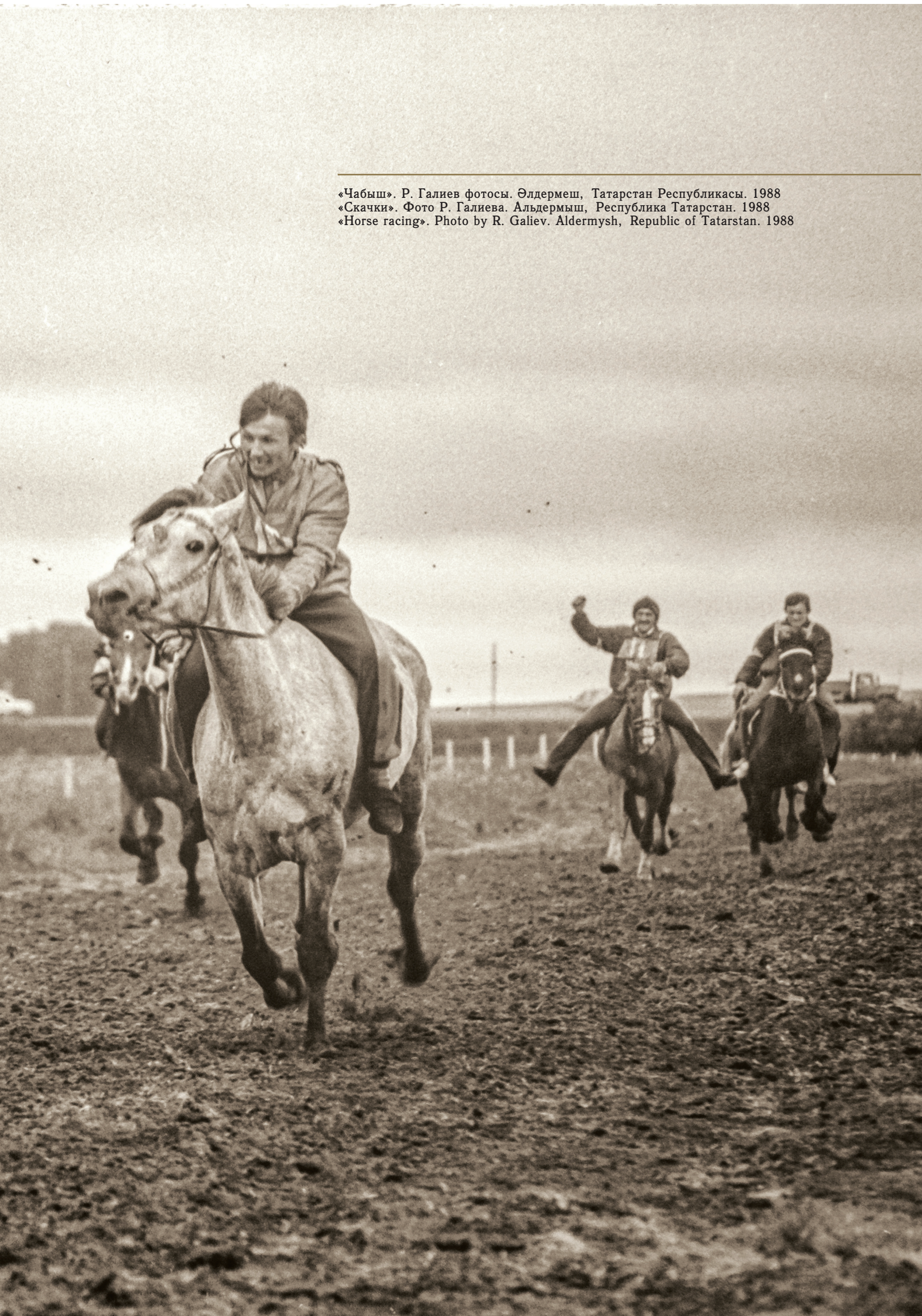

«Чабыш». Р. Галиев фотосы. Әлдермеш, Татарстан Республикасы. 1988
«Скачки». Фото Р. Галиева. Альдермыш, Республика Татарстан. 1988
«Horse racing». Photo by R. Galiev. Aldermysh, Republic of Tatarstan. 1988

«Ат чабышы. Сабан туе». Ф. Губаев фотосы. 2013
«Скачки. Сабантуй». Фото Ф. Губаева. 2013
«Horse races. Sabantuy». Photo by F. Gubaev. 2013

«Ат чабышы. Сабан туе». С. Исхаков фотосы. 2013
«Скачки. Сабантуй». Фото С. Исхакова. 2013
«Horse races. Sabantuy». Photo by S. Iskhakov. 2013

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

Көрәштән кала иң мөһим бүләк ат чабышларында җиңүчегә бирелә. Чабыштан кайткан атларны хатын-кызлар чигелгән сөлгеләр, яулыклар, тасмалар һәм бизәкле тукымалар белән бизи.

Гади чабыш һәм юртаклап чаптырудан тыш, «Пар ат» (җигүле атта йөрүнең нечкәлекләрен аңлаучы иң кыю җайдаклар катнаша торган парлы җигүле атлар белән узышлар), «Яулык алыш», «Кыз куу» кебек атлы борынгы милли уеннар да уйнатыла.

Элегрәк чабышта иң арттан килгән атка аерым игътибар күрсәтелгән. Аның ялына чигелгән сөлге, яулыклар, тастымаллар бәйли-бәйли, хатын-кызлар күңел түрендәге теләкләрен пышылдап сөйләгәннәр. Этнографлар фикере буенча монда аерым мәгънә ята: бу «өмет аты», ул киләсе кайгыларны чигендерү, читтә йөргәннәрне соңарып булса да туган нигезгә кайтару теләге белән бәйле.

Второй по значению приз вручается победителю конных скачек и игр. Одолевших дистанцию лошадей Сабантуя женщины украшают расшитыми полотенцами, платками, лентами, узорчатыми тканями.

Кроме гладких скачек и рысистых испытаний, практикуются древние национальные конные игры: «Пар ат» (*«Пара коней»*; гонки на парных упряжках, в которых участвуют наиболее смелые, понимающие тонкости ямской езды наездники), конно-спортивные игры «Яулык алу» (*«Достань платок»*), «Кыз куу» (*«Догони девушку»*).

Интересно, что особые почести на старинном Сабантуе оказывались коню, который на скачках пришел позже всех. К его гриве привязывали вышитое полотенце, платки, салфетки, женщины шептали ему свои заветные желания. По мнению этнографов, в этом был особый смысл: это был «конь надежды», связанный с желанием отогнать нависшую беду, вернуть надежду на то, что домой вернутся все, кого очень ждут; пусть последними, но вернутся.

The second prize, after the koresh wrestling, is awarded to the winner of horse races and games. Women decorate horses that have overcome the distance with embroidered towels, shawls, ribbons, and patterned fabrics.

In addition to smooth racing and trotting trials, ancient national equestrian games are practiced: «Par at» (*«Pair of horses»; pair sled races, in which the most daring riders who understand the subtleties of Yamskaya riding participate*), equestrian sports games «Yaulyk alu» (*«Get a scarf»*), «Kyz kuu» (*«Catch up with the girl»*).

It is interesting that special honors at the ancient Sabantuy were given to the horse that came last at the races. An embroidered towel, handkerchiefs, napkins were tied to its mane, and women whispered their cherished desires to it. According to ethnographers, this had a special meaning: it was a «horse of hope» associated with the desire to ward off impending disaster, to return the hope that everyone who is very much expected there will return home. Let them be the last, but they will return.

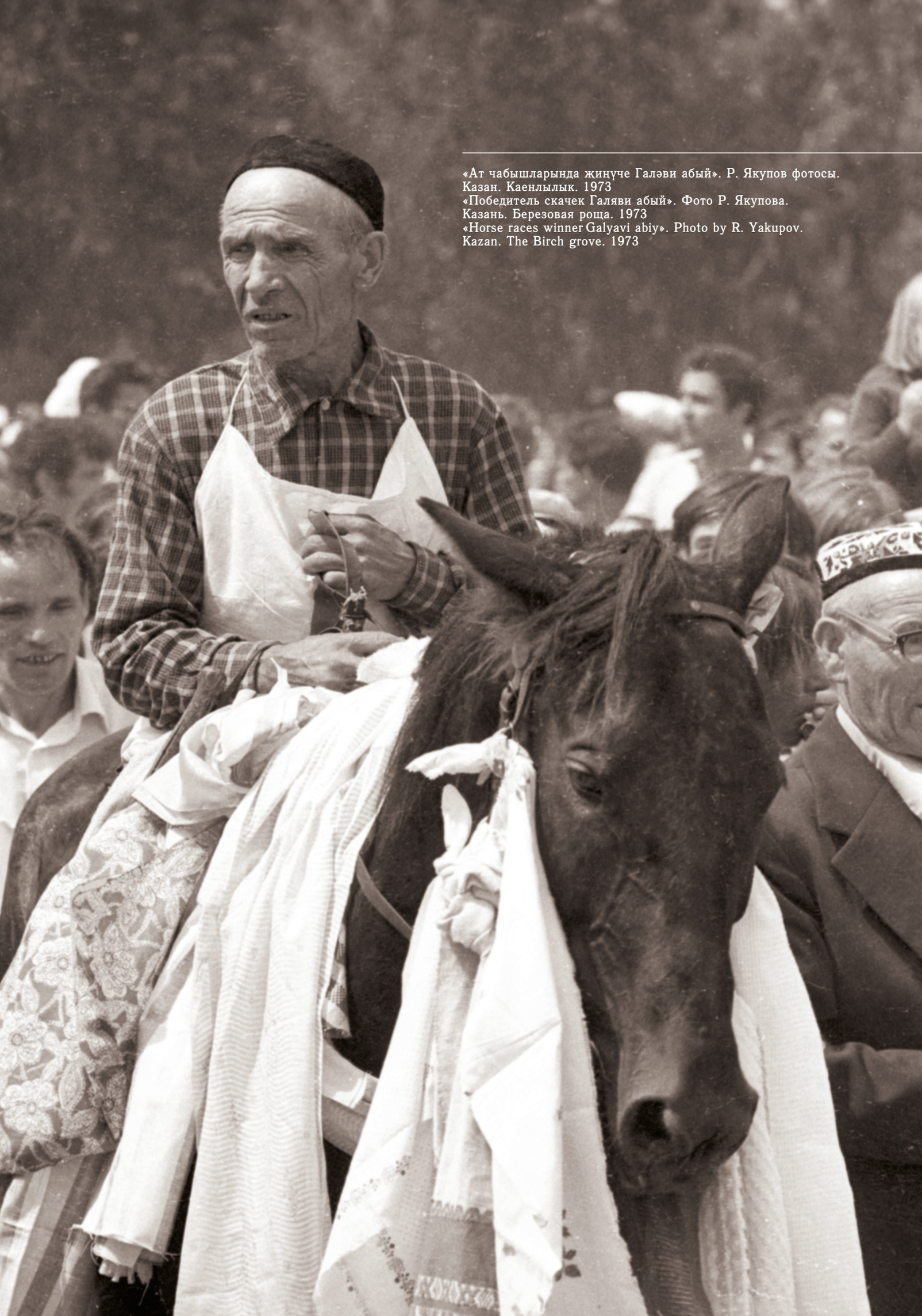

«Ат чабышларында җиңүче Галәви абый». Р. Якупов фотосы. Казан. Каенлылык. 1973
«Победитель скачек Галяви абый». Фото Р. Якупова. Казань. Березовая роща. 1973
«Horse races winner Galyavi abiy». Photo by R. Yakupov. Kazan. The Birch grove. 1973

«Ат чабышы». XI Бөтенроссия авыл Сабан туе. Р. Кадыров фотосы. Татарстан Республикасы. Мөслим районы. 2021 елның 3 июле. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«Скачки». XI Всероссийский сельский Сабантуй. Фото Р. Кадырова. Республика Татарстан. Муслюмовский район. 3 июля 2021 г. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«Horse races». XIth All-Russia rural Sabantuy. Photo by R. Kadyrov. Republic of Tatarstan. Muslyumovski district. July 3, 2021. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

Ел саен Казан ипподромында ат чабышы кararга дип бик күп халык җыела. Бу чабышларда Татарстаннан һәм чит төбәкләрдән килгән иң яхшы 200дән артык ат катнаша. Татарстанның Лениногорск районында берничә ел элек «бәйге» дигән борынгы ат чабышы төрен үткәрә башладылар. Җәй саен биредә атларны таулы-чокырлы җирләрдән 3,5 км, 7 км һәм 10,5 км ераклыкка чаптыралар. Беренче ике дистанциягә чабуга бары тик татар токымлы атлар гына кертелә. Шулай ук хәзерге вакытта Татарстанда борынгы атлы көрәш төре – аударыш та үткәрелә башлады.

Бүгенге көндә Сабан туйларында төрле ярышлар уздырыла:

- 2000 м һәм 4000 м ераклыкка чаптыру;
- 1600 м һәм 2400 м ераклыкка юртаклап чаптыру;
- 400–500 м ерак клыкка «кыз куу»;
- 1000 м ераклыкка «сөрән сугу» (бүләк җыю);
- 300 м ераклыкка ат өстендә оста йөрү;
- 1600 м ераклыкка иярләп юртаклап чаптыру.

В наши дни ежегодно на Казанском ипподроме при большом количестве зрителей проходят скачки, в которых участвуют более 200 лучших скакунов. В Лениногорском районе республики несколько лет назад возродили древнюю традицию: проводят байгу – конные скачки по пересеченной местности. Каждое лето лениногорцы гоняют своих лошадей на дистанциях 3,5 км, 7 км и 10,5 км. На первых двух дистанциях допускается участие исключительно лошадей татарской породы. Это делается для ее популяризации. Возрождается аударыш – древняя борьба верхом на лошадях.

Если говорить о современных конно-спортивных соревнованиях, то они проводятся по следующим видам:

- гладкие скачки на дистанциях 2000 м и 4000 м;
- рысистые соревнования на дистанциях 1600 м и 2400 м;
- «Кыз куу» (*«Догони девушку»*) – дистанция 400–500 м;
- «Сөрән сугу» (*«Сбор подарков»*) – дистанция 1000 м;
- джигитовка – дистанция 300 м;
- рысью под седлом – дистанция 1600 м.

Every year races are held at the Kazan hippodrome with a large number of spectators, in which more than 200 of the best racing horses participate. In Leninogorsk district of the republic an ancient tradition was revived several years ago: baiga horse racing over rough terrain is held. Every summer Leninogorsk residents race their horses at distances of 3,5 km, 7 km and 10,5 km. Only Tatar-bred horses are allowed to participate in the first two distances. This is done to popularize the breed. Audarysh, an ancient horse-riding fight, is being revived.

If we talk about modern equestrian sports competitions, they are held in the following types:

- smooth horse racing at distances of 2000 m and 4000 m;
- trotting competitions at distances of 1600 m and 2400 m;
- «Kyz kuu» (*«Catch up with the girl»*) – distance 400–500 m;
- «Soran sugu» (*«Collecting gifts»*) – 1000 m distance;
- fancy riding – a distance of 300 m;
- trotting under the saddle – a distance of 1600 m.

«Бөтендөнья татар конгрессы. Сабан туе». И. М. Йосыпов фотосы. Казан. 1992 елның 21 июне. ТР ММ
«Всемирный конгресс татар. Сабантуй». Фото И. М. Юсупова. Казань. 21 июня 1992 г. НМ РТ
«The World congress of Tatars. Sabantuy». Photo by I. M. Yusupov. Kazan. June 21, 1992. NM RT

«Кыз куу». В. Н. Зотов фотосы. Казан. 1985. ТР ММ
«Догони девушку». Фото В. Н. Зотова. Казань. 1985. НМ РТ
«Catch the girl». Photo by V. N. Zotov. Kazan. 1985. NM RT

Ат өстендә оста йөрү Сабан туйларында элек тә яратып күзәтелә торган ярыш төре булган. Мондый чабыш туры тигез юлда үткәрелә. Ярыш юлы буенча билгеле араларда чигүле зур булмаган кулъяулыклар таратыла. Беренчесе – старттан 50 метр ераклыкта, калганнары бер-берсеннән 20шәр м ераклыкта була. Һәр узышчы дистанцияне узган саен кулъяулыклар яңадан таратыла. Бу ярышта җиңүче булып иң күп кулъяулыклар җыя һәм атын кызурак (секундомер белән билгеләнә) аллюр белән йөртә алган җайдак санала.

«Кыз куу» уены парлап үткәрелә: кыз һәм егет җайдаклар катнаша. Сигнал булуга егет белән кыз атларына атланалар да, чабышка кузгалалар. Бу очракта кыз егеттән ике корпуска алдарак бара. Борылышны белдерүче флагка җиткәнче, егет кызны куып җитәргә һәм үбеп (яки кызның беләгенә бәйләнгән яулыкны тартып) алырга тиеш. Куышуның кайту өлешендә егетне кыз куа бара һәм, булдыра алса, камчы белән аңа сугып ала. Җиңүчеләрне билгеләгәндә җайдакларның атлары белән идарә итү осталыклары, артистлыклары, киемнәренең матурлыклары, нинди атлар сайлануы, араны узу вакытлары исәпкә алына.

Джигитовка издавна пользовалась большой популярностью на традиционных Сабантуях. Соревнования проводятся на прямой ровной дорожке. На дистанции по прямой раскладываются небольшие вышитые платки; первый – на расстоянии 50 м от старта, остальные – на расстоянии 20 м друг от друга. Количество платков после прохождения каждого всадника восстанавливается. Победителем считается поднявший наибольшее количество платков на более резвом аллюре (по секундомеру).

Очень зрелищной является игра «Кыз куу», проводится парами: всадник и всадница. По сигналу всадник и всадница поднимают лошадей, при этом всадница находится на два корпуса впереди джигита. До поворотного флага джигит должен догнать девушку и на скаку поцеловать (или сорвать вышитый платок, повязанный на рукаве). На второй половине дистанции девушка догоняет джигита и наказывает его ударами камчи (*плети*), если ей это удастся. При определении победителей учитываются не только время прохождения дистанции, но и владение всадников конем, артистичность исполнения, красочность костюмов, вид и подбор коней.

Fancy riding has long been very popular at traditional Sabantuys. Competitions are held on a straight, flat track. Small embroidered scarves are laid out in a straight line; the first one is at a distance of 50 m from the start, the rest are at a distance of 20 m from each other. The number of handkerchiefs is restored after every rider. The winner is considered to be the one who raised the largest number of handkerchiefs and at a brisker gait (according to the stopwatch).

The game «Kyz kuu» is very spectacular. It is played in pairs: a rider and a horsewoman. At a signal the rider and the woman rider lift the horses, while the woman is two bodies ahead of the horseman. Before the turning flag the horseman must catch up with the girl and kiss her at the gallop (or tear off the embroidered scarf tied on her sleeve). In the second half of the race, the girl catches up with the rider and punishes him with blows of the kamcha (*whip*), if she succeeds. When determining the winners, not only the time of passing the distance is taken into account, but also the command of the horse by the rider, the artistry of the performance, the colorfulness of clothes, the type and selection of horses.

«Алмачуар». Ф. Губаев фотосы. 2014
«Алмачуар». Фото Ф. Губаева. 2014
«Almachuar». Photo by F. Gubaev. 2014

«Сабан туена – бүләкләр белән». С. Исхаков фотосы. 2005
«На Сабантуй – с подарками». Фото С. Исхакова. 2005
«To Sabantuy with gifts». Photo by S. Iskhakov. 2005

Йөгереш

Җайдаклар чабыш башлана торган урынга киткәч, мәйданда башка төрле ярышлар үткәрелә. Йөгереш – Сабан туеның гадәти ярышы. Тиз йөгерү, чыдамлыкны сыный торган ераккa йөгерү, тауга йөгереп менү, киртәләр аша сикерә-сикерә йөгерү, йөгереп барып буйга сикерү һ.б. төрләре бар. Сабан туена килгән кешеләр бик теләп кросс йөгерешләрендә катнаша. Еш кына ераклыкны чамалап билгелиләр, мәсәлән, ике авыл арасын йөгереп узу. Йөгерешчеләргә кирәк чакта ярдәм итү өчен, баштан ахырга кадәр атлы җайдаклар яки мотоцикллы кешеләр озата бара. XX гасыр башында Сабан туйлары нәкъ менә йөгерешләр белән башланып киткән. Йөгерештә төрле яшьтәге кешеләр катнашкан, ярышлар балалардан башланган.

Бег

В то время, когда наездники отправлялись к месту старта, на майдане проводились другие состязания, в частности йөгереш (*бег*): бег на скорость и выносливость на самые различные дистанции, наперегонки в гору, через препятствия, прыжки в длину и др. Участники Сабантуев с большой охотой соревновались в кроссовых забегах. Нередко дистанцию определяли на глаз – «от села до села». Причем повсеместно бегунов сопровождали всадники, а в наши дни – мотоциклисты, оказывающие при необходимости помощь. Именно с пешего бега начинались Сабантуи в начале XX в. Было несколько забегов по разным возрастным категориям: начинали, как и все состязания Сабантуя, дети.

Running

At the time when the riders were going to the starting point, other competitions were held on the maidan, e.g. yog’eresh (*running*): running for speed and endurance over a variety of distances, racing uphill, over obstacles, long jumps, etc. Sabantuy participants eagerly competed in cross-country races. Often, the distance was determined by eye – «from village to village». Moreover, everywhere the runners were accompanied by riders, and nowadays by motorcyclists who provide assistance if necessary. It was with walking that Sabantuy began in the early twentieth century. There were several races in different age categories: children started the race like all Sabantuy competitions.

В. Мошков Оренбург ягы татар казакларының йөгерү ярышларына әзерләнүләре турында кызыклы мәгълүмат теркәп калдырган: «Йөгерештә 15ләп кеше катнаша. Шуларның кайберләре ярышка бик үзенчәлекле рәвештә әзерләнә – ярыш алдыннан күпмедер вакыт кала бары тик йомырка гына ашап торалар».

«Тауга чабып менү» ярышы турында мәгълүмат М. Кашгари сүзлегендә очрый: aγïš (агыш) – менүдә ярышу; ol męniŋ birlä taγqa aγïšdï – ул минем белән тауга менүдә ярышты. Тарихи чыганаклардан күренгәнчә, бу ярыш төре борынгы чорларда ук барлыкка килгән һәм бабаларыбызның «тау иясе»нә табынулары белән бәйле. Батырлар ярышы буларак йөгереш «Алпамша», «Камыр батыр» кебек татар халык әкиятләрендә дә искә алына. Тауга йөгереп менү рәсми рәвештә Сабан туе программасына кертелгән һәм, әлбәттә, таулар-калкулыклар булган җирдә генә үткәрелә.

Любопытные сведения о приготовлениях к состязаниям по бегу у оренбургских татар оставил В. Мошков: «В состязании йөгереш (беге) участвует человек 15, из коих некоторые подготовляются к бегу своего рода тренировкой, питаясь некоторое время одним яйцом».

Соревнование «бег в гору» (*«тауга чабыш»*) зафиксировано в словаре М. Кашгари. Приведем эти строки: aγïš (*агыш*) – «состязаться при восхождении»; olmęniŋ birlä taγqaaγïšdï – «он состязался со мной при подъеме в гору». Как видно из исторических источников, происхождение этого вида состязания уходит корнями в далекое прошлое и связано с поклонением наших предков «духу горы». Бег в гору как один из видов состязаний батыров фигурирует и в татарских народных сказках: «Алпамша», «Камыр батыр». Бег в гору организаторы и сегодня порой включают в программу Сабантуев (разумеется, там, где имеются холмы).

V. Moshkov left interesting information about the preparations for the running competitions among the Orenburg Tatars: «15 people participate in the yog'eresh (*running*) competition, of whom some prepare for running by a kind of training, eating only eggs for a while».

The competition «running uphill» (*«tauga chabysh»*) is recorded in the dictionary of M. Kashgari. Here are these lines: «aγïš» (*agysh*) – «to compete when climbing»; «olmęniŋ birlä tayqa aγïšdï» – «he competed with me when climbing the mountain». As can be seen from historical sources, the origin of this type of competition goes back to the distant past and is associated with the worship of our ancestors to the «spirit of the mountain». Running uphill as one of the types of batyr competitions also appears in Tatar folk tales: «Alpamsha», «Kamyr batyr». The organizers sometimes include running uphill in the Sabantuy program today (of course, where there are hills).

Сикереш

Борынгы төркиләрнең башка милли спорт төрләре белән беррәттән М. Кашгари сүзлегендә сикереш тә искә алына. Казан Сабан туендагы ярышларның бер төре буларак биеклеккә сикерү турында 1907 елда Я. Коблов язып чыккан.

Борынгы бабаларыбызның күңел ачу чарасы булган колга тотып буйга сикерү ярышы Сабан туйларында әле дә үткәрелә. Бу күнегүне катлауландыру өчен Актаныш районындагы сабан туйларында чокыр казып, аны су белән тутырганнар. Шул чокыр өстеннән сикереп чыга алмаган кешеләр суга барып төшкән. Сабан туе, чыннан да, уен-көлкеле бәйрәм шул!

Прыжки

Прыжки в числе других национальных видов спорта древних тюрков упоминаются в словаре М. Кашгари. О прыжках в высоту как виде состязаний на казанском Сабантуе писал в 1907 г. Я. Коблов.

Как отголоски развлечений наших древних предков, на Сабантуях еще встречаются состязания в прыжках в длину с шестом. Для усложнения этого упражнения на Сабантуях Актанышского района рыли специальную яму и наполняли ее водой. Не сумевший перепрыгнуть плюхается в воду. Какой же Сабантуй обходится без шуток и веселья!

Jumping

Jumping, among other national sports of the ancient Turks, is mentioned in the dictionary of M. Kashgari. In 1907 Ya. Koblov wrote about high jumping as a form of competition at the Kazan Sabantuy.

As echoes of the entertainment of our ancient ancestors, there are still competitions in pole vaulting at Sabantuy. To complicate this exercise, a special pit was dug and filled with water at Sabantuy in Aktanyshsky district. The one who failed to jump over plops into the water. There is no Sabantuy without jokes and fun!

Аркан (канат, бау) тартышу

Борынгы төрки сүзлектә ул uruq (*бау, канат*) и uqruq (*аркан*) терминнары белән билгеләнгән. Спорт төре буларак М. Кашгари сүзлегендәге юллар тасвирлый: «ol męŋä uruq tartïšdï» (*«ул миңа аркан тартышты»*).

Аркан тартышуда кешеләр төркемләп кенә катнаша, урыннар да төркемнәргә бирелә. Һәр төркемдә сигез уенчы һәм башлык бар. Башлык үзе аркан тартышырга да мөмкин, процесс белән идарә итә дә ала.

Командалар биш үлчәү категориясендә көч сынаша. Ярышларны оештыру өчен 5-8 метр озынлыктагы аркан кирәк, катнашучылар капма-каршы якларга бер-бер артлы тезелеп басып, аны астан җайлап тоталар. Каршы төркемне флаглар белән билгеләнгән сызык аша үз ягына сөйрәп чыгара алган төркем җиңүче була.

Перетягивание каната

В древнетюркском словаре это состязание обозначено терминами uruq (*веревка, канат)* и uqruq (*аркан*). Как вид спортивных состязаний его характеризуют приведенные из словаря М. Кашгари следующие строки: «ol męŋä uruq tartïšdï» (*«он со мной тянул канат»*).

Соревнования по перетягиванию каната являются командными. По правилам каждая команда состоит из восьми человек и капитана, который может сам участвовать в состязании, а может не принимать участия в перетягивании каната, а только руководить действиями своей команды.

Команды состязаются в пяти весовых категориях. Для организации соревнований нужен канат длиной 5-8 метров, который участники берут хватом снизу с противоположных сторон, встав в положение друг за другом. Победителем станет та команда, которая перетянет противника за линию своей площадки, обозначенную флажками.

Tug of war

In the ancient Turkic dictionary this competition is designated by the terms uruq (*rope*) and uqruq (*arkan*). As a type of sports, it is characterized by the following lines quoted from M. Kashgari's dictionary: «ol męŋä uruq tartïšdï» (*«he pulled the rope with me»*).

Tug of war competitions are team ones. According to the rules, each team consists of eight people and a captain, who can participate in the competition himself, or can only direct the actions of his team.

The teams compete in five weight categories. To organize the competition a 5-8 meter long rope is needed, which the participants grab from below from opposite sides, standing in position one after the other. The winner will be the team that pulls the opponent over the line of its site marked with flags.

«Тартабыз, тартабыз!». С. Исхаков фотосы. 1983
«Тянем-потянем!». Фото С. Исхакова. 1983
«Stretching out!». Photo by S. Iskhakov. 1983

Ульяновск Сабан туе. 2019 елның 15 июне. Фото Татарстан Республикасы Буа муниципаль районы сайтыннан алынды
Сабантуй в Ульяновске. 15 июня 2019 г. Фото с сайта Буинского муниципального района Республики Татарстан
Sabantuy in Ulyanovsk. June 15, 2019. Photo from the site of Buinski municipal district of the Republic of Tatarstan

«Аркан тартышу». Фото авторы билгесез. Казан. 1950–1960. ТР ММ
«Перетягивание каната». Автор фото неизвестен. Казань. 1950–1960-е гг. НМ РТ
«Pulling the rope». Unknown author. Kazan. 1950–1960ies. NM RT

«Булыш миңа, дустым...». С. Исхаков фотосы. 2022
«Помоги мне, друг...». Фото С. Исхакова. 2022
«Help me, my friend...». Photo by S. Iskhakov. 2022

«Колгада». М. Зотов фотосы. Казан. Каенлык. 1985. ТР ММ
«На шесте». Фото М. Зотова. Казань. Березовая роща. 1985. НМ РТ
«On the pole». Photo by M. Zotov. Kazan. The Birch grove. 1985. NM RT

Гер (таш) күтәрү

Борынгы заманнардан бирле Сабан туйларында таш күтәрүдә ярышканнар. Ярышучылар, ике куллап 25-30 кглы авырлыктагы ташны күтәреп, уң иңбашына уң кулның уч төбенә җайлап куярга һәм әкренләп, ташны күтәргән килеш, кулны турайтырга тиеш булган.

Хәзерге вакытта Сабан туйларында таш урынына гер күтәрәләр. Бу төр ярышларга герне уң һәм сул куллар белән күтәрү, ике кулга ике гер күтәреп күкрәктән өскә этеп җибәрү, герне бер кул белән сикертеп күтәрү керә. Катнашучылар 4 авырлыктагы төркемнәргә (60, 70, 80 кг һәм 80 кгдан авыррак) бүленә. Соңгы еллардагы Сабан туйларында ирләр белән беррәттән хәтта хатын-кызлар да катнаша башлады.

Герләр авырлыкларына карап төрле төсләргә буялган була: 32 кг – кызыл, 24 кг – яшел, 16 кг – сары. Күнегүне башкару өчен катнашучыга 10 минут бирелә. Һәр авырлыктагы төркемдә җиңүче итеп күнегүләрнең барысында да герне иң күп тапкыр күтәргән кеше билгеләнә.

Поднятие тяжестей

Издавна на Сабантуях состязались в «Таш күтәрү» (*«Поднятие тяжестей, камней»*). Этот обычай и поныне сохранился на праздниках в ряде районов. Соревнующиеся должны поднять камень весом примерно 25-30 кг обеими руками и удобно уложить его на поднятую к плечу правую ладонь. И после этого, медленно выпрямляя руку, поднять тяжесть.

На современных Сабантуях поднимают гири. Этот вид состязаний включает: жим гири левой и правой рукой, толчок двух гирь от груди и рывок гири одной рукой. Участники делятся на четыре весовые категории: 60, 70, 80 и свыше 80 кг. Примечательная черта Сабантуев последних лет – участие в этом чисто мужском виде спорта и женщин.

Гири в идеале должны иметь цвет, соответствующий весу: 32 кг – красный, 24 кг – зеленый, 16 кг – желтый. На выполнение упражнения участнику дается 10 минут. В каждой весовой категории победитель определяется по наибольшей зачетной сумме подъемов в упражнениях.

Weight lifting

For a long time Sabantuy competed in «Tash kutaru» (*«Lifting weights, stones»*). This custom is still preserved on holidays in a number of districts. The competitors must lift a stone weighing about 25-30 kg with both hands and place it comfortably on the right palm raised to the shoulder. And after that, slowly straightening the arm, lift the weight.

Kettlebells are lifted at modern Sabantuys. This type of competition includes: kettlebell press with the left and right hands, pushing two kettlebells from the chest and pulling a kettlebell with one hand. Participants are divided into four weight categories: 60, 70, 80 and over 80 kg. A remarkable feature of the Sabantuys of recent years is the participation of women in this purely male sport.

Ideally, kettlebells should have a color corresponding to the weight: 32 kg – red, 24 kg – green, 16 kg – yellow. The participant is given 10 minutes to complete the exercise. In each weight category the winner is determined by the highest scoring amount of lifts in the exercises.

«Авыл батыры». Р. Якупов фотосы. Минзәлә районы. Бикбау авылы. 1977
«Деревенский силач». Фото Р. Якупова. Деревня Бикбулово. Мензелинский район. 1977
«The strong man of the village». Photo by R. Yakupov. Bikbulovo village. Menzelinski district. 1977

«Сабан туе зыялысы». Р. Якупов фотосы.
Кырлай авылы. Арча районы. 1988
«Интеллигент на Сабантуе». Фото Р. Якупова.
Деревня Кырлай. Арский район. 1988
«An intellectual at Sabantuy». Photo by R. Yakupov.
Kyrlay village. Arski district. 1988

САБАН ТУЕ / САБАНТУЙ / SABANTUY

«Сабан туе – 85. Милли көрәш». 1985. ТР ММ
«Сабантуй-85. Национальная борьба». 1985. НМ РТ
«Sabantuy-85. National wrestling». 1985. NM RT

«Соңгы пируэт». С. Исхаков фотосы. 2014
«Финальный пируэт». Фото С. Исхакова. 2014
«The final pirouette». Photo by S. Iskhakov. 2014

Татар милли көрәше

Сабан туеның кульминациясе дип баш батыр исеменә лаек булу өчен көрәш санала. Көрәш гади ярыш кына түгел, күпгасырлык тарихы булган үзенчәлекле спорт төре дә. Аның мөһим үзенчәлеге: көрәшчеләр билбау яки сөлге тотып бил алыша, ягъни ярышчы көндәшенең билен сөлге белән уратып ала да, шул рәвешле аны җиргә аударырга тырыша. Гадәттә көрәшне 5-6 яшьлек малайларның ярышыннан башлыйлар. Аннары чират зуррак малайларга, яшүсмерләргә, егетләргә һәм урта яшьтәге ирләргә күчә. Көндәшен аркасына аударып сала алган көрәшчегә бүләк бирелә.

Ике көрәшченең ярышы берсе җиңелгән дип танылганчыга кадәр дәвам итә. Берничә көндәшен җиңгән көрәшче төп батыр исеме өчен ярыша алу хокукына ия була. Шулай итеп төп батыр булырлык берничә көрәшче сайлана. Аларның көрәше Сабан туеның иң күңелле, кызык мизгеленә әверелә. Сабан туе җиңүчесе – баш батыр легендар сугышчыларның, халык башлыкларының һәм каһарман ханнарның варисы буларак кабул ителгән. Батыр көченең уңыш бәрәкәтлелегенә тәэсир

Национальная борьба корэш

Кульминацией любого Сабантуя считается проведение поединков на звание батыра. Но корэш это не только традиционное состязание, но и особый вид спорта с тысячелетней историей. Уникальность борьбы корэш заключается в том, что соперники борются на поясах – полотенцах (кушаках). Каждый борец обхватывает своим полотенцем противника за талию и с помощью разрешенных приемов старается положить его на спину. Традиционно борьбу на Сабантуе зачинали мальчики 5-6 лет. Затем поочередно боролись мальчики постарше, юноши и мужчины среднего возраста. Тот, кому удавалось положить на лопатки своего противника, получал подарок. Система определения победителя основывалась на принципе выбывания побежденного – выигрывал тот, кто дошел до конца. Таким образом, определялось несколько претендентов на звание сильнейшего борца – батыра в различных весовых категориях, борьба между которыми становилась кульминационным моментом. Батыр –

National koresh wrestling

The climax of any Sabantuy is considered the fights for the title of batyr. But koresh is not only a traditional competition, but also a special sport with a thousand-year history. The uniqueness of koresh wrestling is that rivals fight on towel belts (sashes). Each wrestler wraps his towel around the opponent's waist and thus tries to put him on his back. Traditionally, Sabantuy wrestling was started by boys 5-6 years old. Then older boys, young men and middle-aged men took turns fighting. The one who managed to put his opponent on the shoulder blades received a gift. The system of determining the winner was based on the principle of elimination of the defeated – the one who reached the end won. Thus, several contenders for the title of the strongest batyr wrestler in various weight categories were determined, the struggle between them became the culmination point. Batyr – the winner of Sabantuy, was a kind of successor to legendary warriors, national leaders, heroic khans.

«Көрәш». М. Козловский фотосы. Фото датасы билгесез
«Борьба». Фото М. Козловского. Фото не датировано
«Struggle». Photo by M. Kozlovsky. Unknown date

«Соңгы пируэт». С. Исхаков фотосы. 2022
«Финальный пируэт». Фото С. Исхакова. 2022
«The final pirouette». Photo by S. Iskhakov. 2022

«Шәле Сабан туе каһарманы». Р. Якупов фотосы. 1973
«Герой Сабантуя в Шали». Фото Р. Якупова. 1973
«The hero of Sabantuy in Shali». Photo by R. Yakupov. 1973

«Сабан туе батыры». С. Камалетдинов фотосы. Казан. 2022
«Батыр Сабантуя». Фото С. Камалетдинова. Казань. 2022
«The batyr of Sabantuy». Photo by S. Kamaletdinov. Kazan. 2022

итүенә ышанып, былтыргы Сабан туеннан соң кияүгә чыккан яшь киленнәр аңа иң яхшы бүләкләрен тапшырган. Сабан туе батырына бүләккә, гәдәттә, суккан сөлге, көч-куәт һәм кыюлык символы булараk, тәкә һәм кыйммәтле бүләк тапшырылган.

Кәкре мөгезле тәкә күп кенә халыкларда борынгы заманнардан бирле уңыш, бәрәкәтлелек, муллык, иминлек символы булган. Тәкәне олылау җир эшкәртү һәм уңыш җыю культы белән тыгыз бәйләнгән. Аның мөгезләре төрки халыкларда кояш белән язны символлаштырган һәм йортны төрле яманлыклардан һәм хәсрәтләрдән саклый дип саналган. Сабан туе ахырында баш батыр иңбашына тәкә күтәреп мәйдан әйләнгән.

Көрәшнең функциональ һәм идеологик тамырлары, беренче чиратта, тышкы дошманга каршы тору ихтыяҗына һәм гаскәр башлыгы итеп билгеләнә алырлык батырны сайлауга бәйле. Шул рәвешле көрәш физик әзерлек узу ысулына әйләнде. Чыңгыз хан гаскәрендә көрәшнең борынгы көнчыгыш

победитель Сабантуя – являлся своеобразным преемником легендарных воинов, народных предводителей, героических ханов. Функциональные корни борьбы корэш исторически связаны прежде всего с необходимостью противостоять силовому натиску извне, а также с выбором батыра – предводителя воинов. Так корэш стал способом физической подготовки. Лучшие воины, владевшие искусством древних видов восточных единоборств в армии Чингисхана, назначались военачальниками, и они стремились обучить своих воинов этому искусству. Молодые, недавно вышедшие замуж женщины, по старинным поверьям о том, что сила батыра влияет на плодовитость, преподносили ему ценные подарки. Батырам на Сабантуе по обычаю дарили тканое обрядовое полотенце и барана как символ силы и благодати.

Круторогий баран издавна у многих народов считается символом продолжения рода, приносящим благо, изобилие, благополучие. Почитание барана было тесно связано с культом земледелия и

The functional roots of the Koresh struggle are historically connected primarily with the need to resist the onslaught of force from the outside, as well as with the choice of a batyr – the leader of the warriors. So koresh became a way of physical training. The best warriors who mastered the art of ancient martial arts in the army of Genghis Khan were appointed military leaders, and they sought to train their soldiers in this art. Young, recently married women, according to ancient beliefs that the strength of a batyr affects fertility, presented him with valuable gifts. According to the custom, batyrs on Sabantuy were given a woven ceremonial towel and a ram as a symbol of strength and grace.

The steep-horned ram has long been considered by many peoples to be a symbol of procreation, bringing good, abundance, and wellbeing. The veneration of the ram was closely connected with the cult of agriculture and harvesting. Its horns symbolized the sun and spring among the Turkic peoples and were considered protection of the house from evil and troubles. The Sabantuy ended with a batyr's circle of honor with a ram on his shoulders.

«Көрәшчеләр». Киров өлкәсе Сабан туе. Р.Кадыров фотосы. 2023 елның 2 июле.
«Борцы». Кировский областной Сабантуй. Фото Р.Кадырова. 2 июля 2023 года
«The wrestlers». Kirov regional Sabantuy. Photo by R.Kadyrov. July 2,2023

төрләрен белгән иң яхшы хәрбиләр гаскәр башлыгы итеп билгеләнгән, һәм алар шушы осталыкларын үзләренең кул астындагы орышчыларга да тапшырырга тырышкан.

Вакытлар узу белән ярышларны үткәрү кагыйдәләренә аерым үзгәрешләр кертелә барды. Әмма нигезе һәм билбауның (сөлгенең) булуы мәҗбүри һәм үзгәрешсез кала. Акрынлап көрәш, Сабан туе мәйданы чикләрен узып чыгып, спорт ярышларының бер төренә әверелде, һәм аның буенча аерым ярышлар һәм чемпионатлар да үткәрелә башлады. 1945 елдан бирле даими рәвештә татарча көрәш буенча ярыш кагыйдәләре, методик киңәшләр, әсбаплар һәм шушы көрәшкә өйрәтүче дәреслекләр бастырылып килә.

XX гасырның 50нче еллар ахыры – 60нчы еллар башында көрәшнең үсеше белән республикада классик (грек-рим) һәм ирекле көрәш белән самбоны берләштергән федерация шөгыльләнә.

1960 еллардан башлап Казанда һәм Россиянең башка шәһәрләрендә ел саен көрәш буенча чемпионатлар һәм башка төрле ярышлар үткәрелә. 1961 елдан алып «Милли төрләр буенча РСФСРның спорт остасы» исеме бирелә башлый.

сбора урожая. Его рога у тюркских народов символизировали солнце и весну и считались защитой дома от зла и бед. Завершался Сабантуй кругом почета батыра с бараном на плечах.

С течением времени сама борьба оставалась неизменной, а правила и условия проведения корэш менялись. Постепенно она вышла за рамки майдана Сабантуя и стала одним из видов спортивных соревнований, начали проводиться турниры и чемпионаты по борьбе корэш. С 1945 г. публикуются правила проведения соревнований по татарской борьбе корэш, а также создаются методические рекомендации, учебные пособия и учебники.

В конце 50-х – начале 60-х гг. XX столетия развитием борьбы корэш в республике занималась Федерация, объединяющая классическую (греко-римскую) и вольную борьбу, а также борьбу самбо.

Начиная с 1960 г. в Казани и других городах Российской Федерации ежегодно проводятся чемпионаты и первенства по борьбе корэш. С 1961 г. спортсменам присваивается звание «Мастер спорта РСФСР по национальным видам» единоборства.

Over time, the wrestling itself remained unchanged, and the rules and conditions of the koresh changed. Gradually, it went beyond the maidan of Sabantuy and became one of the types of sports competitions, tournaments and koresh wrestling championships began to be held. Since 1945 the rules for conducting competitions in Tatar koresh wrestling have been published, as well as methodological recommendations, textbooks and manuals have been created.

In the late 50s and early 60s of the twentieth century, the development of koresh wrestling in the republic was carried out by the Federation combining classical (Greco-Roman) and freestyle wrestling, as well as sambo wrestling.

Since 1960 koresh wrestling championships have been held annually in Kazan and other cities of the Russian Federation. Since 1961 athletes have been awarded the title of «Master of Sports of the RSFSR in national sports» of martial arts.

«Сабан туе». Р. Заһидуллин. 1991. ДВП, майлы буяу. Казан. 72 х 65 см. Казан шәһәре музей комплексы
«Сабантуй». Р. Загидуллин. 1991. ДВП, масло. Казань. 72 х 65 см. Музейный комплекс города Казани
«Sabantuy». R. Zagidullin. 1991. Fiberboard, oil. Kazan. 72 x 65 cm. Museum complex of Kazan city

«Сабан туе мәйданында». Ф. Губаев фотосы. 2008
«На майдане Сабантуя». Фото Ф. Губаева. 2008
«On the maidan of Sabantuy». Photo by F. Gubaev. 2008

«Сабан туе мәйданында. Көрәш». Ф. Губаев фотосы. 2008
«На майдане Сабантуя. Борьба». Фото Ф. Губаева. 2008
«On the maidan of Sabantuy. Wrestling». Photo by F. Gubaev. 2008

1968 елның 5 декабрендә республикада – «Татар-башкорт милли спорт көрәше федерациясе», ә 1997 елның 30 октябрендә Татарстан Республикасының Көрәш федерациясе корыла.

2005 елның 15 апрелендә Бөтендөнья татар конгрессы тәкъдиме белән «Россия Федерациясенең «Татарча көрәш» милли спорт төре федерациясе» Бөтенроссия иҗтимагый оешмасының булдырылуы көрәш үсешенә нык этәргеч ясый.

Россия Федерациясе Спорт министрлыгының 2010 елгы боерыгы белән көрәш спорт төре итеп таныла һәм, милли спорт төре буларак, Бөтенроссия спорт төрләре реестрының өченче бүлегенә кертелә.

2013 елда көрәш гомумроссия спорт төре итеп кабул ителә. Бу көрәшчеләргә спорт разрядлары һәм «Россиянең спорт остасы» исемен бирүгә мөмкинлек тудырды. Шул ук елны көрәш Казанда үткәрелгән XXVII Бөтендөнья җәйге Универсиаданың ярышлар программасына да кертелде.

---

5 декабря 1968 г. в республике создана Федерация татаро-башкирской национальной спортивной борьбы корэш, а 30 октября 1997 г. – Федерация корэш Республики Татарстан.

Большим шагом в развитии национального вида спорта стало создание 15 апреля 2005 г. Общероссийской общественной организации «Федерация национальной спортивной борьбы «Татарча корэш» Российской Федерации» (ныне Общероссийская общественная организация «Федерация корэш России»).

В 2010 г. приказом Министерства спорта РФ борьба корэш была включена в третий раздел Всероссийского реестра видов спорта как национальный вид спорта.

В 2013 г. борьба корэш признана общероссийским видом спорта, что позволило присваивать спортивные разряды и звание «Мастер спорта России». В том же году она была включена в программу соревнований XXVII Всемирной летней Универсиды 2013 г. в Казани.

On December 5, 1968 the Federation of the Tatar-Bashkir national koresh wrestling was established in the republic, and on October 30, 1997 – the Koresh Federation of the Republic of Tatarstan.

On April 15, 2005 the All-Russian Public Organization – Tatarcha Koresh National Wrestling Federation of the Russian Federation (now the All-Russian Public Organization Koresh Federation of Russia) was established, which is certainly a big move in the development of this national sport.

In 2010 by order of the Ministry of Sports of the Russian Federation, koresh wrestling was recognized as a sport and included in the third section of the All-Russian Register of Sports as a national sport.

In 2013 koresh wrestling was recognized as an all-Russia sport, which made it possible to assign sports categories and the title of «Master of Sports of Russia». The same year it was included in the competition program of the XXVII World Summer Universiade 2013 in Kazan.

«Төп бүләк». Е. Канаев фотосы. Яшел Үзән. 1989
«Главный приз». Фото Е. Канаева. Зеленодольск. 1989
«Gran prix». Photo by E. Kanaev. Zelenodolsk. 1989

«Сабан туенда». Р. Якупов фотосы. Казан. Каенлык. 1973
«На Сабантуе». Фото Р. Якупова. Казань. Березовая роща. 1973
«At Sabantuy». Photo by R. Yakupov. Kazan. The Birch grove. 1973

Бу тыюларны бозган өчен хөкемдар кисәтү ясый. Шундый кисәтүләр саны өчкә тулса, көрәшче отылган була.

Көрәштә хөкем итү тәртибендә баш судья, баш сәркатип, келәм идарәчесе, арбитр һәм ян-як судьясы катнаша. Баш судья ярышларның үткәрелүе өчен тулысынча җаваплы, бәхәсле очракларда

Спортивные правила и условия борьбы корэш в современном мире

Возможность принять участие в борьбе корэш имеют все мужчины, присутствующие на Сабантуе. Сначала все желающие участвовать в состязании записываются у судьи. Затем происходит взвешивание борцов и распределение их по весовым категориям. В каждой категории создаются пары. Допуск участников осуществляется комиссией по допуску в составе представителя организации, главного судьи или его заместителя, главного секретаря, врача соревнований и членов комиссии, которые проверяют документы участников, медицинские страховки. По жребию определяется очередность поединков каждой пары. Борьба проходит по олимпийской системе: проигравший выбывает из состязания.

В борьбе корэш под приемом понимается целенаправленное атакующее действие борца, при проведении которого соперник отрывается от ковра и затем, в результате этого действия, оказывается в определенном положении на ковре. Например, броски прогибом через грудь в различных вариантах (в том числе с зашагиванием за левую или правую ногу соперника), броски с выводом за спину и другие. Приемы, проведенные без отрыва соперника от ковра (например, сваливание, сбивание), не оцениваются.

Sports rules and conditions of koresh wrestling in the modern world

All men present at the Sabantuy have the opportunity to take part in the koresh fight. First, everyone who wants to participate in the competition is registered by the judge. Then the wrestlers are weighed and distributed by weight categories. Pairs are created in each category. Admission of participants is carried out by the admission commission consisting of a representative of the organization, the chief judge or his deputy, the chief secretary, the doctor of the competition and members of the commission who check the documents of the participants, health insurance. The order of duels of each pair is determined by lot. Wrestling takes place according to the Olympic system: the loser is eliminated from the competition.

In koresh wrestling an action is understood as a purposeful attacking of a wrestler, during which the opponent breaks away from the carpet and then, as a result of this action, finds himself in a certain position on the carpet. For example, throws with a deflection through the chest in various versions (including walking behind the opponent's left or right leg), throws with a withdrawal behind the back, and others. Actions performed without taking the opponent off the mat (for example, dumping, knocking down) are not scored.

үз фикерен белдерә. Баш сәркатип ярышларның протоколын алып бара, җирәбә тәртибен һәм спортчыларны үлчәү эшен күзәтә. Бер келәмдә көрәшне келәм идарәчесе, арбитр һам ян-як судьясы хөкем итә.

Хөкемдарлар өчәү булып, берсе – келәмдә, икесе – келәм тышына басалар. Келәмдәге хөкемдар көрәшүчеләргә башкарылган алымнар өчен баллар билгеләп тора, кисәтүләр ясый, көрәш тәртибен күзәтә. Келәм тышындагы хөкемдарлар барысын да исәпләп баралар һәм ярыш вакытын күзәтәләр. Көрәш тәртибе буенча, көрәшергә теләгән кешеләр башта хөкемдарга килеп язылалар. Аннан көрәшчеләрнең авырлыгы үлчәнә, һәм алар авырлыкларына карап төркемнәргә бүленәләр.

Судейство в корэш организуется следующим образом: главный судья, главный секретарь, руководитель ковра, арбитр и боковой судья. Главный судья несет полную ответственность за проведение соревнований, высказывает свое мнение при возникновении спорного момента. Главный секретарь осуществляет деятельность по ведению протокола соревнований, жеребьевки, контролирует процедуру взвешивания. Судейство на одном ковре осуществляют руководитель ковра, арбитр и боковой судья.

Судья (1 человек) на ковре начисляет соперникам очки за проведенные приемы, делает замечания и выносит предупреждения. Судьи (2 человека) за периметром ковра все это суммируют и следят за временем схватки.

Judging in koresh is organized as follows: the chief judge, the chief secretary, the head of the carpet, the referee and the side judge. The chief judge is fully responsible for the conduct of the competition, expresses his opinion in the event of a dispute. The chief secretary carries out the activities of maintaining the protocol of the competition, the draw, and controls the weighing procedure. Refereeing on the same carpet is carried out by the head of the carpet, the referee and the side judge.

The referee (1 person) on the carpet awards points to the opponents for the techniques performed, makes remarks and issues warnings. The judges (2 people) behind the perimeter of the carpet summarize all this and monitor the time of the fight.

Һәр категориядә көрәшчеләр бил алышу өчен парлап билгеләнә. Һәр парның ярышу чираты шобага яки җирәбә белән билгеләнә. Көрәш олимпия системасы буенча бара – җиңелгән кеше ярыштан төшеп кала.

Татар көрәше холыкны тәрбияли һәм ихтыяр көчен ныгыта. Ул кешегә үз көчен сынап карарга, җитезлеген, кыюлыгын, зирәклеген күрсәтергә, басымга һәм явызлыкка каршы торырга мөмкинлек бирә. Көрәшнең универсальлеге көчләрнең кара-каршы килүендә генә түгел, мизгел эчендә вәзгыятьне бәяли алып, аннан чыгу юлларын эзләүдә дә. Көрәшче игътибарлы, җитез, тиз реакцияле һәм зирәк тә булырга тиеш.

Татарская борьба корэш закаляет характер и силу духа. Он помогает человеку помериться силой, проявить свою ловкость, смелость, смекалку, противостоять насилию и злу. Универсальность борьбы состоит в том, что единоборство – это не только противопоставление сил, которое характеризуется нестандартными ациклическими движениями, переменой интенсивности, связанными с использованием больших мышечных нагрузок и усилий, но прежде всего умение мгновенно оценить ситуацию и найти выход из нее. Борцу необходимы такие качества, как внимательность, ловкость, а также мгновенная реакция и высокий интеллект. Все эти качества незаменимы в современном мире.

Tatar koresh wrestling strengthens character and fortitude. It helps a person to measure strength, show their dexterity, courage, ingenuity, resist violence and evil. The universality of wrestling lies in the fact that martial arts is not only an opposition of forces, which is characterized by nonstandard acyclic movements, a change in intensity associated with the use of large muscle loads and efforts, but above all the ability to instantly assess the situation and find a way out of it. A wrestler needs qualities such as attentiveness, dexterity, as well as instant reaction and high intelligence. All these qualities are indispensable in the modern world.

«Батырлар». М. Козловский фотосы. 1990нчы еллар
«Батыры». Фото М. Козловского. 1990-е гг.
«Batyrs». Photo by M. Kozlovsky. 1990ies

Татар көрәшенең хәзерге чор кагыйдәләре

1. Ике көрәшче бер-берсен билбаулары белән уратып кара-каршы басалар. Төп бурыч – көндәшне үзең аша күтәреп ыргыту.

2. Ярышның дәвамлылыгы – көндәшләргә билбауны билгә бәйләп тә, бәйләмичә дә көрәшү өчен 2шәр минутлык ике раунд бирелә. Соңгы 30 секунд – саф/чиста вакыт.

3. 5 балл (вакыт чыккачы җиңү), көндәшне ыргытканнан соң, ул келәмгә аркасы белән төшсә, саф/чиста җиңү өчен бирелә. 2 балл, көндәшне ыргытканнан соң, ул келәмгә калак сөяге белән тигән очракта бирелә. 1 балл алым дөрес башкарылган барлык калган очракларда да бирелә.

4. Көрәшчеләр арасында аерма 5 баллга җитсә, бил алышу вакытыннан алда тәмамлана. Башка очракларда иң күп балл җыйган кеше җиңә.

5. Тигез исәп булганда җиңүчене 2 баллык ыргытуларның саны буенча билгелиләр. Алар да бертигез санда булса, 1 баллык ыргытуларны исәпкә алалар.

Көрәштә тыелган нәрсәләр:

- көндәшне биленнән түбәнрәк җирдән колачлау;
- билбауны ике кулга да бәйләү;
- көндәшнең янтыгына һәм корсагына терәлеп алышу;
- баш белән көндәшкә терәлү;
- тезгә чүгү;
- аяк чалдыру;
- көндәшнең артына чыгу;
- алышкан чакта келәмнең тышына чыгу.

«Көрәш». Р. Галиев фотосы. 1988
«Борьба». Фото Р. Галиева. 1988
«Wrestling». Photo by R. Galiev. 1988

Основные правила борьбы корэш

(утверждены Приказом Министерства спорта Российской Федерации от 14 октября 2013 г. № 796):

1. Два борца находятся друг перед другом, обхватив друг друга поясами. Основная задача – совершить бросок над собой.

2. Продолжительность состязания – два раунда по 2 минуты с развязанными и завязанными поясами. Последние 30 секунд – чистое время.

3. 5 баллов (досрочная победа) дают за чистую победу, когда соперник после броска коснулся спиной ковра. 2 балла дают за бросок, после которого соперник коснулся лопаткой ковра. 1 балл дают во всех остальных случаях, если прием был проведен правильно.

4. Если разница между борцами достигает 5 баллов, то схватка завершается досрочно. В иных случаях побеждает тот, у кого наибольшее количество баллов.

5. В случае ничейного результата победителя определяют по количеству двухбалльных бросков. Если и их равное количество, то считаются одно-балльные броски.

Запрещено:

- захватывать соперника ниже пояса;
- наматывать пояс на обе руки;
- захват с упором в бок и живот соперника;
- упираться головой в соперника;
- падать на колени;
- делать зацепы ногами;
- заходить сопернику за спину;
- во время схватки уходить за периметр ковра.

«Көрәш». Фото авторы билгесез. Казан. 2021 елның 26 июне. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«Борьба». Автор фото неизвестен. Казань. 26 июня 2021 г. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«Struggle». Unknown author. Kazan. June 26, 2021. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

The basic rules of koresh wrestling

(approved by Order No. 796 of the Ministry of Sports
of the Russian Federation dated October 14, 2013):

1. Two wrestlers stand facing each other, clasping each other with belts. The main task is to make a throw over oneself.

2. The duration of the competition is two rounds of 2 minutes each with un-tied and tied belts. The last 30 seconds are pure time.

3. 5 points (early victory) are given for a pure victory when the opponent touched the carpet with his back after the throw. 2 points are given for a throw after which the opponent touched the carpet with a shoulder blade. 1 point is given in all other cases, if the action was conducted correctly.

4. If the difference between the wrestlers reaches 5 points, then the fight ends ahead of schedule. In other cases, the winner is the one with the highest number of points.

5. In case of a tie, the winner is determined by the number of two-point shots. If there is an equal number of them, then one-point throws are considered.

Forbidden:

- capture an opponent below the belt;
- wrap the belt around both hands;
- grabbing with an emphasis on the opponent's side and stomach;
- resting one's head against an opponent;
- falling to the knees;
- making hooks with feet;
- go behind the opponent's back;
- go beyond the perimeter of the carpet during the fight.

Сабан туеның милли уеннары

Хәзерге вакытта үткәрелүче Сабан туеның программасына 20ләп милли уеннар һәм спорт ярышлары керә. Алар арасында колгага менү, капчык киеп йөгерү, аркан тартышу, гер күтәрү, көянтәгә сулы чиләк асып йөгерү, капчык сугышы, йомырка салынган кашык кабып йөгерү, чүлмәк вату, катыктан акча эзләү һ.б. бар. Сабан туеның төп спорт ярышларына төрле ераклыкка йөгерү, тауга йөгереп менү, киртәләр аша йөгерү, кул көрәше (армрестлинг), үләндә хоккей, җәядән ату, шахмат һәм шашка турнирлары керә.

Игровые состязания

В программу современного Сабантуя входит не менее 20 национальных и общенациональных видов спортивных состязаний и игр, среди которых – лазание на столб (шест), бег в мешках, перетягивание каната, поднятие тяжестей, бег с полными воды ведрами на коромысле, бои на бревне с мешками, набитыми соломой, бег с ложкой во рту, битье горшков, поиск монеты в катыке и др. Традиционными видами спорта на Сабантуе стали борьба на руках (армрестлинг), хоккей на траве, стрельба из лука, шахматно-шашечные турниры.

Game competitions

The program of modern Sabantuy includes at least 20 national and nationwide sports and games, including climbing a pole, running in bags, tug of war, lifting weights, running with buckets full of water on a yoke, fighting on a log with bags stuffed with straw, running with a spoon in the mouth, beating pots, searching for coins in katyk, etc. Arm wrestling, field hockey, archery, chess and draughts tournaments have become traditional sports at Sabantuy.

«Кем тизрәк?». Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ММ
«Кто быстрее?». Автор фото неизвестен. Фото не датировано. НМ РТ
«Who is faster?». Unknown author. Unknown date. NM RT

«Көянтә-чиләк белән йөгерү». Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ДА
«Бег с коромыслом». Автор фото неизвестен. Фото не датировано. ГА РТ
«Running with a yoke». Unknown author. Unknown date. SA RT

«Көянтә-чиләк белән йөгерү». Киров районы, Казан. Фото авторы һәм датасы билгесез. ТР ДА
«Бег с коромыслом». Кировский район, Казань. Автор фото неизвестен. Фото не датировано. ГА РТ
«Running with a yoke». Kirovsky district, Kazan. Unknown author. Unknown date. SA RT

«Норлатта Сабан туе». М.Козловский фотосы. 2011 елның 11 июне.
«Сабантуй в Нурлате». Фото М. Козловского. 11 июня 2011 г.
«Sabantuy in Nurlat». Photo by M. Kozlovsky. June 11, 2011

Көянтә-чиләк белән йөгерү

Ярышта ир-атлар да, хатын-кызлар да катнаша ала. Алар су тутырылган ике чиләкле көянтәне иңбашларына күтәрәләр дә старт сызыгына тезеләләр. Сигнал бирелүгә, алдан билгеләп куелган арага (80-100 м) йөгерәләр. Беренче булып килгән һәм чиләгендә суы күбрәк калган катнашучы җиңеп чыга.

Көянтә-чиләк белән йөгерү – көнкүреш әһәмиятенә ия булган һәм билгеле күләмдә тәжрибә дә таләп иткән күңелле уен ярышы. Сабан туйларында кайвакыт бу ярышны яшь киленнәр өчен махсус үткәрәләр. Бу ярышта көянтәне кулына беренче тапкыр алган кешенең җиңүгә ирешүе шикләндерә.

Бег с коромыслом

В соревновании могут участвовать и мужчины, и женщины. Участники, водрузив на плечи коромысла с ведрами, полными воды, выстраиваются на линии старта. После сигнала старта нужно быстрее всех добежать до финиша (80-100 метров). Соответственно, победителем станет тот, кто финиширует первым, сохранив воду в ведрах.

Бег с коромыслом – веселое игровое состязание, имеющее житейское значение и требующее определенного опыта. Во время Сабантуя в этом соревновании отдельно принимают участие невесты. В этом состязании человек, который впервые взял в руки коромысло, вряд ли сможет рассчитывать на победу.

Running with a yoke

Both men and women can participate in the competition. Participants, hoisting yokes with buckets full of water on their shoulders, line up at the start line. After the start signal, one has to run to the finish line faster than anyone (80-100 meters). Accordingly, the winner will be the one who finishes first, keeping the water in buckets.

Running with a yoke is a fun game competition that has a worldly significance and requires some experience. During Sabantuy brides take part in this competition separately. In this competition a person who picked up a yoke for the first time is unlikely to count on winning.

Йомырка салынган кашык кабып йөгерү

Старт сызыгында уенчыларга агач кашыклар һәм пешкән йомыркалар таратыла. Уенда катнашучылар, йомырканы агач кашыкка салып, кашык сабын авызларына кабып, сигнал бирелгәннән соң 100 м араны йөгереп узарга тиешләр. Кашыкка һәм йомыркага кул белән кагылырга рөхсәт ителми. Йомырка кашыктан җиргә төшсә, катнашучы уеннан чыга. Йомырканы кашыктан төшермичә, финишка беренче килүчегә бүләк тапшыралар.

Бу ярыш иң җитезләр һәм елдамнар өчен. Ярыш юлыннан тиз генә йөгереп узарга да, кашыктагы йомырканы төшермәскә дә кирәк. Бу ярышта йөгереп тә, атлап та, кызулап та барырга мөмкин.

Бег с ложкой с яйцом

Участникам соревнований на линии старта выдаются ложки и куриные яйца. Яйцо полагается положить на ложку, а ложку за ручку взять в рот. После сигнала начинается бег, до финиша около 100 метров. Туда надо добраться не только быстрее всех, но и сохранить яйцо в целостности. Участник, который потерял или разбил яйцо во время бега, выбывает из игры. Помогать руками удерживать яйцо нельзя. Побеждает тот, кто первым вернулся на старт, так как дистанция обычно круговая. Зато двигаться можно как угодно: бегом, шагом, быстрым шагом. Участвовать в соревновании могут и взрослые, и дети.

Сейчас на некоторых праздниках вместо яиц используют, например, теннисные мячи. Это, конечно, упрощает состязание, но теряется его зрелищность и аутентичность.

Running with a spoon with an egg

Participants of the competition are given spoons and chicken eggs at the start line. The egg should be placed on a spoon, and the spoon should be taken by the handle in the mouth. After the signal the run begins, about 100 meters to the finish line. It is necessary to get there not only faster than everyone else, but also to keep the egg intact. A contestant who loses or breaks an egg while running is eliminated from the game. You cannot help holding the egg with your hands. The winner is the one who returned to the start first, as the distance is usually circular. But you can move as you like: running, walking, briskly. Both adults and children can participate in the competition.

Now, on some holidays tennis balls are used instead of eggs, for example. This, of course, simplifies the competition, but its entertainment and authenticity are lost.

Капчык киеп йөгерү

Уенда катнашучыларга старт сызыгында капчыклар таратыла. Алар аякларына капчык кияләр һәм капчык авызын куллары белән җыеп тоталар. Сигнал бирелүгә 75-100 м араны сикерә-сикерә яки вак-вак атлап узарга кирәк. Финишка иң беренче килгән катнашучы җиңүче дип игълан ителә.

Бер караганда, бик җиңел генә ярыш кебек, бернинди кыенлыгы да юк. Ләкин бу ярышта араны абынмыйча, егылмыйча узу, билгегә кадәр сикереп барып, аннан кире әйләнеп кайту таләп ителә. Капчыклар тар булса, бирем үтәү катлаулана.

Бег в мешках

Участникам на линии старта выдаются мешки. Мешок полагается надеть на ноги, удерживать руками и после сигнала устремиться к финишу, который находится в 75-100 метрах от старта. Дистанция также может быть круговая, то есть надо допрыгать до определенной метки и вернуться обратно до места старта. Проходить путь можно вприпрыжку либо семеня мелкими шажками. Главное – преодолеть дистанцию быстрее всех.

Running in bags

Bags are given to participants at the start line. The bag is supposed to be put on the feet, held with hands and, after the signal, rush to the finish line, which is 75-100 meters from the start. The distance can also be circular, that is, you need to jump to a certain mark and return back to the starting point. You can walk the path skipping or mincing in small steps. The main thing is to overcome the distance faster than anyone else.

«Капчык киеп йөгерү». Фото авторы билгесез. 1979. ТР ДА
«Бег в мешках». Автор фото неизвестен. 1979. ГА РТ
«Running in bags». Unknown author. 1979. SA RT

«Капчык киеп йөгерү». Арча Сабан туе. 2019 елның 9 июне. Фото Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы сайтыннан алынды
«Бег в мешках». Сабантуй в Арске. 9 июня 2019 г. Фото с сайта Арского муниципального района Республики Татарстан
«Running in bags». Sabantuy in Arsk. June 9, 2019. Photo from the site of Arski municipal district of the Republic of Tatarstan

«Иң бәхетле тамашачылар». С. Исхаков фотосы. 2022
«Самые счастливые зрители». Фото С. Исхакова. 2022
«The happiest spectators». Photo by S. Iskhakov. 2022

Колгага менү

Җиргә 10-15 м озынлыктагы шома колга утыртыла. Аның очына тере әтәч ябылган читлек, чигелгән сөлге яисә башка төрле бүләк эленә. Колгага үрмәләп менеп, кулы белән бүләккә кагылган кеше җиңүче була. Мәйдан уртасындагы колга Сабан туеның иң данлыклы символы булып санала. Колгага менү – яшүсмерләр өлкәннәр белән бертигез дәрәҗәдә ярыша алган милли уеннарның берсе, алар еш кына призга да ия булалар. Кайбер галимнәр фикеренчә, ярышның тамырлары ерак гасырларга барып тоташа. Борынгы заманнарда кальга диварының биеклеге бүрәнә яки казык койма биеклеге белән чикләнгән. Кальга дивары башында укчылар сакта торган. Ныгытмага һөҗүм иткәндә, атлы гаскәриләр ук белән дошманга эләгергә тиеш булганнар. Шуңа күрә Сабан туеның колгасы да ныгытма биеклегендә эшләнгән. Ә багана башына ук белән ату өчен мишень элеп куелган. Атны чаптырып барып, шул мишеньгә төз атарга кирәк булган. Шул рәвешле укларны атып бетергәннән соң, баганага менеп укларны җыеп алган кешегә приз эләккән. Ук-җәяләр кулланылмый башлагач, багана башына итекләр яки тере әтәч менгезеп куелган. Шул рәвешле бу традиция безгә кадәр дә килеп җитте.

Лазание на столб

На вершину гладко выструганного столба высотой 10-15 метров привязывают клетку с живым петухом, вышитое полотенце или другой подарок. Кто одолеет высоту и дотронется рукой до подарка, тот признается победителем. Высокий шест, возвышающийся над майданом, является одним из самых знаменитых его символов. Подъем по шесту – одно из тех национальных состязаний, где подростки могут состязаться наравне со взрослыми, а нередко и стать обладателем первых призов. Как считают исследователи, ее истоки уходят в глубину веков. В старину высота стены крепости ограничивалась высотой бревна или частокола. На верху крепости стояли стрелки. И воины, когда нападали на крепость, на скаку должны были стрелой попасть в противника. Поэтому в старину и столб на Сабантуе делали по высоте крепости. На вершину столба устанавливали мишень для стрел. На полном скаку нужно было попасть в мишень. После выстрелов собравший стрелы получал приз. Позднее, когда луками перестали пользоваться, стали вешать сапоги, баранки или живого петуха. Так эта традиция дошла до наших дней.

Climbing a pole

A cage with a live rooster, an embroidered towel or other gift is tied to the top of a smoothly planed post 10-15 meters high. Whoever overcomes the height the fastest and touches the tied gift with his hand is the winner. The tall pole towering over the maidan is one of its most famous symbols.

Pole climbing is one of those national competitions where teenagers can compete on an equal basis with adults, and often become the winner of the first prizes.

According to some researchers, despite the fact that this game became widespread only at the end of the XIX century, its origins go back centuries. In the old days, the height of the fortress wall was limited by the height of a log or palisade. There were riflemen at the top of the fortress. And when the soldiers attacked

«Әтәч артыннан!». С. Исхаков фотосы. 2011
«За петушком!». Фото С. Исхакова. 2011
«Get the chicken!». Photo by S. Iskhakov. 2011

«Кырлайда бәйрәм мәйданы». Р. Якупов фотосы. Арча районы, ТР. 1988
«Праздничный майдан в Кырлае». Фото Р. Якупова. Арский район,РТ. 1988
«Festive maidan in Kyrlay». Photo by R. Yakupov. Arski district, RT. 1988

Авыш бүрәнә өстеннән йөрү

4-5 м озынлыктагы бүрәнәнең бер очы җиргә күмелә, ә икенче очы җирдән 1-1,5 м биеклектә була. Уенда катнашучылар, шул горизонталь бүрәнә буйлап чиратлашып үтеп, аның башына эленгән бүләкне алырга тырышалар. Ярыш урынын әзерләгәндә, бүрәнә астына гимнастика келәмнәре җәелә.

Бу ярышта җитезлек һәм осталык таләп ителә, чөнки селкенеп торган бүрәнә буенча атлап бару бер дә җиңел түгел. Бүрәнә очына кадәр егылмыйча барып җитеп, бүләкне дә алу кирәк бит әле. Бу ярышны бик сирәкләр генә уза ала. Кемдер селкенеп торган бүрәнәдән бара алмыйча сикереп төшә, кемдер аңа атланып утыра. Бу инде җиңелдең дигән сүз. Гадәттә, бу ярышта балалар җиңә, чөнки бүрәнәдән баручының авырлыгы җиңелрәк булган саен, бүрәнә азрак селкенә.

Проход по наклонному бревну

Бревно длиной 4-5 метров устанавливают таким образом, что один его конец зарыт в землю, а второй – в свободной «качке» на высоте 1-1,5 метра от земли. На свободный конец привязывают подарок. Участник должен дойти до конца бревна и взять подарок.

Состязание требует большой ловкости и сноровки, не только удержаться на качающемся бревне, но и дойти по нему без падения до конца и забрать приз совсем нелегко! Лишь немногие справляются с заданием. Кто-то спрыгивает с бревна, кто-то садится на него, а это значит, что цели ты не достиг. Обычно с этим испытанием легче справляются дети – чем меньше вес участника, тем меньше раскачивается под ним бревно.

the fortress, they had to hit the enemy with an arrow at a gallop. Therefore, in the old days, the pillar of Sabantuy was made according to the height of the fortress. An arrow target was placed on top of the pillar. At full gallop it was necessary to hit the target. After the shots, the guy who climbed the fastest and got the arrows got the prize. Later, when they stopped using bows, they just hung up some kind of prize for the same guys: boots, bread rings or a live rooster. This is how this tradition has come down to our days.

Passage along an inclined log

A log 4-5 meters long is installed in such a way that one end is buried in the ground, and the other is in a free «pitching» at a height of 1-1,5 meters from the ground. A gift is tied to the free end. The participant must reach the end of the log and take the gift.

«Авыш колгада». Фото авторы билгесез. Казан,Совет районы. 1980 елның июне. ТР ДА
«На бревне». Автор неизвестен. Казань, Советский район. Июнь 1980 г. ГА РТ
«On the log». Unknown author. Kazan, Sovetsky district. June,1980. SA RT

«Авыш колгада». Ф. Губаев фотосы. Арча районы, ТР. 2004
«На бревне». Фото Ф. Губаева. Арский район, РТ. 2004
«On the log». Photo by F. Gubaev. Arsky district, Republic of Tatarstan. 2004

Капчык сугышы

Ике уенчы озынлыгы 3 м булган һәм 1-1,2 м биеклеккә беркетелгән бүрәнәгә атланып утыралар. Аларга салам тутырылган капчыклар бирелә. Сигнал булуга, катнашучылар, капчык белән сугып, бер-берсен бүрәнәдән бәреп төшерергә тырышалар. Уен барган чакта буш кул белән бүрәнәгә тотыну тыела. Көндәшен бәреп төшереп, үзе егылмыйча калган кеше җиңүче була.

Бу ярышны, гадәттә, балалардан башлыйлар, аннары яшүсмерләр дәвам итә. Алардан соң гына чират өлкәннәргә җитә. Кайбер якларда капчык сугышында ирләр дә, хатын-кызлар да катнаша.

Ярыш вакытында уенчылар бүрәнәдән егылып төшеп имгәнмәсен өчен, элек бүрәнә астына салам җәйгәннәр яки җирне йомшартканнар, ә хәзер бүрәнә астына гимнастик келәмнәр җәелә.

Бой мешками

Два участника верхом садятся на круглое бревно длиной 3 метра, которое установлено на высоте 1-1,2 метра от земли. Им выдаются мешки, набитые соломой или сеном. После сигнала участник должен постараться выбить соперника с бревна с помощью мешка. Кто дольше всех удержался на скользком бревне и сбил соперника, тот и победитель. Удержаться на бревне необходимо без помощи рук.

Состязание обычно начинают дети помладше, затем эстафету подхватывают подростки. И только потом наступает очередь взрослых. В некоторых местах побороться мешками могут как мужчины, так и женщины.

В целях безопасности, чтобы падение с бревна не привело к травмам, под бревно обычно подкладывают солому, разрыхляют землю, стелят гимнастические маты.

The competition requires great dexterity and skills, not only to stay on a swinging log, but also to walk along it without falling to the end and pick up the prize is not easy at all! Only a few cope with the task. Someone jumps off a log, someone sits on it, which means not achieving the goal. Usually, children cope with this test more easily – the lower the weight of the participant, the less the log swings under him.

Bag fighting

Two participants sit on a round log 3 meters long, which is set 1-1,2 meters from the ground. They are given bags filled with straw or hay. After the signal, the participant must try to knock the opponent off the log with a bag. Whoever stayed on the slippery log the longest and knocked down an opponent is the winner. It is necessary to stay on the log without the help of hands.

«Капчык сугышы». Фото авторы билгесез. 1979. ТР ДА
«Бой мешками». Автор фото неизвестен. 1979. ГА РТ
«Bag fighting». Unknown author. 1979. SA RT

«Капчык сугышы». М. Козловский фотосы. 2008 елның 21 июне
«Бой мешками». Фото М. Козловского. 21 июня 2008 г.
«Bag fighting». Photo by M. Kozlovsky. June 21,2008

«Тигезсез көрәш». С. Исхаков фотосы. 2007
«Неравный бой». Фото С. Исхакова. 2007
«An unequal battle». Photo by S. Iskhakov. 2007

«Капчык сугышы». Ф. Губаев фотосы. Апас районы,Татарстан Республикасы. 2017
«Бой мешками». Фото Ф. Губаева. Апастовский район, Республика Татарстан. 2017
«Bag fighting». Photo by F. Gubaev. Apastovsky district, Republic of Tatarstan. 2017

Сабан туе. Казан. Каенлык. 2021 елның 26 июне. ТР ММ
Сабантуй. Казань. Березовая роща. 26 июня 2021 г. НМ РТ
Sabantuy. Kazan. The Birch grove. June 26, 2021. NM RT

«Капчык сугышы». С. Исхаков фотосы. 2022
«Бой мешками». Фото С. Исхакова. 2022
«Bag fighting». Photo by S. Iskhakov. 2022

Чүлмәк вату

Бу уенны уздыру өчен чүлмәкләр, 150-200 см таяк кирәк була. Уенда катнашучының күзләрен яулык яки сөлге белән бәйлиләр, кулына таяк тоттыралар да, чүлмәк куелган җирдән 10-12 адым арага алып китеп, 180 градуска борып бастыралар. Уенда катнашучы чүлмәкне табып аңа таяк белән сугарга тиеш. Чүлмәкне ватучыга бүләк бирелә. Уенның тагын бер төре бар. Күзләре бәйләнгән уенчыны чүлмәкләрдән читтәрәк бер урында 3 тапкыр әйләндерәләр. Чүлмәкне табып таяк белән ватса, җиңүче була.

Ярышның катлаулылыгы шунда: уенчы тирәсендәге кешеләр аңа кайсы якка барырга кирәклеген әйтә башлый. Тик барысы да дөрес әйтмәскә мөмкин. Кайберәүләр юри бутамакчы да була.

Битье горшков

Для проведения соревнований необходима палка длиной 150-200 см. Участнику завязывают глаза, отводят от глиняного горшка на 10-12 шагов и поворачивают на 180 градусов. Игроку нужно найти горшок и разбить, ударив по нему. Если участник, ударивший палкой, разобьет горшок, он получает подарок.

Есть и второй вариант игры. Участника с завязанными глазами на некотором расстоянии от горшка поворачивают вокруг своей оси три раза. Если найдет и разобьет палкой горшок, он – победитель.

Задача зрителей – усложнить игроку путь к горшку, запутывая его.

The competition is usually started by younger children, then the relay is picked up by teenagers. And only then comes the turn of adults. In some places both men and women can fight with bags.

For safety reasons, so that a fall from a log does not lead to injuries, straw is usually placed under the log, the ground is loosened and gymnastic mats are laid.

Breaking pots

A 150-200 cm long stick is required for the competitions. The participant is blindfolded, taken away from the pot for 10-12 steps and rotated 180 degrees. The player needs to find a pot and smash it by hitting it. If the participant who hits with a stick breaks the pot, he receives a gift.

There is also one more version of the game. The blindfolded participant is rotated around his axis three times at some distance from the pot. If he finds and breaks a pot with a stick, he is the winner.

The task of the audience is to complicate the player’s path to the pot by confusing him.

«Чүлмәк вату». Фото авторы билгесез. 1979. ТР ДА
«Разбивание горшка». Автор фото неизвестен. 1979. ГА РТ
«Breaking a pot». Unknown author. 1979. SA RT

«Чүлмәк вату». Ф. Губаев фотосы. 2008
«Разбивание горшка». Фото Ф. Губаева. 2008
«Beating the pot». Photo by F. Gubaev. 2008

«Сабан туена – бүләкләр белән». Ф. Губаев фотосы. 2005
«На Сабантуй – с подарками». Фото Ф. Губаева. 2005
«To Sabantuy with gifts». Photo by F. Gubaev. 2005

Таяк тартышу

Ике уенчы аяк табаннарын бер-берсенә терәтеп җиргә утыралар. 1-1,5 м озынлыктагы, 3 см юанлыктагы таякка тотынып тартыша башлыйлар. Кайсы уенчы көндәшен җирдән күтәрә ала, шуңа бүләк бирелә. Аякларны бөгәргә ярамый.

Перетягивание палкой

Два участника усаживаются на землю друг напротив друга, уперевшись друг в друга ступнями. Потом они берутся за палку длиной около метра, диаметром около 3 см. После сигнала нужно постараться поднять соперника с земли. Сгибать ноги нельзя.

Победитель награждается памятным подарком.

Tug of war with a stick

Two participants sit on the ground opposite each other, resting their feet against each other. Then they take up a stick about a meter long and about 3 cm in diameter. After the signal, one needs to try to lift the opponent off the ground. You can’t bend your legs.

The winner is awarded with a commemorative gift.

Катыктан тәңкә эзләү

Тирән тәлинкә яки табакның төбенә катык агызалар (3-5 см тирәнлеккә) һәм тәңкә акча салалар. Уенда катнашучыларның кулларын артка бәйлиләр. Шул рәвешле уенчылар телләре белән катыктан тәңкә акчаны табарга тиешләр. Кем беренче табып чыгара, шул – җиңүче. Әлбәттә, бу уенны бары тик санитар-гигиеник шарт үтәлгәндә генә уйнатырга мөмкин: һәр уенчы өчен катыклы аерым тәлинкә әзерләргә кирәк.

Поиск монеты в катыке

В глубокую тарелку или миску наливают катык (кисломолочный продукт) примерно на 3-5 см. На дно кладут монету. Участник с завязанными назад руками должен языком найти монету и ухватить ее, причем сделать это надо быстрее соперника. Разумеется, конкурс может проводиться лишь при соблюдении одного санитарно-гигиенического условия: для каждого участника должна быть подготовлена отдельная посуда с катыком.

Searching for coins in katyk

Katyk (fermented milk product) is poured into a deep plate or bowl for about 3-5 cm. A coin is placed at the bottom. The participant with his hands tied back must find the coin with his tongue and grab it, and this must be done faster than the opponent. Of course, the competition can be held only if the sanitary and hygienic condition is observed: separate dishes with katyk must be prepared for each participant.

«Аркадия» бакчасында Сабан туе. Таяк тартышу».
Фото авторы һәм датасы билгесез. Казан. 1930. ТР ММ
«Сабантуй в саду «Аркадия» Перетягивание палки»
Автор фото неизвестен. Фото не датировано.
Казань. 1930. НМ РТ
«Sabantuy in Arkadia public garden». Unknown author.
Unknown date. Kazan. 1930. NM

«Сабан туе мәйданы». Фото Л. Г. Низамованың шәхси архивыннан. 2002
«Майдан Сабантуя». Фото из личного архива Л. Г. Низамовой. 2002
«Maidan of Sabantuy». Photo from L. G. Nizamova's personal archive. 2002

«Катыктан акчаны таптым!». С. Исхаков фотосы. 2014
«Монетку из катыка достал!». Фото С. Исхакова. 2014
«A coin fished out from katyk!». Photo by S. Iskhakov. 2014

«Эсселек һәм Сабан туе». Р. Галиев фотосы. 1988
«Жара и Сабантуй». Фото Р. Галиева. 1988
«Heat and Sabantuy». Photo by R. Galieva. 1988

«Казан Сабан туенда жеп эрләү буенча ярыш». З. Бәширов фотосы. Фото датасы билгесез. ТР ДА
«Состязание по прядению шерсти на Сабантуе в Казани». Фото З. Баширова. Фото не датировано. ГА РТ
«Competition for wool weaving at Sabantuy in Kazan». Photo by Z. Bashirov. Unknown date. SA RT

«Минзәлә шәһәре Сабан туе». Ф. С. Габдуллин фотосы. 1971–1972 еллар, ТАССР, Минзәлә шәһәре. ТР НМ
«Сабантуй в г. Мензелинске». Фото Ф. С. Габдуллина.1971–1972 гг. ТАССР, г. Мензелинск. НМ РТ
«Sabantuy in Menzelinsk city». Photo by F. S. Gabdullin. 1971–1972. TASSR, Menzelinsk. NM RT

«Сабан туе». С. Исхаков фотосы. 1984
«Сабантуй». Фото С. Исхакова. 1984
«Sabantuy». Photo by S. Iskhakov. 1984

САБАН ТУЕНЫҢ ЙОМГАКЛАУ ӨЛЕШЕ

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНАЯ ЧАСТЬ САБАНТУЯ

THE FINAL PART OF SABANTUY

«Сабан туе». Ә. Мәҗитов. 1987. Киндер,майлы буяу. 200 х 250 см. Казан шәһәре музей комплексы
«Сабантуй». А. Мазитов. 1987. Холст, масло. 200 х 250 см. Музейный комплекс города Казани
«Sabantuy». A. Mazitov. 1987. Canvas, oil. 200 x 250 cm. Museum complex of Kazan city

«Сабан туе». С. Исхаков фотосы. 2011
«Сабантуй». Фото С. Исхакова. 2011
«Sabantuy». Photo by S. Iskhakov. 2011

Сабантуй
2011

Сабан туеның йомгаклау өлеше

Яшьләрнең кичке уены – Сабан туеның аерылгысыз бер өлеше. Алар, йомырка җыелган көннән башлап, берничә көн дәвамында үткәрелгән. Мәйдандагы ярышлар көнендә кичке уенны уздыру элекке гадәт булган. Яшьләр мәйданга яки кичке уен үткәрелә торган махсус урыннарга – авыл башына, болынга, аланнарга җыелган. Элегрәк төн урталарына кадәр гармун тавышлары ишетелеп торган, кызлар-егетләр җырлаган-биегән, әйләп-бәйләп уйнаган. Җырлы уеннар да күп булган. Соңгы елларда авылларда кичке уеннар яңадан уздырыла башлады.

Заключительная часть Сабантуя

Неотъемлемым элементом Сабантуя являются кичке уен (*молодежные игрища, вечёрки*). Их проводили в течение нескольких дней, начиная со дня сбора яиц. Они были обязательны и в завершающий день праздника – день состязаний. Игрища устраивали на месте майдана или на традиционных местах игрищ – за околицей, на лугах, поляне. В прошлом до глубокой ночи звучала гармонь; парни и девушки пели песни, водили хороводы, плясали. Было много игр, сопровождаемых пением. В настоящее время кичке уеннар в деревнях активно возраждаются активистами.

The final part of Sabantuy

Kichke uen (*youth games, evening merrymaking*) are an integral element of Sabantuy. They were carried out for several days, starting from the day of egg collection. They were also mandatory on the final day of the holiday – the day of competitions. The merrymaking was held on the site of the maidan or at traditional places of merrymaking – outside the village, in meadows, in a clearing. In the past, the accordion sounded until late at night; boys and girls sang songs and danced. There were many games accompanied by singing. Currently, the kichke uennar begin to revive in the villages.

Бүген Сабан туе Россия һәм Татарстанның мәдәни тормышы елъязмасында аерым урын алып тора, шуның белән тарихи мирас булган халык уеннары, үзенчәлекле ярышлар һәм татарларның күпгасырлык гореф-гадәтләре сакланып килә.

Сабан туе – халык бәйрәме. Ул бөтен дөньяга таралып яшәүче татарларны берләштерә.

Рәхим итегез!

Сегодня Сабантуй занимает особое место в летописи культурной жизни России и Татарстана, сохраняя лучшие образцы исторического наследия – народные игры, самобытные состязания и вековые обычаи татар.

Сабантуй – народный праздник. Он является праздником, объединяющим татарский народ по всему миру.

Добро пожаловать!

Приглашаем всех на Сабантуй!

Today Sabantuy occupies a special place in the annals of the cultural life of Russia and Tatarstan, preserving the best examples of historical heritage – folk games, original competitions and age-old customs of the Tatars.

Sabantuy is a national holiday. It is a holiday that consolidates the Tatar people all over the world.

Welcome!

We invite everybody to Sabantuy!

«Бүләк җыю». Фото Л. Г. Низамованың шәхси архивыннан. 1995
«Сбор подарков». Фото из личного архива Л. Г. Низамовой. 1995
«Collecting gifts». Photo from L. G. Nizamova's personal archive. 1995

«Кичке бәйрәм». Фото Л. Г. Низамованың шәхси архивыннан. 1975
«Вечерний праздник». Фото из личного архива Л. Г. Низамовой. 1975
«Evening celebration». Photo from L. G. Nizamova's personal archive. 1975

Сабан туе. Казан. 2019. Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
Сабантуй. Казань. 2019. Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
Sabantuy. Kazan. 2019. Photo from the site of Rais of the Republic of Tatarstan

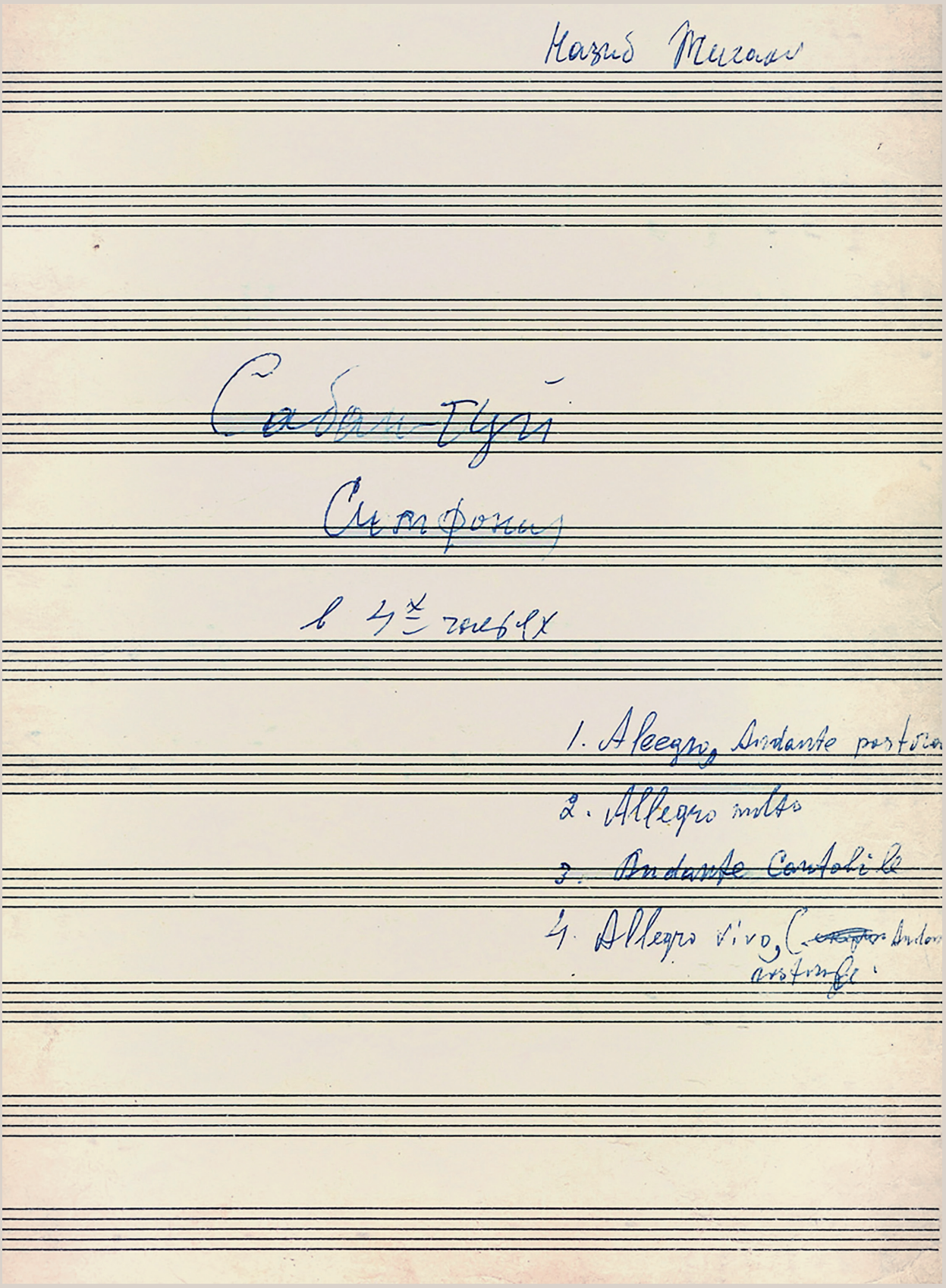

Н. Жиһановның «Сабантуй» симфониясе партитурасы. Документ. Кулъязма. Нота дәфтәре. 1968. ТР ММ
Партитура к симфонии «Сабантуй» Н. Жиганова. Документ. Рукопись. Нотная тетрадь. 1968. НМ РТ
Score to N. Zhiganov's symphony «Sabantuy». Document. Handwriting. Music book. 1968. NM RT

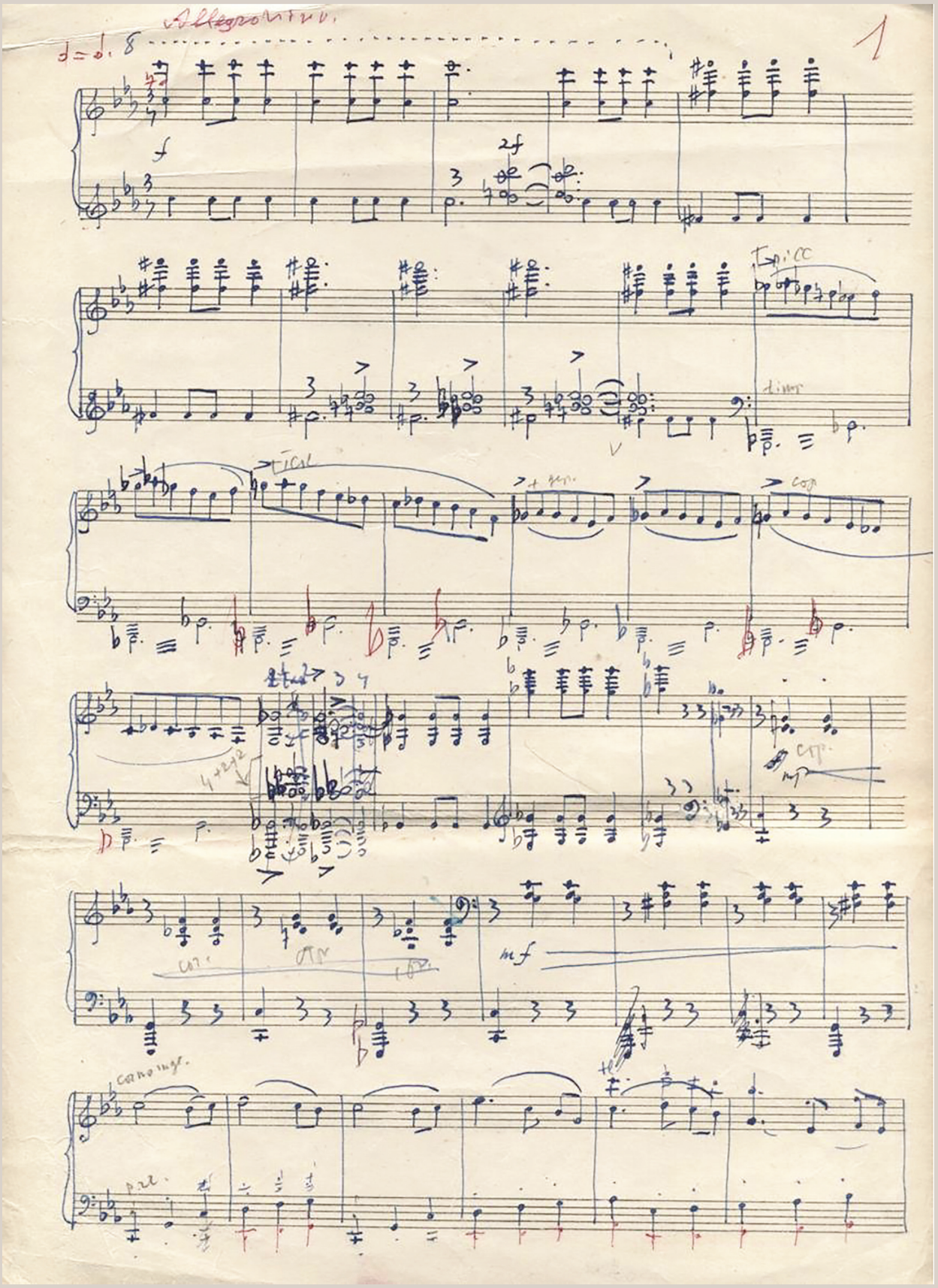
Allegro vivo.
1
f
2f
mf

Сабантуй

Гарай Рахим
Перевод Р. Бухараева

Сабантуй – село гуляет,
сыпь, тальянка, пой, курай!
Видишь, как оно бывает,
не журись, гармонь, играй!

Сабантуй – село гуляет,
сват, пляши, пляши, сноха!
Нынче пляска с ног сбивает,
эх! эх-ха!

Сабантуй – он состязанье,
аргамак в пыли летит,
эй, скакун, твое призванье –
ворох искр из-под копыт!

Сабантуй – борьба на воле,
нету в удали греха,
подними, свали на поле
– эх! эх-ха!

Сабантуй ведь раз в году,
весь ты нынче на виду.

«Сабан туена!». С. Исхаков фотосы. Казан. 2020
«На Сабантуй!». Фото С. Исхакова. Казань. 2020
«To Sabantuy!». Photo by S. Iskhakov. Kazan. 2020

Сабан туе

Фәрит Хатыйпов көе
Хәниф Хөснуллин сүзләре

Туганнар кайткан сагынып,
Ерактан дуслар килгән.
Сабан туе шулай безне
Чакыра бөтен илдән.
Кушымта:
Сабан туе, Сабан туе,
Изге бәйрәм илемдә.
Ак сөлгеләр уйнап тора
Көрәшчеләр биләндә.

Уйната да, биетә ул,
Җырлата, гөрләштерә.
Сабан туе күңелләрне
Мәңгегә берләштерә.
Кушымта:
Сабан туе, сабан туе,
Изге бәйрәм илемдә.
Ак сөлгеләр уйнап тора
Көрәшчеләр биләндә.

Сабан тургайлары җыры
Яңгыраган чакларда –
Илне иңләп бәйрәм килә
Безнең туган якларга.
Кушымта:
Сабан туе, сабан туе,
Изге бәйрәм илемдә.
Ак сөлгеләр уйнап тора
Көрәшчеләр биләндә.

«Сабан туена!». С. Исхаков фотосы. 2023
«На Сабантуй!». Фото С. Исхакова. 2023
«To Sabantuy!». Photo by S. Iskhakov. 2023

Сабан туе – дуслык туе

Илгиз Кадыйров көе
Мөхәммәтнур Муллануров сүзләре

Сабан туе – дуслык туе,
Җәйнең матур чагында, шул;
Гөлләр чәчәккә күмелгән
Табигать кочагында.

Сабантуйга килгән кунак –
Кадерле кунагыбыз, шул;
Сезнең белән бик күңелле,
Җырлашып куанабыз.

Сабантуйда төрле милләт –
Мари, чуаш, руслар, шул;
Бәйрәм итәбез гөрләшеп,
Без барыбыз да – дуслар.

Татар бәйрәме

Ренат Харис

Сабан туйларның саны юк!
Юк Сабан туйның яше...
Сабан туй һәрбер татарның
Йөрәк түрендә яши.

Яши ул могҗиза булып,
Яши ул өмет булып,
Әйтерсең лә,чәчү беткәч,
Яварга килгән болыт!

Әйтерсең лә,яңгыр үткәч,
Ялтырап чыккан кояш –
Нурын терек суы итеп
Җан тамырыңа коя.

Көне җиткәч, йөрәкләрдән
Ул мәйданнарга таша.
Чишмә-чишмә куанычлар
Бәйрәм булып тоташа.

Сабан туй – борынгы йола!
Бүген дә ул шул килеш!..
Шарты бер – кеше үзеннән
Үзе сораргатиеш:

Хакым бармы соң бәйрәмгә,
Лаеклымы мин аңа?..
Гасыр аръягында туган
Бу сорау һаман яңа.

Бу сорауга татар халкы
Җавабын бирә торды –
Тәненнән кан акканда да
Ул икте, язды, корды!

Шулай итеп сабантуйга
Яулады ул үз хакын...
Һәм менә көчле кулына
Язмышын алды халкым.

Язмышка хуҗа халыкның
Шатлыкка да хакы бар –
Ә шатлыкның Сабан туе
Дигән мәгърур аты бар.

Яңгырасын ул мәйданда,
Гөрләсен һәр йөрәктә –
Сабан туе һәр кешене
Көр яшәргә өйрәтә!

Сабан туе

Халык көе
Мөхәммәт Садри сүзләре

Сабан туе – хезмәт туе,
Шатлык һәм бәхет туе, шул;
Уйнап, биеп, җырлап, көлеп,
Бәйрәм итик көн буе.

Шау-гөр килә киң болыннар,
Кырлар һәм су буйлары, шул;
Котлы булсын, колхоздашлар,
Ямьле сабан туйлары!

Бәйрәм итик шатланышып,
Туганнар, бергә-бергә, шул;
Безнең бергә булуыбыз
Китсен бөтен гомергә.

Безнең Ватан бер генә лә,
Чәчәк кенә, гөл генә шул;
Иң бәхетле, иң гүзәл ил
Советлар иле генә.

Сабантуйлар гөрли

Ризидә Ситдыйкова

Менә бездә Сабантуйлар,
Бәйрәм бит, әй,якташлар!
Сабантуйның киң капкасын
Ачыгыз, авылдашлар!

Әй, Сабантуй, һәй, Сабантуй
Гөрли туган ягымда.
Кыр батырын данлап җырлый
Күк сабан тургае да!

Кыңгыраулы атлар чаба
Чигүле сөлгеләрдән.
Чәкчәк тоткан сылу кызлар
Мөкиббән көрәшчедән!

Мәйданның да күрке бит ул –
Сабантуйның батыры!
Уеннары, җырлары да –
Халкымның зур шатлыгы.

Милли бәйрәм – Сабантуйлар
Гөрли татар илемдә.
Тырыш халкым, үрнәк бит син
Дөньяның бар җирендә!

Сабан туе турында әдәбият исемлеге
Список литературы о Сабантуе
List of literature about Sabantuy

Вокально-хоровая культура национального праздника Сабантуй: Сборник нотно-музыкальных материалов / Министерство культуры Республики Татарстан, Институт дополнительного профессионального образования (повышения квалификации) специалистов социокультурной сферы и искусства. – Казань: КГУКИ, 2004. – 22 с.

Галеев Э. Х. Татарские народные игры и праздники: книга для учителя. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1985. – 104 с.

Галиева Ф. Г. Современный Сабантуй – наследие Октябрьской революции // Вопросы истории: ежемесячный журнал. – 2019. – № 6. – С. 121-129.

Галимзянов А. И. Игры и праздники тюркских народов: Сабантуй и джиен: народные игры, состязания и развлечения. – Казань, 2013. – 32 с.

Гыйльманов Г. Шагыйрь һәм милли бәйрәмнәр // Түгәрәк уен. – 2020. – № 2. – Б. 39-43.

Җәүһәрева Ф. Сабан туе нинди туй? // Түгәрәк уен. – 2019. – № 2. – Б. 20-26.

Җәүһәрова Ф. Сабан туемы, шау-шулы тамашамы? // Идел. – 2019. – № 5. – Б. 12-17.

Зиатдинов Ф. Ну, вот, жизнь на все про все: фотографии Сабантуя // Казань. – 2010. – № 5. – С. 52-57.

Конно-спортивные игры в соревнованиях на празднике Сабантуй / Д. Р. Шарафутдинов, Ж. И. Хабибуллин. – Казань, 1979. – 25 с.

Муллануров М. Сабантуй бәйрәмен үткәрү тәртибе: сценарийлар. – Казан, 1997. – 76 б.

Праздники и фольклор татарского народа / авт.-сост.: А. Ф. Галимуллина, В. П. Хамидуллина. – М.: Содружество культур, 2015. – 79 с.

Сабантуй: фотоальбом. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. – 126 с.

Сабантуй. – Казань: Медикосервис, 1999. – 120 с.

Сабантуй: методик ярдәмлек. – Казан: Печат. двор, 2004. – 95 б. – Библиогр.

Сабантуй в фотографиях Рифхата Якупова: фотоальбом. – М., 2014. – 165 с.

Сабантуй-83: Методическое пособие / Д. Р. Шарафутдинов. – Казань: ТГЖИ, 1983. – 144 с.

Сабантуй – праздник труда / Д. Р. Шарафутдинов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1987. – 134 с.

Семенов Н. Национальные народные праздники в Татарии и их физкультурное значение. – Казань: Татгосиздат, 1945. – 55 с.

Ситдикова А. М. Радуга Сабантуя = Сабантуй балкышы. – Казань, 2013. – 24 с.

Тагиров Э. Р. Сабантуй в локальном и глобальном цивилизационном пространстве: потенциал идей культуры мира в традиционных праздниках народов планеты. – Казань: Центр оператив. печати, 2004. – 48 с.

Татар халык милли бәйрәме – Сабантуй һәм андагы уеннар: Метод. ярдәмлек. – Казан, 1990. – 45 б.

Традиции, рожденные жизнью / Д. Р. Шарафутдинов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1978. – 95 с.

Уразаев Ф. Я. Механизмы сохранения этнокультурной идентичности татарского народа (конец XX – начало XXI вв.). – Казань: ЯЗ, 2012. – 227 с.

Уразманова Р. К. Праздничная культура и культура праздников татар: историко-этнографические очерки. – Казань; Набережные Челны: Духовно-деловой центр «Ислам Нуры», 2013. – 189 с.

Уразманова Р. К. Современные обряды татарского народа: историко-этнографическое исследование. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 143 с.

Халык уеннары / Д. Р. Шәрәфетдинов, Н. Г. Колчин, А. А. Поцелуев, Ш. Х. Галиев. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1966. – 88 б.

Шарафутдинов Д. Р. Ат спорты // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2005. – № 2. – Б. 282-287.

Шарафутдинов Д. Р. Атларда чабып кына... // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2006. – № 2. – Б. 303-307.

Шарафутдинов Д. Р. Батыры Сабантуя – чемпионы мира // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2007. – № 2. – С. 314-317.

Шарафутдинов Д. Р. Документы миссионерского съезда (Казань, 1910 г.) – важный источник по истории традиционной культуры народов Среднего Поволжья и Приуралья // Отечественные архивы. – 2005. – № 1. – С. 64-70.

Шарафутдинов Д. Р. Древний и вечно юный Сабантуй // Da. Татарстан. – 2005. – С. 50-53.

Шарафутдинов Д. Р. Из истории календарных праздников предков татарского народа // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2005. – № 1. – С. 295-301.

Шарафутдинов Д. Р. Из истории традиционной культуры народов Поволжья: календари и праздники в Волжской Булгарии // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Специальный выпуск. – 2005. – С. 112-119.

Шарафутдинов Д. Р. Исторические корни и развитие традиционной культуры татарского народа. XIX – начало XXI в.: Монография. – Казань: Гасыр, 2004. – 604 с.

Шарафутдинов Д. Р. История становления и развитие народных праздников в Татарстане (XX в.): автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Казань: Гасыр, 1999. – 25 с.

Шарафутдинов Д. Р. История традиционной культуры народов Поволжья в документах Нацио-

«Сабан туенда». Ф. Губаев фотосы. 2000нче еллар
«На Сабантуе». Фото Ф. Губаева. 2000-е гг.
«At Sabantuy». Photo by F. Gubaev. 2000ies

нального архива Республики Татарстан // Вестник Самарского государственного университета. Гуманитарный выпуск. – Самара, 2005. – № 1 (35). – С. 86-97.

Шарафутдинов Д. Р. Национальные виды спорта и игры на традиционных праздниках Сабантуй // Очерки по истории татарской культуры в контексте «Запад – Восток» / Ин-т яз., лит-ры и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ. – Казань: Фикер, 2001. – С. 538-551.

Шарафутдинов Д. Р. О происхождении и развитии традиционного праздника татарского народа Сабантуй // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2002. – № 1/2. – С. 227-230.

Шарафутдинов Д. Р. Общеболгарские исторические корни Сабантуя // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2008. – № 1. – С. 297-305.

Шарафутдинов Д. Р. Основные формы календарных праздников: идейно-мировоззренческие и космологические основы; Генезис, исторические корни и этапы эволюции Сабантуя (подход к проблеме) // Сабантуй в локальном и глобальном цивилизационном пространстве (Потенциал идей культуры мира в традиционных праздниках народов планеты) / Д. Р. Шарафутдинов, Э. Р. Тагиров. – Казань: Изд-во ООО «Центр оперативной печати», 2004. – Разд. 2, 3. – С. 15-47.

Шарафутдинов Д. Р. От Сабантуя к идегейским играм // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 1995. – Май. – С. 239-242.

Шарафутдинов Д. Р. Первый татарский олимпиец // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 1996. – № 1/2. – С. 278.

Шарафутдинов Д. Р. Праздники зимнего солнцестояния и весеннего равноденствия // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2006. – № 2. – С. 296-301.

Шарафутдинов Д. Р. Развитие спортивной культуры на «Сабантуях» в контексте «Запад – Восток» // Очерки по истории татарской культуры (в контексте «Запад – Восток»). – Казань: Фикер, 2001. – С. 538-551.

Шарафутдинов Д. Р. С майданов Сабантуя – на спортивную арену // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2003. – № 3/4. – С. 290-294.

Шарафутдинов Д. Р. Сабантуй-2004 // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2005. – № 1. – С. 290-294.

Шарафутдинов Д. Р. Сабантуй // Родина. – 1999. – № 10. – С.102-106.

Шарафутдинов Д. Р. Сабантуй // Da diyalog avrasya. – 2000. – № 2. – С. 114-119.

Шарафутдинов Д. Р. Социалистическая обрядность и воспитание трудящихся // Коммунист Татарии. – Казань, 1984. – № 11. – С. 68-73.

Шарафутдинов Д. Р., Гаффарова Г. В. Письменные источники о космологических воззрениях, верованиях, обычаях и обрядах древних тюрок // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2005. – № 2. – С. 312-319.

Шарафутдинов Д. Р., Горохова Л. В. История традиционной культуры народов Поволжья в документах Национального архива Республики Татарстан // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2006. – № 1. – С. 256-259.

Шәрәфетдинов Д. Р. Җирле һәм глобаль культура пространствосындагы татар бәйрәме Сабантуй // Фәнни Татарстан – 2004. – № 1/2. – Б. 107-110.

Шәрәфетдинов Д. Р. Наил Гәрәев: «Көрәшче осталыгы миңа җиңел генә бирелмәде...» // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 1996. – № 3/4. – Б. 200-209.

Шәрәфетдинов Д. Р. Сабан туе – халык яшьлеге // Казан утлары. – Казан, 1978. – № 6. – Б. 126-134.

Шәрәфетдинов Д. Р. Сабан туе – халыкның яшәеше: Фәнни-популяр очерк. = Сабантуй – образ жизни народа: Научно-популярный очерк. – Казань: Гасыр, 1997. – 310 с.

Шәрәфетдинов Д. Р. Халык бәйрәмнәре тарихыннан // Гасырлар авазы – Эхо веков. – 2003. – № 3/4. – Б. 295-299.

Материалны әзерләү өчен түбәндәге китаплар кулланылды:
Уразманова Р. К. Праздничная культура и культура праздников татар. XIX – начало XXI вв. Историко-этнографические очерки. – Казань, 2021;
Шарафутдинов Д. Р., Садыкова Р. Б. Семейные и календарные обычаи и обряды татар. – Казань, 2012;
Шәрәфетдинов Д. Р. Татар барда – Сабан туе бар. – Казан, 2003.

Подготовлено по материалам книг:
Уразманова Р. К. Праздничная культура и культура праздников татар. XIX – начало XXI вв. Историко-этнографические очерки. – Казань, 2021;
Шарафутдинов Д. Р., Садыкова Р. Б. Семейные и календарные обычаи и обряды татар. – Казань, 2012;
Шәрәфетдинов Д. Р. Татар барда – Сабан туе бар. – Казан, 2003.

Based on the materials of the books:
Urazmanova R. K. Festive culture and culture of Tatar holidays. XIX – early XXI centuries. Historical and ethnographic essays. – Kazan, 2021;
Sharafutdinov D. R., Sadykova R. B. Family and calendar customs and rituals of the Tatars. – Kazan, 2012;
Sharafetdinov D. R. Tatar barda – Saban tue bar. – Kazan, 2003.

«Авыш колгада беренче адымнар». Фото Татарстан Республикасы Рәисе сайтыннан алынды
«На бревне первые шаги». Фото с сайта Раиса Республики Татарстан
«On the log». Photo from the website of the Raisa of the Republic of Tatarstan

б. 1, 88. Г. Бәшировның «Мәзәкләр» китабы тышлыгы эскизыннан фрагмент. Б. Урманче. 1950нче еллар. Кәгазь, акварель,тушь. 27 х 20 см. Мәрҗани фонды тупланмасыннан (компьютерда эшкәртелгән графика)
с. 1, 88. Фрагмент эскиза обложки книги Г. Баширова «Мәзәкләр» («Анекдоты»). Б. Урманче. 1950-е гг. Бумага, акварель, тушь. 27 х 20 см. Собрание Фонда Марджани (компьютерная графическая обработка)
p. 1, 88. An abstract of the sketch to the cover of the book «Мәзәкләр» («Anecdotes») by G. Bashirov. B. Urmanche. 1950ies. Paper, water colors, ink. 27 x 20 cm. Collection of the Mardjani Foundation (computer graphics)

б. 18,148, 184, 185, 292. Б. Урманче «Сабан туе» рәсеменә эскиз. 1960–1975нче еллар. Кәгазь, графит,төсле карандаш. 59,8 х 42 см. Мәрҗани фонды тупланмасыннан (компьютерда эшкәртелгән графика)
с. 18,148, 184, 185, 292. Эскиз к картине «Сабантуй». Б. Урманче. 1960–1975-е гг. Бумага, графитный и цветной карандаш. 59,8 х 42 см. Собрание Фонда Марджани (компьютерная графическая обработка)
p. 18,148, 184, 185, 292. The sketch for the painting «Sabantuy» by B. Urmanche. 1960–1975ies. Paper, graphite and colored pencil. 59,8 x 42 cm. Collection of the Mardjani Foundation (computer graphics)

б. 19, 89. Г. Тукай әдәби музее (Казан шәһәре) өчен эшләнгән фриз эскизыннан фрагмент. Г. Тукайның «Печән базары, яхуд Яңа Кисекбаш» поэмасы мотивы буенча. Б. Урманче. 1980. Кәгазь, тушь. 56 х 654 см. ТР ММ (компьютерда эшкәртелгән графика)
с. 19, 89. Эскиз фриза для Литературного музея Г. Тукая в Казани (по мотивам поэмы Г. Тукая «Сенной базар, или Новый Кисекбаш». Б. Урманче. 1980. Бумага, тушь. 56 х 654 см. НМ РТ (компьютерная графическая обработка)
p. 19, 89. Graphic work based on the frieze sketch for the Literary Museum of G. Tukay in Kazan (based on the poem by G. Tukay «Haymarket, or New Kisekbash». B. Urmanche. 1980. Paper, ink. 56 x 654 cm. NM RT (computer graphics)

б. 149, 293. Сәхнә декорациясе эскизыннан фрагмент. Б. Урманче. 1960нчы еллар. Кәгазь, гуашь. 30 х 58 см. Мәрҗани фонды тупланмасыннан (компьютерда эшкәртелгән графика)
с. 149, 293. Фрагмент эскиза сценической декорации. Б. Урманче. 1960-е гг. Бумага, гуашь. 30 х 58 см. Собрание Фонда Марджани (компьютерная графическая обработка)
p. 149, 293. Sketch of the stage scenery. B. Urmanche. 1960ies. Paper, gouache. 30 x 58 cm. Collection of the Mardjani Foundation (computer graphics)

Сәхнә декорациясе эскизы. Б. Урманче. 1960нчы еллар. Кәгазь, гуашь. 30 х 220 см.
Мәрҗани фонды тупланмасыннан
Эскиз сценической декорации. Б. Урманче. 1960-е гг. Бумага, гуашь. 30 х 220 см.
Собрание Фонда Марджани
A sketch of the stage set. B. Urmanche. 1960ies. Paper, gouache. 30 х 220 cm.
Collection of the Mardjani Foundation

Сәхнә декорациясе эскизы. Б. Урманче. 1960нчы еллар. Кәгазь, гуашь. 16,5 х 43 см.
Мәрҗани фонды тупланмасыннан
Эскиз сценической декорации. Б. Урманче. 1960-е гг. Бумага, гуашь. 16,5 х 43 см.
Собрание Фонда Марджани
A sketch of the stage set. B. Urmanche. 1960ies. Paper, gouache. 16,5 х 43 cm.
Collection of the Mardjani Foundation

УДК 394.21
ББК 63.5стд1-731
С-12

Сабан туе = Сабантуй = Sabantuy.
(на тат., рус., англ. яз.)

Дизайн: Р. М. Мусабирова
Корректор: Л. Т. Мухаметшина
Перевод на татарский яз.: Г. К. Абдрахманова
Перевод на английский яз.: Т. Е. Казаченко

Дизайн: Р. М. Мусабирова
Корректор: Л. Т. Мөхәммәтшина
Татар теленә тәрҗемә: Г. К. Абдрахманова
Инглиз теленә тәрҗемә: Т. Е. Казаченко

Подписано в печать: 18.06.2024
Формат: 60x90/8
Усл. печ. л.: 40
Тираж 225 экз.
Заказ 243182
Басарга кул куелды: 18.06.2024
Форматы: 60x90/8
Шартлы басма табагы: 40
Тираж 225 экз.
Заказ 243182

Отпечатано в типографии
АО "ИД "Казанская Недвижимость"
г. Казань, ул. Актайская, д.21/2

.